

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički ZATVORENIK

Godina XXV. - travanj/svibanj/lipanj 2017.

BROJ

271

UTRKU
od Vukovara do Šinja

NAŠA IZLOŽBA „KULTURA SJE ANJA”

Nakon što se mjesecima radilo na prikupljanju knjiga, presuda, dokumenata, fotografija, publikacija, ponosno, na ovoj stranici potvrđujem dobru vijest: dne 23. lipnja otvorena je prva izložba o hrvatskim političkim zatvorenicima, koja će trajati 14 dana, do 10. srpnja 2017. godine.

I koliko god nas guraju u zaborav, koliko god se upinju izgurati nas na marginu društvenih i političkih zbivanja, neće im pomoći, jer je ovaj događaj osvježenje svih životnih priča i sudbina političkih zatvorenika.

Pripala me je da otvoriti ovu izložbu, ali je bitnije spomenuti koliko su energije, truda i zalaganja uložili naše kolege uznici koji su je uz pomoć stručnjaka uredili, u inivši postav vrlo zanimljivim. Vrijedno je spomenuti imena tih naših zaslужnih lanova: Zorka Zane, Marijan Uvalo, Fabijan Duman i Tomislav Maji, Toma Burić i Anelko Mijatović! U stručnu nome su dijelu svesrdno i brižno svakodnevno asistirale Mira Dulić i Srna Matijević, a sve je nadzirao naš stručni suradnik, akademski slikar Miljenko Romić!

Iako je prostor ovog uvodnika u pravilu namijenjen osvrtu na društvena i politička događanja, u ovom je trenutku važno pozvati sve koji možete doći i vidjeti izložbu, kako bi se dogodine mogli priključiti i aktivno sudjelovati u organizaciji sljedeće izložbe u Hrvatskom povijesnom muzeju. Ako nam vrata arhiva budu odškrinuta nešto više, treba se nadati kako smo dogodine mogli još dokumentarnije osvijestiti one koji nisu znali ili nisu htjeli ništa znati o vremenu koje nazivamo jugokomunističkim državnim terorom!

Vrijedno je spomenuti kako je goste prigodom otvorenja kratko pozdravio i akademik Dubravko Jelić, koji je kao petnaestogodišnji đedak zajedno sa svojim ocem bio 1945. zatvoren u logoru Stara Gradiška. Nažalost, oca su mu ubili, a on kratko poručuje kako je prošlo češće moguće samo istinom do koje je neophodno doći, makar taj put ne bio lagani, jer nekima upravo istina ne odgovara i ne žele ju prihvati.

Zato sam na kraju (a i u ovom trenutku to nim) pozvao sve zainteresirane, „i lijeve i desne”, a narođeno ito „lijeve”, da dođu, vide i uvjere se u ono što su njihovi preteči inili sve do 1990. godine! Narođeno ito pozivam lbove Vladina Povjerenstva za suočavanje s prošlosti, da se s tom prošlošću suoči na našoj izložbi, i da se potom upitaju, nije li po injena fatalna pogreška (i velika nepravda!) time što u sastavu tog Povjerenstva nema ni jednoga političkog zatvorenika!

Nikad na jednom mjestu nije bilo izloženo toliko dokumenata o tako mnogo ljudskih sudbina. I, kad bismo ujedinili toliku patnju u jednu zajednicu energiju, dobili bismo novu univerzalnu vrijednost koju bismo mogli prenositi na mlade generacije! Zato – dođite na IZLOŽBU! UVJEREN SAM DA NITKO NEĆE OSTATI RAVNODUŠAN!

*Mr. sc. Marko GRUBIŠI, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

Slika na naslovnoj stranici:

Stipe Sikirica: U trku, 2013. pastel na papiru

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubiši

UREDNIKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Anelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemilović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@zg.ht.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d. Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/ 487 2433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

MOSTOVSKI DOPRINOS DEPOLITIZACIJI POLITIKE

Kako bi se uspostavila svjetska vlada, potrebno je izbrisati razlike među narodima i unišiti nacionalne države. Jedan korak na tom putu je i stvaranje europske naddržave – nazvane Europskom unijom ili kako drugačije – koja ima zadaću unificirati i uniformirati Stari kontinent. Jasno je kako bi taj pothvat izazivao snažniji i organiziraniji otpor kad ga ne bi pratila uljepšana, propagandna slika u koju su ukomponirane prednosti koje bi otklonio samo zločinac ili budala: Europa bez rata, po mogućnosti i bez granica, sa slobodnim protokom ljudi, kapitala i roba, s mogućnošću neograničenog školovanja i zapošljavanja na prostoru od arktičkoga kruga do Gibraltara i Egejskoga mora. Kad bi sve to dobili, europski bi narodi pristali biti izjednačeni u ropolstvu, uživali bi, utopljeni u amorfnu masu koju bi gospodari svijeta mjesili po svojoj volji.

A sve to čini se moguće, samo da je iz ljudskih duša iščupati osjećaj pripadnosti obitelji, zavičaju, jednom narodu, njegovu jeziku, povijesti i kulturi. Zato se na taj osjećaj pripadnosti nasrće sa svih strana i svim sredstvima, uvijek umotanima u šarenu ambalažu, poput malih zrcala i veselim bojama obojenih staklenih kuglica kojima su europski kolonizatori prije nekoliko stotina godina kupovali naklonost, zemlju i živote američkih urođenika. Jer, u ljudskoj se naravi ništa nije promijenilo: svako će Potemkinovo selo u čovjeku-djetetu izazvati oduševljenje, samo ako su kulise lijepo urešene, svaka će laž biti prihvaćena kao istina, samo ako je dovoljno fantastična.

I baš kao što se on odvija na europskoj i svjetskoj razini, isti se proces odavno događa i u Hrvatskoj: nakon što nam je slomljena kralješnica predajom generala, arhiva, vojske i obavještajnih službi, lako smo i bez borbe predali fiskalni i monetarni suverenitet, vanjsku, pa i unutarnju politiku, a nadohvat ruke je i trenutak kad će naša granica prema Bosni i Hercegovini postati nepropusna ili slabo propusna, pa čemo svoje tamošnje sunarodnjake ostaviti iseljavanju ili hegemoniji Srbije i njezina etnički očišćena i silno hipertrofirana mostobrana koji se nazire sa zvonika zagrebačke katedrale, odnosno utjecajima Istoka kojima ni demografski, niti gospodarski, pa ni politički nismo dorasli, a ipak su nas tobožnje naše elite posve nepotrebno gurnule u prvi red tuđe borbe protiv Istoka i uznemirujućih pojava u islamskome svijetu.

Kako bi odigrala tu nametnutu joj, posve neprirodnu i nepotrebnu ulogu tuđinskoga janjičara, i kako bi se pretvorila u tržište za tuđe proizvode i za tuđe pokuse, Hrvatska mora biti politički opustošena, oslobođena nacionalnog identiteta i vlastitoga, prepoznatljivog sadržaja. To se može provesti samo uz depolitizaciju politike, uz uklanjanje ideologije, vrijednosnih i svjetonazorskih tema iz javnog života. Taj se cilj ne može postići bez stvaranja takozvane velike koalicije, projekta o kojem već godinama čak i javno trube veliki magovi našega društvenog života, sve odreda bivši jugoslavenski rodoljubi i komunistički aparati. Jasno je da oni uvijek računaju na budale koje će – poput onih gusaka što su 1918. odsrljale u *jugoslovjensku* maglu – i sada zdrušno nasjetiti na fraze o društvenoj stabilnosti, gospodarskome prosperitetu, napretku i sličnim pripovijestima, zaboravljujući da su društveni prijepori i sukobi nužna posljedica slobode i neizbjegnja sastavnica demokratskog društva. Jer, kao što znademo još od Platonove *Države* i Aristotelova *Atenskog ustava*, samo u tiraniji vlada mir, samo u neslobodi Veliki Brat misli za sve nas.

Nedavni koalicijski sporazum između Hrvatske demokratske zajednice i onoga što se naziva Hrvatskom narodnom strankom – kao mala velika koalicija – dio je aktualne etape toga velikog plana, jedan segment tekuće protuhrvatske *pjatiljetke* u kojoj je – što valja napose istaknuti, a što previđaju naši umni politički analitičari i slični *mislioci* kojima nije dano misliti izvan propisanih okvira – svoju ulogu odigrao i nesretni MOST, svojim upornim inzistiranjem na ispraznoj retorici o *reformama* i stabilnosti, na samozvanim i takozvanim *stručnjacima*, na silnom naporu da se izbjegnu vrijednosna i svjetonazorska pitanja, i na težnji da se politika oslobođi politike, nacionalni osjećaj svijesti o povijesti, a osjećaj pripadnosti osjećaja nacionalnoga. MOST je, prema tome, obavio više od *argatskoga* posla u pothvatu nad čijim se plodovima danas zgraža, pa današnje mostovske batrganje, usprkos nesumnjivim kakvoćama nemalog dijela njegovih pristaša, nije ništa doli izraz nesnalaženja ili svijesti o vlastitoj nedoraslosti...

Tomislav JONJIC

IZ SADRŽAJA

VRIJEME BEZČAŠĆA.....	3
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
O MORALU I LJUDSKOJ	
IZGUBLJENOSTI	6
<i>Dr. sc. Radovan KRANJČEV</i>	
MAKNUT ĆEMO GA ZAJEDNO! (Bruna Esih, u obraćanju prosvjednicima na Kazališnom trgu u Zagrebu 6. svibnja 2017.)	11
PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA (IV.)	17
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
UDBINA 2017.: DAN HRVATSKIH POLITIČKIH ZATVORENIKA.....	22
KOD MAĐARSKIH PRIJATELJA.....	24
<i>Mr. sc. Marijan ČUVALO</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (33.)	26
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	26
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ</i>	
BORAVAK IZASLANSTVA NARODNOG SAVEZA ZA SKRB O NJEMAČKIM RATNIM GROBOVIMA (VOLKSBUND DEUTSCHE KRIEGSGRÄBERFÜRSORGE e. V.) U HRVATSKOJ UJESEN 1980. I SLUŽBA DRŽAVNE SIGURNOSTI RSUP-A SR HRVATSKE	30
<i>Dr. sc. Vladimir GEIGER</i>	
FRA FRANE STIPAN ŠEŠELJA: OD ZAGLAVA DO LEPOGLAVE I STARE GRADIŠKE, DO AUSTRALIJE, DO ZAGLAVA	36
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
JEDNO SJЕĆANJE NA PROF. DR. MARKA VESELICU	40
<i>Dr. sc. Anđelko MIJATOVIĆ</i>	
ŽIVI LI HRVATSKA U SADAŠNOSTI?... <i>Tihomir NUIĆ</i>	46
USPOMENI NA LJUBOMIRA VLAŠIĆA, .	58
<i>Dr. sc. Anđelko MIJATOVIĆ</i>	
IN DIESER AUSGABE	63
IN THIS ISSUE	64

IZLOŽBA „KULTURA SJEĆANJA” (23. lipnja – 10. srpnja 2017.)

U organizaciji Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, u zagrebačkoj galeriji Zvonimir, Bauerova 33, od 23. lipnja do 10. srpnja 2017. svakim je radnim danom od 10 do 18 sati otvorena izložba pod naslovom „Kultura sjećanja”. Ulaz je slobodan, a izložbom HDPZ želi potaknuti na jače integriranje bolnih iskustava hrvatskih političkih uznika u ukupnu hrvatsku kulturu sjećanja.

Kroz jugoslavenske istražne zatvore, logore i kaznionice prošle su desetine tisuća ljudi. Stradanje je duboko pogodilo

i više naraštaja obitelji žrtava, velike dijelove društva.

Izložba pokazuje brojne fotografije, dokumente i pisana sjećanja. Dokumentira što se ljudima događalo zbog riječi, razgovora ili pjesme, ali također govori i o hrabrim pokušajima udruživanja i pružanja otpora. Potiče na suočavanje s povijesnu kakva je bila, na informiranje, osobito mladih, o nesrećama koje sa sobom nose diktature.

Dodite i vidite!

ISKRICE

Koji paradoks! Da nije bilo nas koji smo nosili hrvatsku pušku na svom ramenu ne bi bilo ni onih koji nose hrvatsku lisnicu u... svom džepu!

*

I opet ja propuštam neke smiješne stvari! Navodno je Pernar svoje pravo da govori pretvorio u pravo da za govornicom... šuti! Eh, kad bi bar njegov primjer slijedili Peđa Grbin, Nenad Stazić, Milorad Pupovac i njima slični!

*

Da bi se konačno izrekla povjesna istina o partizanskim i ustaškim zločinima, treba jednostavno prebrojiti kosti i kosture. Kako se vidi, kod „Hude jame“ to priличno dobro ide. A što je s onom jamom u Jadovnu, što je tu zapelo? A izgleda da je iz nje netko... pokrao kosti!

*

Ne treba se sa Srbijom suviše natezati oko onog njihovog zakona, po kome bi imali pravo suditi našim braniteljima. Trebamo samo ukinuti onaj... naš zakon kojim smo se odrekli prava suditi srpskim pobunjenicima u Hrvatskoj! Pa da vidiš strke i bežanje, bre!

*

Govore da je Hrvatska duboko podijeljena zemlja. Pa i jest! Hrvati se, pored

svega ostalog, dijele na one koji su stvorili Hrvatsku i na one koji su je... dobili!

*

Koje su sličnosti i razlike između Indije i Hrvatske? Ako zanemarimo njihove veličine, sličnost je u tome što su obje zemlje podijeljene u kaste. A razlika je u tome što je u Indiji kasta „nedodirljivih“ najniža, a u Hrvatskoj... najviša!

*

Tko ogovara čudoredne žene, čini im nepravdu. Tko ogovara... one druge, čini im uslugu! Besplatnu reklamu!

*

Ležeći policajci! Gdje je tu ravnopravnost spolova? Zašto ne i... ležeće policajke? To čak... ovaj... nekako... ljepše zvuči!

*

Bili su neki zabrinuti kad su Slovenci postavljali one ograde od „žilet-žice“. A treba se zabrinuti kad ih počnu skidati. Tko zna... kamo će ih premjestiti?

*

Ako bezobrazniku okreneš i drugi obraz, doista si i zaslužio te dvije pljuske!

*

Ovaj svijet, takav kakav je, nije zasluzio pjesnike. Ni pjesnici njega!

Vlado JURCAN

IVAN DUJMOVIĆ: PJESME

MI PAMTIMO

Mi pamtim konopac u crnoj noći,
miris upaljene zemlje,
miris na čijem su tragu vuci, hijene.

Mi pamtim proljeća bez cvijeća,
laste što nisu nosile radost.

Mi pamtim.

RODNA RIJEKA (Uni)

Sputana,
robuјeš obali između rodnog kamena.
Tamo,
gdje se kamen tvrd
ne da zdrobiti, pokoriti,
gdje ti je upornost svladana;
zamoliš da te pusti.
Ponekad te rasprši u kapi,
nekad te zgusne u slap.
Ljuta u slапu, kuneš ga.
Kletva je tvoja velika.

Teci, rodna rijeko.
Još sam tu.
Dok moje oči gledaju
smaragdnu boju tvojih vala – tec.
Nek' ljubav neka iskonska,
k'o kamen tvoje obale,
obuzima moje pogledel!
Teci!

VRIJEME BEZČAŠĆA

Kao putokaz tekstu, odnosno temi koja me opterećuje, poslužit će se, ako smijem, naslovom i uvodom kolumne **Mirka Galića** u *Večernjem listu* od 10. lipnja. Kolumna je posvećena moralno-političkoj doktrini aktualnoga francuskog predsjednika **Emmanuel Macrona**, sadržanoj u metafori „moralna perilica“. Prema Macronovoj moralnoj perilici, kako je interpretira Galić, na *izbornoj* listi (u primjeru Hrvatske) nema mjesta za dečke iz Remetinca, i dodaje: Dokaz da se hijerarhija društvenih vrijednosti ozbiljno poremetila kao u revolucionarnim epohama, kada se na vlast dolazio preko zatvora, i u našoj se lijepoj državi pobjednički izborni štambilji udaraju u kaznionici u Remetincu. Kako funkcioniра Macronova perilica, francuski je predsjednik pokazao na dvojici kandidata za nove zastupnike. Otpali su zato što su kod „čišćenja“ izšle na vidjelo pravosudne mrlje iz njihove prošlosti. Za takve grijeha nova vlast nema tolerancije ni oprosta. Perilica ima dvojako djelovanje: da opere nečiste ruke politike, ali još važnije, da političari više ne prljaju ruke. To je ustvari totalni rat eroziji političkog morala.

U tom se kontekstu nameće pitanje: Gdje je tu Hrvatska? Kao odgovor na to, neka posluži činjenica da je moj grad Varaždin na upravo minulim lokalnim izborima za gradonačelnika izabrao Ivana Čehoka, tj. „dečka iz Remetinca“ kojega „krase“ čak tri potvrđene optužnice za kaznena dijela teška više od pedeset milijuna kuna. Dakle, aktualna hrvatska „moralna perilica“ odabrala je takvu osobu kao onu koja bi sada, ponovno, trebala ovaj učmali grad povesti u „sretnu budućnost“. Očito je, dakle, da su hrvatski moralno-politički standardi u potpunoj suprotnosti s francuskima, i ne samo sa francuskima, nego i sa svjetskim demokratskim i moralnim standardima.

Da je moral u našoj zemlji potpuno devastirana ljudska odlika, najočitije se pokazuje u politici, a poglavito prigodom izbora, kad se narodu nudi sve na svijetu. A to „sve na svijetu“ u stvari je – obmana. Laž!! Izbori su, kao što se vidi i čuje, izraz međusobne makljaže pretežito čudnih likova koji se bore za vlastito uhljebljenje, a ne za narod. Čitanje novina i gledanje

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

televizije postalo je gadljivo. Povezivanje, preslagivanje, kupovanje i prodaja mandata, prokazivanje i skrivanje, mijenjanje kaputa, ideologije, pa čak i vjere i nacionalnosti, sve je moguće i sve je „opravdano“ u svrhu „boljštice“ naroda. I što je najbolje, narod guta tu podvalu. Zašto! Zato što narod kao kolektivno ti-

potrebним uvijek i bezuvjetno poduprijeti vodstvo svoje stranke – bez obzira na to tko joj je na čelu – pa u tom kontekstu želim upozoriti, primjerice, na slučaj grada Splita i kandidata **Željka Keruma**. Takva je demokracija bliža društvenoj anarhiji nego istinskoj demokraciji. Ne mogu povjerovati ni da je aktualna oporba na državnoj razini baštink istinskih demokratskih vrijednosti, jer njezini pripadnici općenito, a napose na konstituirajućoj sjednici Sabora i pri formiranju Vlade

Andrej Plenković i Predrag Štromar

jelo – nije pametan. Instrumentalizirana masa postaje moralna odrednica. Jer, da je narod kolektivno pametan, nikada onako beznačajnu osobu kao što je **Stipe Mesić** ne bi izabrao za predsjednika države. I to u dva mandata. Da je narodni genij „pametan“, ne bi u Hrvatskome saboru sjedili i dominirali likovi kao neki **Ivan Pernar**, **Velibor Sinčić**, **Miro Bulj**, **Jovanović**, **Petrov** i tako dalje.

Te likove oblikovala je masa a ne racionalni ljudski um. Skloni smo glumatanju demokracije. Jer, kakve veze imaju ti likovi s interesima društva. Istinska demokracija trebala bi dovesti do boljeg sustava iz volje pojedinca, a ne iz birokratske procedure tzv. tajnih izbora na kojima kupujemo rog za svijeću. Izborni sustav kakav imamo omogućuje izbor očito neprimjerenih kandidate koji pučaju na visoke funkcije. Kao što je čitateljima ove kolumnе predobro poznato, kao pristaša Hrvatske demokratske zajednice smatram

iskazuju više kulturu stršljanova nego političara. Njihovi su istupi bili festival mržnje, a ne demokracije.

Većina naših političkih stranaka nije shvatila kako je temeljna uloga političke stranke da ona bude politički instrument za ostvarenje dobrobiti naroda, a ne ideološka utvrda koja prema drugima i drugačijima nužno iskazuje otpor, mržnju i jal. Kako inače protumačiti da aktualna oporba odnosno ljevica imperativno i nedvosmisleno mrzi Hrvatsku demokratsku zajednicu? Za njih uopće ne postoji mogućnost da HDZ može nešto dobro napraviti. Ili, ne daj Bože, da to napravi. Može li netko pomisliti da, na primjer, Vesna Pusić, Goran Maras, Miro Bulj i slični u bilo kojoj odluci Vlade podupru HDZ? Oni se ne mogu ni za jedan milimetar izdignuti iznad svog ideološkog rova. Zbog svoje ideološke zaslijepljenosti i mržnje oni ne mogu shvatiti niti prihvatići činjenicu da ih članovi napuštaju. Oni ne mogu

shvatiti da postoje ljudi koji ne žele biti u trajnim oklopima jedne partije nego se upućuju na tržište demokratske slobode i nude se svojoj domovini umjesto partiji. Oni to u preživjeloj i otrcanoj partijskoj doktrini zovu izdajom odnosno, modernijem izražavanjem – prijevarom birača.

Činjenica je da je narod, poglavito stariji, živio u sustavu partijske monolitnosti, pa se tog osjećaja teško oslobođamo. Zato je kao grom iz vedra neba odjeknuo prelazak **Predraga Štromara** i još nekolicine zastupnika minornoga lijevog HNS-a u savez s HDZ-om. To mnogi nisu s radošću dočekali. Ljevica iz razloga koje sam naveo, tj. da su njihovi članovi u funkciji partije a ne države, a desnica je nezadovoljna zbog moguće „komunističke“ kontaminacije njihova domoljublja. No, kao vojnik svoje partije, ja tvrdim: rana je napravljena, ali će s vremenom i zaci-jeliti. Amputitan je tumor koji je prijetio kolapsu države. Točno! To je napravljeno

no neprimjerenim instrumentom, ali zato postoje lijekovi. Pitanje je, koja je korist od te amputacije? Prvo i najvažnije sam spomenuo: sprječavanje neizvjesne budućnosti i mogući kolaps države. Druga neupitna korist je ta da slijedi i radikalna eliminacija hrvatskoga političkog otpada iz institucija vlasti. Sad nam se premijer može posvetiti problemu zbog kojega šest mjeseci ne spava: ispunjenju obećanja o kupnji INA-e koje nam je dao na Badnjak prošle godine.

Pred nama je svijetla budućnost, jer nas – pod mudrom palicom **Franje Gregurića** i **Vladimira Šeksa** – vode **Martina Dalić**, **Nina Obuljen**, **Davor Božinović**, a odnedavno i **Marija Pejčinović Burić**, koja nam je tako zorno pokazala kojom brzinom uči i primjenjuje strane jezike, među njima i bratski nam srpski. Osim na Štromaru, gospodarstvo nam počiva na stručnjacima neupitnih etičkih vrlina, poput **Božidara Kalmete** i poslovnim

gigantima poput Prvoga plinarskog društva. Na koncu, koristim prigodu potaknuti predsjednicu države gospodu **Koliniu Grabar Kitarović** i premijera **Andreja Plenkovića** da pod hitno ustanove moderne hrvatsku „perilicu“ koja će generalno oprati hrvatsku prljavštinu, počevši od likova s preporukom i pečatom Remeticna (ne i našega dragoga bivšeg predsjednika **Ivu Sanadera!**), pa sve do zadnjeg „šarafa“ ogromnoga anacionalnog korpusa koji lagodno i lijepo živi prvenstveno na sotonizaciji svoje vlastite zemlje. No, neka i nadalje čuvaju našega zagrebačkoga gradonačelnika **Milana Bandića** onako kako su ga čuvali svih ovih godina, pa i prigodom izglasavanja ovogodišnjega proračuna, jer je Bandić jamac moralnosti i napretka našega glavnoga grada i, uz Hrvatsku demokratsku zajednicu, najne-pokolebljiviji borac za očuvanje imena maršala Tita na najljepšemu zagrebačkom trgu.

BLAGO NAMA S TAKVIM STRUČNJACIMA...

Bio je **Davor Stern** ministar gospodarstva, bio je generalni direktor INA-e, bio je što je htio biti, ali uvijek i iznad svega – bio je stručnjak. I kao takav nas je početkom 2015. godine, kad se već naveliko pisalo da je Agrokor div na staklenim nogama, uvjeravao kako bismo bili fantastična zemlja da imamo još pedeset Todorića.

Računica nije osobito teška. Pomnožimo li 50 Todorića s četrdesetak milijardi kuna duga, pa svemu tomu dodamo još onaj dio ledene sante koji se ne vidi, i onda začinimo raznim ministrima finan-

cija i raznim zamjenicima, eto nas u našoj lijepoj fantastičnoj zemlji, svi s drvenim škrablicama za prošnju. Jedino ne znamo, od koga bismo prosili. Možda od stručnjaka poput Davora Sterna, jer on – smije se prepostaviti – prosio ne bi ni u takvoj situaciji. (L. K.)

52

subota
31.siječnja 2015.

Jutlost, br. 5824/11

br. 838/15

magazin

Kad bismo imali još 50 Todorića, bili bismo fantastična zemlja

Bivši ministar i stručnjak za naftu govori o svome podrijetlu, odnosu s predsjednikom Tuđmanom, o tome kako se određuje cijena goriva, trebamo li se bojati inflacije i zašto se nada da u Jadranu nećemo pronaći naftu

I U TREĆEM REICHU SE SUDILO PO ZAKONU...

Iz davnih lijepih dana: Anto Nobile, Josip Perković, Miroslav Šeparović i prijatelji

Poznat po neobičnoj sklonosti za samopromociju, iza koje se redovito skriva šupljina, zagrebački odvjetnik **Anto Nobile**, izdanak poznate udbaške obitelji, u razgovoru za jedan portal ponudio nam je 10. lipnja čitavu jednu zbirku opservacija o ljepotama jugoslavenskoga komunizma, o dobroćudnosti jugoslavenskih partizana, knojevaca i udbaša, i o zločestoci hrvatskih nacionalista općenito, a hrvatskih političkih emigranata navlastito.

Portal je, po već ustaljenom običaju, poslužio Nobilovoj tradicionalnoj strategiji odnosno *medijskoj topničkoj pripremi* za žalbu u postupku protiv **Josipa Perkovića** i **Zdravka Mustaća**, osuđenih u Münchenu na doživotnu robiju zbog sudjelovanja u ubojstvu **Stjepana Đurekovića**. Sama žalba, kaže Nobile, ima 280 stranica. To bi, valjda, imalo impresionirati javnost, nakon čega po poznatomu dijalektičkom postulatu, količina prešla u kakvoču, pa bi presuda imala biti ukinuta ili čak preinacena (kao da optužnicu zastupa **Mladen Bajić** ili koji od njegovih posilnih). I ništa tu ne bi bilo novo ni spomena vrijedno, kad nam Anto Nobile ne bi nehotice otkrio što bi nas čekalo da je Jugoslavija opstala, i što nas čeka, ako bi on i njegovi pojdaši određivali našu sudbinu.

Nadajući se da će se i u odnosu na Domovinski rat iznova pisati povijest – odnosno da će Hrvatska biti stigmatizirana za zločine – Nobile nam je ponudio i svoje predodžbe o UDB-i: „...Udbaši (su) u većini bili časni i pošteni ljudi, a najveći posao kojim su se bavili u sedamdesetim i osamdesetim godinama prošlog stoljeća bio im je potpuno isti kao i našim današnjim obaveštajcima, samo su stari dečki bili daleko vještiji. Radi se o zaštiti stanovništva, a pogotovo turističke sezone,

od terorističkih akcija postavljanjem eksplozivnih naprava. Dakle tada protivnik nije bio ISIL, nego hrvatski emigranti koji se kruni u hrvatstvo i tvrde da su veliki Hrvati, a samo u jednoj seriji skinuto je 14 eksplozivnih naprava koje su trebale pobiti građane na hrvatskim plažama. Znam da je jedna eksplozivna naprava bila u Nami u Ilici, druga na Autobusnom kolodvoru itd.”

Bilo je to, kaže on, „kasnih sedamdesetih i ranih osamdesetih godina. Onda imamo eksploziju u vlaku Hellas express, koji je išao iz Njemačke do Grčke preko Slovenije i Hrvatske, u kojoj su stradali civili. S tim su se oni 90 posto vremena borili da bi prevenirali terorističke napade na nas civile. Danas su zapadne službe u defanzivi. Pogledajte Britaniju. Kada se dogodi eksplozija, oni traže i hapse ljudi. Ako se hoćete zaista zaštititi, morate prenijeti akciju u tabor protivnika, tamo imati svoje ljude i sprečavati uopće dolazak i postavljanje eksploziva. I ako već nećete slijediti, onda pustite da uđe pod vašom kontrolom tako da ga na vrijeme zaustavite. Nismo imali eksplozija upravo zato

što je ta služba dobro radila i što su časni ljudi štitili nas civile u Hrvatskoj. Meni je žao što ih sada svih ocrnuju, ali kad-tad će se istina utvrditi i vidjet će se da su neki ekstremni emigranti, ne svi, koji su sada najgrlatiji, *bad guys*, a da su udbaši, kako narod kaže, bili *good guys* koji su nas čuvали.”

A na pitanje o lustraciji, Nobile odgovara: „Svi znaju da sam ja bio u okružnom državnom tužiteljstvu u Zagrebu i da sam primjenjivao zakone koji su tada važili. Sada, kada bi to zahvatilo mene, moralo bi zahvatiti i sve sadašnje suce Vrhovnog suda jer smo mi svi generacija i svi smo tužili i oni su sudili po zakonima koji su tada vrijedili. Nismo ih mi donijeli, naš posao je bio primjeniti zakone i u okviru toga smo radili.” Zanimljiva je to obrana, baš kao što bi bilo zanimljivo da su **Göring** i družina u Nürnbergu isticali kako su oni samo postupali po zakonima koji su vrijedili u nacionalsocijalističkoj Njemačkoj. Ali znamo već: što je dopušteno drugu **Titu**, nije dopušteno Kamerdu Göringu... (V. B.)

Josip Perković i Zdravko Mustić na sudjenju u Njemačkoj Izvor: Reuters / Autor: REUTERS/Michaela Rehle

Mnogo se govorilo o tome da će Perković razotkriti brojne tajne ako bude osuden. Sprema li se otkriti tu 'crnu kutiju' tajni o kojoj se govorilo?

Perković je zauzeo stav da je on ratni zarobljenik, rekao je samo svoje ime i čin te ništa drugo. Oni u presudi nisu mogli rekonstruirati ni njegovu karijeru jer ni to nije želio reći. Njegov je stav taj da sve tajne koje je pribavio i saznao pripadaju državi, a ne njemu. I zato od njega nikad nije podneseno nešto kao Josip Perković, već je to saznao kao šef Državne sigurnosti Socijalističke Republike Hrvatske i potom novi demokratske Republike Hrvatske, što pripada državi i ne može pojedinačno kad odo u mirovinu otkrivati bilo kakve tajne.

Braniли ste i Josipa Boljkovca, optuženog za ratni zločin iz 1945. godine. Smatrale li da su tim slučajem započele dublje podjele u društvu, kada je tadašnji predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko krenuo s ofenzivom na nekadašnje antifašiste, a potom je kulminiralo s 'ili mi ili oni' Zorana Milanovića?

Kad su me nazvali iz Boljkovčeve kuće i obavijestili da se obavlja pretres, odmah sam došao tam. Još ništa nisam znao o kaznenom djelu, samo sam video maskirane specijalce, ogromne i jake, kako izvode čovjeka od 92 godine, koji jedva hoda s dvije stake. Kad sam sisaо medu novinarima koji su bili u podnožju tog brijege, gdje se nalazi kuća Josipa Boljkovca u Vukovoj Gorici, a još im ništa nije bilo objavljeno, rekao sam da je počela bitka za HDZ.

I to je zainta točno. Tomislav Karamarko i Miljan Brkić krenuli su u tu akciju kako bi na simboličnoj razini sudili jednom partizanu, jednom antifašistu i tako su krenuli s novom politikom HDZ-a, politikom novih podjela u hrvatskom društvu i rehabilitacijom fašizma. Kasnije sam dobio podatke o tome da su namjerno poslali informacije novinarima, tako da su već od Zagreba specijalce pratili novinarima.

Specijali uhićuju Josipa Boljkovca Izvor: Pixsell / Autor: Kristina Stedul-Fabac

Spada li i uhićenje Boljkovca u medijsko-pravosudne akcije koje smo spominjali ili je ono drugačije?

Nobile: Udbaši su bili dobri dečki

O MORALU I LJUDSKOJ IZGUBLJENOSTI

Danas ljudi ne govore mnogo o moralu. Oni manje upućeni jedva da znaju što su to moral i moralne norme, a oni drugi, neo-liberali i najčešće ateisti i ravnodušni promatrači, ionako ništa ne drže do merala koji im u stvari samo smeta u njihovu življenu u slobodi i neodgovornosti. Dapače, predstavnici određene političke opcije javno se deklariraju kao oni koji su raskrstili s moralom, a jedna predstavnica bivše visoke vlasti eksplisitna je u tvrdnji kako njoj moral ne treba i kako bez merala može sasvim dobro živjeti.

U svim tim i mnogim drugim slučajevima uz pojam moralu ne veže se i pojam odgovornosti, po čemu takva „sloboda“ prestaje biti sloboda u punom smislu rječi. Jasno je nakon toga kako takvi suvremenici djeluju i žive, i kakav je njihov odnos prema njihovim bližnjima. Oni u stvari i ne znaju što je moral, i da svako društvo kako u prošlosti tako i sadašnjosti posjeduje neka općeprihvaćena načela o tome što se smije a što ne smije činiti, što je dobro a što je zlo. Novopečeni neoliberali i ateisti svojim negiranjem moralu i njegovom relativizacijom kao i relativizacijom istine, zapravo nastoje iskazati svoj negativan stav prema tradicijskim kršćanskim vrijednostima i kršćanskom svjetonazoru, ne shvaćajući pri tome da se i oni ipak vode nekakvim moralnim normama, odnosno agnostičkim i ateističkim svjetonazorom te nekom novom poetikom slobode.

Ako nas moralne norme poučavaju o tome što je dobro a što zlo i kako razlikovati jedno od drugoga, onda onaj koji govori kako mu moral nije potreban, nije svjestan svojih riječi jer o moralu i etici u stvari ne zna ništa.

Može li se prakticirati sloboda u najširem smislu rječi, bez moralu? Očito je da može, jer to opažamo svaki dan. Pored sve većeg dijela sumnjičavaca i ateista, nemoralna i tobože svjetonazorski neutralna gledišta u područjima znanosti može danas prihvati jedino redukcionistički šupljii scijentizam, genderizam i biologizam, čiji su predstavnici sve glasniji i kod nas, umjesto da se istinski bave biologijom, i drugim prirodnim znanostima za što su se opredijelili već svojim pozivom. U njihovoj novoj poetici slobode i demokracije,

Piše:

Dr. sc. Radovan KRAÑČEV

u koje se zaklinju svim svojim bićem, oni žive tako kao da im ne treba Bog, oni i njima slični misle da mogu sve postići bez Boga, ne shvaćajući kako im usporedno s naraslim znanstvenim spoznajama rastu i mnogobrojne upitnosti i problemi koje ne uspijevaju rješavati. Njima je moral suvišni teret koji sputava njihovu slobodu.

počinje život svakoga živog bića pa tako i čovjeka, i dok ta znanja prenosimo već dugo i u obrazovni sustav kod nas i u cijelom svijetu, naše vlasti odlučuju to pitanje podastrijeti na odlučivanje Ustavnom sudu Republike Hrvatske, kao da je on moralna vertikala ovog društva koji može donositi pravorijek i o predmetu koji nikad nije bio i nikad ne će biti u domeni njegove jurisdikcije. Zar u tom smislu nije simptomatična i posvemašnja šutnja naše Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti kad se trebala izjasniti o tako važnom pi-

Već sama činjenica da se u demokratskoj Hrvatskoj trebao provesti referendum o tome što je brak i obitelj – govori mnogo o moralnim dimenzijama našega društva kao i o velikom stupnju alienacije.

Jednako tako trebamo se zabrinuti nad nedavnom nevjerojatnom zasljepljenju oko pitanja početka života čovjeka, koja je pokazala svu duhovnu bijedu i naših najviših državnih institucija. Naiime, dok je znanost već davno utvrdila kad

tanju kao što je čovjekov život i njegov početak, kao i njegov nasilni prekid? Dakle, najviše svjetovne instance države Hrvatske nisu imale potrebu očitovati se o tom pitanju, tj. jedna svojom šutnjom a druga svojim nenačelnim i nevjerodstojnim tumačenjem, još više problematizira nešto što je općepoznata i općeprihvaćena znanstvena činjenica. Jesu li, dakle, te naše institucije uopće sposobne na potrebnoj etičkoj razini spoznati ljudsku veličinu tih pitanja i pokazati jasnim svoj mora-

lan stav o tako delikatnim i tako tragičnim fenomenima ove civilizacije? Očito, nisu.

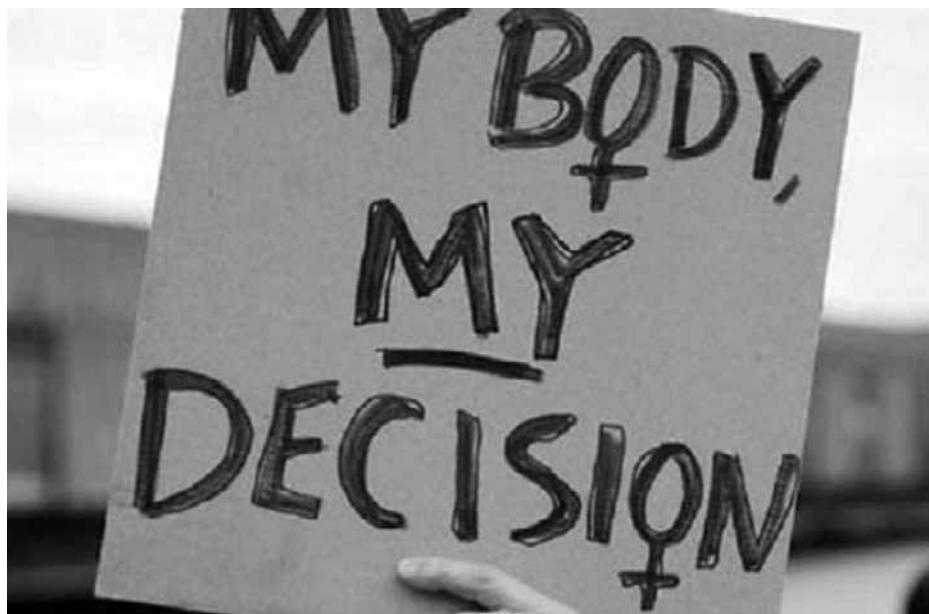
Ipak, kako li je samo uspješno provedeni referendum o braku ošinuo i prodrmao takve pojedince i grupe koje su prije toga skoro imale svestranu podršku i u vrhovima hrvatskih vlasti, jer su pojedini ministri u općoj kakofoniji odobravanja izjavili kako će si prije staviti štrik oko vrata ako pobijedi stajalište koje zastupa referendum. Referendum je, kako znamo, polučio uspjeh, protagonisti i zaštitnici homoseksualnih i nekih drugih udruga ostali su ozalošćeni i ogorčeni, te su nastavili zapomagati o svojoj ugroženosti i tobožnjoj diskriminaciji u ovom društvu koje kao da se makar malo razbudi.

Zamislite i pokušajte razumjeti izraze i sintagme kao što su: izvanbračni supružnici, partner i partnerstvo, partnerski odnosi, izvanbračna zajednica, istospolni brak! Biologe će vjerojatno ti izrazi frustrirati jer imaju barem neke atribute biologizma i socijal-darvinizma, koji biološke zakonitosti prenose na ljudsko društvo, i umjesto da smo ove zamke prošlosti koje su ljudskom društvu nanijele toliko zla stavili u ropotarnicu povijesti, naša dojčerašnja vlast koja glumi neoliberalna načela protivna volji većine, na sve načine pa i većinom u Hrvatskom saboru, nastoji štititi te „ugrožene“ skupine.

Pozornost i gotovo zaprepaštenje izazvao je kod mene nedavni nastup jednoga našeg znanstvenika fizičara. On je, zamislite, svoje razmišljanje o početku života čovjeka izrazio tako da se u stvari ne zna kojoj vrsti organizma pripada onaj skup stanica koji nastaje u ranoj embrionalnoj fazi, fazi morulacije, jer veli da je to identičan proces kroz koji prolazi svaka živa jedinka i kako je nemoguće utvrditi u kojem trenutku to živo biće postaje čovjekom, pa se shodno tome, o nasilnom prekidu trudnoće, o abortusu i ne može govoriti kao o zločinu, ubijanju nerođenog. I još k tome dodaje kako se sve to može jednostavno objasniti i s fizikalnog stajališta. Pa gdje ste onda, zaboga, bili vi vajni fizičari, što nam to niste do danas objasnili na tako jednostavan način, kad to nisu bili u stanju učiniti dosad biolozi?

Gospodin je, kao, zaboravio o čijim se naslijednim tvarima i o čijoj se trudnoći radi. Ne samo da ovakvim javnim izjavama negiraju općeljudske i civilizacijske vrijednosti, već se ovakvim arogantnim i neutemeljenim nastupima i s ovakvim deficitom elementarnog znanja, relativiziraju i negiraju i općepoznate i u cijelom svijetu prihvaćene znanstvene biološke spoznaje o tome kad počinje život nove jedinke, ne samo čovjeka. Odakle smjelost tom čovjeku svoja osobna i nestručna promišljanja o početcima ljudskog života nametati javnosti i sve što je ljudsko reducirati na hrpu stanica koje se po njegovom mišljenju može objasniti prostim fizikalnim zakonitostima. Dotični bi vjerojatno i ljubav, prijateljstvo, rodoljublje i čovjekoljublje, pa i vjeru, objasnio bez problema sa svog znanstvenog - fizikalnog gledišta. Gospodin je u svojoj nekritičnosti i u namjernom ili nenamjernomiskazivanju

Rasprave ovakvih reduktionista i scientista, raznih ateista i agnostika, u stvari scimentističkih invalida, toliko su površne i providne svakom iole naobraženu čovjeku. One mogu s jedne strane iskazati njihovo posvemašnje nepoznavanje predmeta o kojem raspravljuju, a s druge strane daju naslutiti da kroz takve rasprave na toj primitivnoj i znanstveno neprihvatlivoj razini, oni u stvari upinju sve svoje intelektualne sile kako bi opravdali i relativizirali te s trona ljudskosti spustili i sam život čovjekov i tako stvorili potrebnu društvenu klimu u kojoj će biti dopušteno, tobože i sasvim legitimno, i ubiti taj isti život, odnosno načiniti prekid trudnoće.

„Moje tijelo, ja odlučujem“ – a tijelo nerođenoga?

svojeg neznanja zaboravio kako se u ovom slučaju krucijalna materijalna razlika između ranih etapa embriogeneze čovjeka i embriogeneze svih ostalih živih bića na ovoj planeti sastoji upravo u čovjekovu genomu, u specifičnom sklopu nasljednih tvari koji se razlikuje od genoma svih drugih organizama, s kojima čovjek može biti tek više ili manje srođan. Dakle, ta hrpa stanica zametka u tijelu žene pripada samo čovjeku, a ne žabi, hrastu, nekoj bakteriji ili majmunu. Iz te hrpe stanica, imajući u vidu bilo koju etapu embrio-geneze, može se razviti samo čovjek, bez obzira na to, je li ta hrpa stanica svojim naslijedjem unipotentna ili totipotentna.

Razumljivo je kako temeljno pitanje o početku života čovjeka, kao i svih ostalih organizama, prije svega biološki i etički a ne fizikalni fenomen.

Naravno, kako takvi „novi“ znanstvenici svojim novim „znanstvenim“ neoliberalnim promišljanjima i naklapanjima zadodjenutima u plašt visoke znanosti, nalaze plodno tlo i u našoj nekritičnoj javnosti, u različitim medijima, u tijelima vlasti, gdje im se vrlo rijetko nalaze oponenti koji su uvjek osamljeni i u manjini. Mogu se ovdje upitati i o tome zašto gotovo ni jedan prosvjetni djelatnik, biolog u školama i na fakultetima, nije na te umjetno stvorene dvojbe u određeno vrijeme prozborio skoro ništa. Zašto? Slično se događalo kad su nastojali nametnuti tzv. gender ili rodnu ideologiju.

Podsjeća me to na neke moje davnašnje razgovore s „naprednim“ predstavnicima gradskih dama koje su sasvim otvoreno govorile kako one neželjenu trudnoću „rješavaju“ učestalom „čišćenjima“ u

bolnici, ili tko zna gdje drugdje. One su već tada bile „napredne“, njima su razni Kurjaci i drugi sumnjičavci prosvijetlili razum i ukazali izlaz iz njihove životne pogubljenosti te ih naučili kako je ženino pravo da prekine život svog djeteta jače od nečijeg prava na život.

Međutim, kao prosvjetni djelatnik i biolog svojedobno sam reagirao na takvo ponašanje na svoj način. Susretljivošću nekih liječnika u bolnici popunio sam svoju školsku zbirku preparata, ljudskim embrijima odnosno fetusima različite stariosti. Oni su mi poslužili kao zoran demonstracijski materijal učenicima srednje

Zato se danas više nimalo ne čudim i nekim spoznajama iz naše „slavne“ prošlosti. Tek nakon više od 70 godina (Hrvoje Kačić, 2010: Dubrovačke žrtve) mogli smo pročitati proglašenje koji je potpisao stanoviti **Ante Jurjević Baja** u vrijeme partizanske vlasti u Dubrovniku, 25. listopada 1944. nakon strijeljanja dubrovačkih rodoljuba (njegov je nećak sjedio done-davno u Saboru kao član SDP!). U tekstu tog proglašenja zapela mi za oko ona napomena kojom se željelo „pravno“ i „zakonski“ opravdati zločin, i to tako da se izmisli sudsko izvršno tijelo, jer nikakva suda nije niti bilo. Zato sam Baja izvještava kako su „*potpisali sud komande jer drugo nismo imali*“, a među ostalim i ovu

„Peti dan“ smjenjuju se voditelji, ali uvi-jek, svaki tjedan tu su dvije osobe, nije važno kojeg spola, za koje će svaki dobro-namjerni gledatelj i slušatelj kazati kako su delegirane iz propaloga komunističkog sustava i s neizostavnoga Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, za koje se čini kako se zalažu protiv svega što je hrvatsko i protiv svega što je moralno.

Ima li još negdje naroda koji u takvim prilikama pruža mogućnost svojim protivnicima, moralno posve insuficijentnim spodbobama, da ga blate i omalovažavaju, kao što je to u nas? Prakticiraju li se tako sloboda i demokracija i u drugim europskim državama?

Kao posljedica odsustva elementarnih uljudbenih načela, u nas nisu više rijetke sablažnjive i gotovo blasfemične pojave na području kulture, poput onih u filmu „Svećenikova djeca“ i poput predstava i prostakluka nekog redatelja **Frljića** u Rijeci, koje upravo odgovaraju tom vremenu kulture smrti i tolikim agnosticima i ateistima svih fela. To se proglašava vrhunskom umjetnošću, a u stvari to nema s umjetnošću ama baš nikakve veze! Razborit se čovjek toga srami, bez obzira je li religiozan ili ne, jer posjeduje taj elementarni osjećaj i ne može prihvati ovakvo ponašanje tih novih „umjetnika“. Zanimljivo je pritom, ali i posve razumljivo, kako takve „umjetnike“ i takva umjetnička dostignuća zagovaraju i brane uglavnom novinari i dio političke elite tzv. lijeve, čitaj, ateističke orijentacije, koji misle da na taj način izražavaju i zastupaju stajališta većine hrvatskog naroda.

Ističem nadalje, i komentiram meni poznate primjere gotovo nevjerojatne moralne dekadentnosti, ljudske kamuflaze i kameleonske varke te duhovne izgubljenosti, ali istodobno barem jedan primjer otrežnjenja. Da se ovi „slučajevi“ nisu odista i dogodili na ovim našim prostorima, ni ja a ni bilo tko drugi u to ne bi povjeroval.

Dakle, nakon ovih nekoliko uvodnih riječi, moram vam malo po malo objasniti kako su tekli događaji u lenti vremena jednoga našeg čovjeka u Dalmatinskoj zagori. Ovaj pomalo netipičan primjer pokazuje dokle može ići ljudska glupost i ljudska moralna izgubljenost i koliko čovjek može ostarjeti, a da malo toga nauči o životu. Ni svi kameleoni tropa ni sve mimikrije različitih živilih bića ne mogu se mjeriti s ovakvom kameleonskom sposobnošću jednog čovjeka.

Gay parada: dosezi „naprednog duha“

škole. Sjećam se i danas kako su to učenici promatrali s posebnim interesom i kako su mnogi od njih ostali naprsto zgroženi ovakvim ljudskim postupcima. Konsternacija je nastala upravo u trenutku kad su shvatili da pred sobom gledaju ostatke namjerno ubijenih ljudskih stvorenja koja su baš kao i oni mogla sjediti u ovim istim školskim klupama i radovati se životu.

Uzroci ovakvih pojava po mome mišljenju nalaze se u činjenici kako u takvih ljudi do danas nije izvršena lustracija umpa taj ateističko-scientistički agresivni diskurs i danas nalazi plodno tlo, bez obzira što u većini znanstvenih promišljanja u svijetu sve više prevladava tolerantan stav u odnosima religije i znanosti i što sve u većoj mjeri dolazi do izražaja spoznaja o nužnosti prožimanja ove dvije ljudske civilizacijske tekovine.

tako jednostavnu i za njega sasvim prihvatljivu rečenicu: „*Bilo kako bilo, ubiti ih se mora.*“

Ovakve „sudske“ odluke prethodile su i u onoj kalvariji križnog puta 1945. koju su izvele komunističke vlasti po **Titovoj** direktivi. U tome bi kontekstu postavljanje bilo kakvih pitanja o moralu dotičnih izvršitelja bilo posve neprimjereni.

Kao primjer i dalje prisutne lijeve kulturne hegemonije na našoj televiziji spominjem emisiju „Nedjeljom u dva“ koju vodi **Aleksandar Stanković**. Ta emisija nema na televiziji svoj pandan, tj. lijeva stajališta voditelja ne sučeljavaju se u nijednoj drugoj televizijskoj emisiji, pa se stječe dojam kako cijela hrvatska javnost zastupa mišljenje i stavove upravo i jedino koje ima stanoviti i uvijek mjerodavni Aleksandar Stanković. Također, u emisiji

Potekao čovjek, kako mi reče, iz kršćanske obitelji, ali još od mlađih dana mnogo je zavolio SKOJ i Partiju te je još u mlađim danima postao aktivan graditelj novoga besklasnog društva temeljenog na čistoj i prokušanoj **Marxovoj, Lenjinovoj i Staljinovoj** doktrini. Naravno, i **Titinoj**. Zbog malo previše ljubavi prema sovjetskoj Rusiji i njezinim „dostignućima“ u izgradnji svijetle budućnosti, gulage, NKVD i sovhoze i kolhoze nije još stigao upoznati, ali je čuo za seljačke radne zadruge, pa su ga oni drugi, ali isti takvi komunisti smjestili u preodgoj na Goli otok na neodređeno vrijeme. Odatle je izšao još smjeliji i odaniji, kako sam kaže, velikom vođi i učitelju naših naroda i narodnosti, ljubičici bijeloj i plavoj, zločincu Titu. Dapače, nakon izlaska iz kazamata, on je još više zaljubljen u život i djelo tog ne/čovjeka. Godine 2015. piše pravu odu i zahvalu svom ljubimcu iskazujući, nakon svega! – svoju odanost i ljubav do groba. Da, napisao je još nešto. Veli da je pisao molbe čak i **dr. Franji Tuđmanu**, i kako se desetak dugih godina sporio s vlastima ove nove države Hrvatske, koja mu je, napokon, udovoljila želji i priznala mu status političkog zatvorenika, a s tim i sva pripadajuća mirovinska prava.

Pokušavam sam sebi objasniti, što se događalo s tim čovjekom: on kao komunist i zaljubljenik u Tita, i dan danas, dakle, tužio je državu Hrvatsku koja mu odmah nije željela priznati status političkog zatvorenika, a onda se ipak, ne znam ni kako ni zašto, smilovala lutajućem sinu i prihvatala ga u svoje okrilje. I tako je naš Hrvat, ne trepnuvši, postigao to da se on kao dokazani komunist izjednačio s političkim zatvorenicima Hrvatima koji su stradali upravo od tog komunizma! Zanimalo bi me koje je to argumente podastirao 10 godina hrvatskim vlastima da ih je sve uspio obmanuti. Isto tako bi me zanimalo saznati koji su to ljudi u ovoj državi ostali i nadalje toliko pokvareni da su ovakvim duhovnim izgužvanim prevrtljivcima udijelili prava koja oni nisu zasluzili. Možete li to shvatiti i ima li još negdje na svijetu ovakvog ludila?! Napokon je naš Hrvat-mučenik postao zadovoljan te se posvetio, kako kaže, svojoj crkvi i vjeri. Možda bismo mogli reći, kako je došlo do njegova prosvjetljenja, autolustracije, obratio se čovjek i postao vjernik.

Ako u ovim gornjim rečenicama možda otkrijete da tu nešto ne štima, da to ipak nije bilo tako moguće, barem ne u

Oliver Frljić: provokacija umjesto umjetnosti

Hrvatskoj danas, onda se, dragi čitatelji, ljuto varate. Bilo je moguće, i bilo je tako, vjerovao to netko ili ne. Ja se ipak pitam, kakve to moralne vrijednote postoje u duši takvih ljudi, i nisu li to ipak postali ljudiprazne vreće koje ne mogu više uspravno stajati, pa makar bile začinjene nekom zakašnjelom vjerom, vjerom bez pokrića i ispraznošću života. A ako se uza sve to još upitate, gdje je tu ostao i nestao moral i ljudsko dostojanstvo s elementarnim ljudskim poštenjem i poniznošću, i kajanjem, i oprاشtanjem, vjerujem, teško ćete naći smisleni odgovor. Ali, i onako sve to nije bilo važno našem junaku Hrvatu, glavno da je na kraju ispala dobra penzijica, znatno veća od moguće i realne.

Premda se u posljednje vrijeme bavim istraživanjima upravo takvih fascinantnih primjera mimikrije u životinjskom svijetu koji graniče s pravom znanstvenom fantastikom i koji mi u određenom pogledu čine veliku radost i preko kojih potiskujem one druge probleme svakodnevnice koje čine ljudi na duhovnom planu – sam sebe po ne znam koji puta pitam – je li to bilo moguće?! Pitam se, nadalje, gledam li ja svijet nekim drugim, posebnim naočalamama, jesam li kakav čudak ili samo molestant koji čačka po tuđim životima koji me se ne bi trebali ticati?! Također se pitam, događa li se ovo zaista u mojoj zemlji, nakon svega, nakon Domovinskog rata, i nakon Oluje?

Kako i koliko smo izgužvani mi Hrvati, izašli iz propaloga komunističkog sustava pokazuje i to da se vjerojatno takvi duhovni bijednici ni pred samim sobom ne mogu više pogledati u oči. Čovjek koji je znatno prešao osamdesetu ni do danas nije shvatio da istodobnim slavljenjem komu-

nističkih zločinaca i prakticiranjem vjere dospijeva u veliku moralnu kontradikciju; ni do danas nije shvatio da to dvoje nikad i nikad nisu išli i nikad ne mogući jedno. Takvo ponašanje ne može objasniti niti demencija niti Alzheimerova bolest, jer se đavolske zasade stečene od djetinstva mogu premostiti samo velikom osobnom spoznajom, prosvjetljenjem, istinskim odricanjem od zla, i kajanjem.

Ili, još jedan istinit slučaj ljudske morale bijede i izgubljenosti: ima majka dvije kćeri, obje udane, s djecom, ali razvedene. Ni same ne znaju zašto. Muž jedne kćeri ljubuje s drugom, a ta kći, da bi ga „vratila“, odlazi u Srbiju jednoj „čuvenoj“ mađioničarki, čarobnici, vidovnjaku ili kako se već ne zove. Naravno, za te „usluge“ daje velik novac. Učinak magije nije nikakav, radno mjesto joj je upitno i zaglibi u još veće probleme. Priču o njoj i njezinoj djeci dalje možete nastaviti sami, kao i priču o djeci one druge kćeri. Zbog potpune moralne izgubljenosti njihova djeca postala su svojim životima najveći gubitnici i tragičari. Njihove majke, čini se, sve to uopće ne zamjećuju i nastavljaju dalje svojim ispraznim životima.

Takve sulude odluke i takvo breme ljudske gluposti teško možemo zamisliti, a ipak ona postoji jer ovo nisu izmišljene priče. Pitam se kako je moguće da kod roditelja i njihove djece mogu postojati ovakvi oblici zla i primitivizma, nakon svih škola, tehničkog napretka i svemogućih mobitela. Riječ je o ljudima koji misle da mogu živjeti bez Boga, da im Bog nije potreban te se nalaze u neumitnom zbiljskom ljudskom duhovnom glavinjanju, propadanju i izgubljenosti.

Još se malo strpite. Odvest će vas malo u ne tako davnu prošlost. Bilo je to otprije koju godinu prije Oluje. Sjedim na odmoru u svom kabinetu biologije. Kuc, kuc, ulazi moj kolega NN, sjedne nasuprot mene uz veliki stol i odmah počne „po zadatku“:

– Profesore, bilo bi jako dobro da se vi organizirate, tj. da se učlanite u Partiju. Nije zgodno da jedan biolog i odgojitelj naše omladine ostaje neorganiziran.

I tako još, i tako dalje u tom smislu da više nisam znao što kazati. Kad sam odlučno odbio „ponudu“, moj nezadovoljni NN napustio je prostoriju. I tako još koji puta. Sigurno je od Partije dobio zadatak da me „obradi“, pa makar nastupio i ultimativno. Očito, režimski, partijski čovjek nije bio bilo tko, već čovjek od punog povjerenja

i punoga partijskog komunističkog uvjerenja. Nismo se više susreli sve do...

Ne bi imalo ama baš nikakvog smisla da se više vraćam na te mučne događaje od kojih je do danas proteklo više od 25 godina, ali upravo prethodne, 2016. godine, posve slučajno otvorim jednu hrvatsku televizijsku postaju i, nisam sam sebi mogao vjerovati onome što sam video i čuo. Najprije, nisam druga-gospodina dugo mogao prepoznati jer se ljudi fizički promijene u tako veliku vremenskom razdoblju, a onda malo po malo, ne toliko po liku s malog ekrana koliko po riječima koje je taj lik izgovarao, prepoznam mojega NN čovjeka iz kabinetra. Je li to moguće? Nisam li se ipak prenaglio u prepoznavanju? Ne, nisam se prenaglio, sam sebi sam potvrdio kako je to upravo on, siva partijska eminencija koja je u više navrata otišla iz moga kabineta neobavljena posla.

Ali, pazite sad!, ja sam doživio jednu ohrabrujuću makar skoro nevjerojatnu spoznaju. Po kazivanju koje sam pomno slušao s malog ekrana, to je sada bio drugi čovjek. Ma ne, bio je isti onaj prije 25 i više godina, ali čovjek drugih životnih nazora, čovjek koji je govorio iz srca, iskreno, pošteno o Domovinskom ratu te je ostao u mojim očima odista velik. Doživio sam njegovu duhovnu preobrazbu i kao čin samopoštovanja kojim je skoro automatski izbrisao i uklonio iz sebe onoga nekadašnjeg partijca po zadatku i njegov pripadajući svjetonazor. Postao sam sretan zbog toga i prvom zgodom želio bih mu stisnuti ruku i prenijeti tu svoju radost i zahvalnost.

Lustracija je prije svega moralan čin, a budući da se danas lijevo orijentirani ateisti javno izjašnjavaju kako njima nije potreban moral, postaje već i iz ovog razvidno da si lustraciju ne mogu niti zamisliti. Svojim duhovnim prosvjetljenjem morali bi se rastati od jedine komunističke ideologije kojom se hrane, a tada u njihovu duhovnom korpusu ne bi ostalo više ništa što bi životu davalo neki smisao. Napadajući „desni ekstremizam“ oni u stvari nastoje sačuvati svoju ideološku nedodirljivost i propalu retrogradnu utopiju.

Ljudi se, ipak, kako vidimo, mogu mijenjati. Opće moralne norme i probuđena savjest najveće su silnice, makar ponekad zatomljene, koje oblikuju naše živote.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robjanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, lzd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, lzd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVACHEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri za dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

MAKNUT ĆEMO GA ZAJEDNO!

(Bruna Esih, u obraćanju prosvjednicima na Kazališnom trgu u Zagrebu 6. svibnja 2017.)

Građanska inicijativa Krug za Trg i ovog je svibnja bila prisiljena pozvati na prosvjed pred Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu. Trg i dvadeset sedam godina nakon utemeljenja samostalne i demokratske Hrvatske još uvijek nosi ime jugoslavenskog komunističkog zločinca **Josipa Broza Tita**. Slične su prilike u slučaju još nekoliko hrvatskih trgova i ulica. U većini je gradova jugoslavenska komunistička simbolika ipak davno maknuta.

Krug za Trg sada djeluje nažalost već desetu godinu. Na samom su početku, 2007., pokretačice bile uvjerene da je snaga argumenata takva da će dvije, ili najviše tri godine djelovanja biti dovoljne! Tijekom proteklih deset godina organizirano je jedanaest većih i tridesetak manjih prosvjednih okupljanja. Veći prosvjedi redovito se organiziraju na subotu koja je najbliža tragičnoj obljetnici ulaska jugoslavenskih partizana u Zagreb, što se dogodilo 8. svibnja 1945. U vodstvu Kruga za Trg sada su **Goran Blažeković, mr. sc. Zdravka Bušić, Đuro Knezičić, Anda Lovrić, Andelko Marenić, Cika Mikolčić, Đurđa Puškaš, Maja Runje, Ivančica Sekula, Radovan Slade Šilović, Eduard Spahić, Maja Šovagović, Smiljana Šunde, Petar Vratović, mr. sc. Zorka Zane i dr. sc. Željka Znidarčić**.

Predsjednik je **Ante Belo**.

Na Trgu se ovoga svibnja okupilo nekoliko tisuća prosvjednika. Govornici su bili **prof. dr. Ivo Banac, mr. sc. Marko Grubišić, Željka Markić, prof. dr. Boštjan Marko Turk i Roman Leljak**. Skup je pjesmom uveličao skladatelj i pjevač **Kazimir Mikašek**. Među prosvjednicima su na Trgu bili **Bruna Esih, general Željko Glasnović i dr. sc. Zlatko Hasanbegović**. Spontano, organizatori su ih pozvani na pozornicu, i svaki se od njih okupljenima obratio s nekoliko riječi. Bruna Esih je rekla: „Skinut ćemo ga zajedno! Narod je najveća snaga, zato se držimo zajedno i rezultat neće izostati.“

U međuvremenu su, 21. svibnja, održani lokalni izbori i lista Brune Esih osvojila je pet mjesta u Gradskoj skup-

štini Grada Zagreba. Članovi Kruga za Trg iskreno se raduju, prvi će put u Skupštini biti ljudi koji potpuno razumiju važnost micanja Titova imena iz Zagreba. I vjerujemo da će i uspjeti!

Evo što su na prosvjedu rekli prof. dr. Ivo Banac, mr. sc. Marko Grubišić, Željka Markić i Roman Leljak.

Govor prof. dr. sc. Ive Banca na prosvjedu Kruga za Trg

„Prije pet godina govorio sam ovom skupu, na jednako tako lijep proljetni dan, u jednako lijepom Zagrebu. U tih pet godina mnogo toga se promijenilo, ali jedno nije: Trg maršala Tita. Argumenti protiv ove sramote i danas su isti te svjedoče o nedostacima hrvatske demokracije.

Apologeti zavode tvrdnjom da je Titovo razdoblje bilo razdoblje napretka i razvoja, ali koji to poredak u Europi, pa i oni sa sasvim drukčijim predznakom, nije tako što postigao u drugoj polovini 20. stoljeća? Zar to nisu postigli i **Franco i Salazar**? U mnogo većoj mjeri to su postigle europske liberalne demokracije. Nakon Drugoga svjetskog rata Italija je, doslovno na koljenima, bila gladna, ali upravo je tijekom Titova razdoblja u svemu nadmašila naša navodna postignuća. Nema

napretka bez slobode, a Titov je režim bio utjelovljenje neslobode u svakom smislu.

Razlozi za civilni kult Tita u pluralnoj, demokratskoj i neovisnoj Hrvatskoj ne mogu biti uvjerljivi. Koji su to razlozi? O tomu danas želim govoriti.

Zapravo, svaka zaostalost, pa i hrvatska, mjeri se i apologetskim tezama o povijesti, posebno recentnoj. Kad branite ugled jedne diktature, svjedočite o nerazmjeru između univerzalnih načela i vlastitih dometa. Možemo razumjeti zašto Mongoli slave **Džingis-kana**, ali nam to ipak govori kako njihova samosvijest nije osjetljiva na neke vrijednosti ili ih u stanovitim okolnostima dokono suspendira. Tako je to i s Titom.

Oni koji održavaju Titov kult zapravo zanemaruju mračnu stranu naše povijesti. Kao da se nije dogodila Daksa, Huda Jama, križni putovi, Goli otok! Kao da ljudima nije otimana imovina, kuće, stanovi, njive, svaka mogućnost rada i udruživanja, kakva je moguća u demokraciji. Kao da nije bilo Stare Gradiške, špajuniranja, potkazivanja, progona vjere i savjesti, cenzure, kulta laži i kulta ličnosti! Kao da stotine tisuća ljudi nisu morali napustiti našu domovinu da bi živjeli u slobodi i od svog rada!

Prosvjednici na trgu koji nosi ime zločinca

Organizatori u razgovoru s medijima

Kada današnji zagovornici zaborava govore kako je njima stalo do budućnosti, kako ne žele govoriti o prošlosti, oni jednostavno žele prikriti svoja vlastita nedjela i grijeha svojih očeva, korupciju, kriminal i nejednakost koji su izrasli na gnojivu nasilja i revolucije. Sve teme naše sadašnjosti, ali prvenstveno pitanja korupcije i prikrivanja državnog kriminala, bogaćenje bez rada, nepotizam i nepoštovanje zakona, nepodnošljiva birokracija i bahatost administracije, sve te teme imaju svoje ishodište u nasilju i okrutnosti Titova režima. I ne mogu se riješiti bez otvorenog suočavanja sa svime što nam je taj sustav ostavio u nasljeđe.

Što je zadatak povjesničara u datim okolnostima: u prvom redu, razbiti tamničku strahu. Zato se za **Romanu Leljaka** ne može reći da je amater. Njegovo djelo odskiče od uobičajene kakofonije mnoštva naših povjesničara. On je učinio više za istinu o Titu od većine njih. On je otkrio Hudu Jamu! Netko tko je otkrio Hudu Jamu ne može biti amater.

Trg maršala Tita je mjera naše zaostalosti, našeg konformizma i našeg kukavičluka. Koliko god bili zahtjevni izazovi

današnjeg trenutka, koji stoje pred našim društvom, pred našom politikom, na njih ne ćemo moći odgovoriti dok ne račistimo ova pitanja, ovaj talog koji je u osnovi svih naših podjela. To je zadatak novog naraštaja političara, koje ćemo podržati upravo zato jer su nam obećali ukidanje Titova trga, tako da se ovdje idućeg svibnja okupljamo oko boljih tema, u boljem ozračju...“

Mr. sc. Marko Grubišić, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika u obraćanju prosvjednicima

„Poštovane dame i gospodo, Zagrepčanke i Zagrepčani, dragi prijatelji!

Pozdravljam vas u ime 6500 još uvijek živilih hrvatskih političkih zatvorenika, čije sudbine daju 6500 razloga da se skine ova ploča s imenom koje ne želim ni izgovoriti!

Treba imati na umu da je kroz njegove kazamate radi očuvanja Jugoslavije i komunističkog režima prošlo više od 100.000 političkih zatvorenika, od kojih moram posebno spomenuti 3016 žena

koje su bile osuđene na ukupno 12.291 godinu robije, što znači u prosjeku na 4 godine svaka od njih. Mnoge od njih bile su suđene na doživotnu robiju, mnoge na više od 10 godina, ali najporaznije je što zbog robije mnoge od njih nisu nikada postale majke. Zato nije slučajno da su ovaj skup i ovu inicijativu ‘Krug za trg’ pokrenule upravo žene. A žene političke zatvorenice, dostojanstveno i mučenički, kao uostalom i svi politički zatvorenici, kažu da im nije žao ni dana ni godina koje su proveli u mračnim tamnicama: jer imamo slobodnu i neovisnu hrvatsku državu.

Ali sad dolazimo do apsurda! Naime, o zločincu i njegovim zločinima sve je rečeno, sve je evidentno i ne bih trošio vrijeme u ponavljanju tih povijesnih istina., no ovdje se postavlja logično pitanje: Tko su ti ljudi koji nakon 27 godina postojanja hrvatske države pozivaju građane našeg grada Zagreba na referendum, na povjerenstvo o povijesnoj istini?! Otkuda tolika drskost i bahatost da se na ovaj način veliča zločin umjesto da ga se osudi, a da se žrtve omalovažavaju?! Dvadeset i sedam godina smjenjivale su se garniture hrvatske vlasti, ali ste nažalost vidjeli koliko

je opiranja bilo kada se spomenula lustracija i otvaranje arhiva.

Evo jedan primjer, neposredan, ovdje na licu mesta. Znate li što je ovo?! Ovo nisu sabrana djela nekog književnika! Ovo je moj dosje! Istina, pročišćen, nedostaje 56 stranica koje je već netko prethodno pročistio. No dovoljno je zaviriti u jedan ovakav dosje da se zgrozite od postupaka ubaša koji su provodili torture nad nama političkim zatvorenicima. Samo u ovom dosjeu nalaze se imena više od 30 ubaša, ali koji su tijekom ovih 27 godina u hrvatskoj vlasti uživali sve privilegije, a i dan danas su zajedno sa svojim ‘suradničkim vezama’, infiltrirani u najvitalnije javne, državne i finansijske institucije. Jedan od njih čak je i profesor na Fakultetu političkih znanosti!

Možete li zamisliti čovjeka koji je osobno mene u istražnom zatvoru vezao za radijator, fizički zlostavljao i držao na detektorima kako danas predaje mladim studentima?! On danas ‘uči’ našu djecu kako voljeti Hrvatsku! To je nedopustivo! Zato padom ove ploče padaju sve maske, a otvaranjem arhiva dobit ćemo istinu – samo jednu – na kojoj treba počivati hrvatska budućnost!

Tijekom ovih 27 godina mnogi hrvatski politički uznici slomili su se od jada, od prekomjerne dvoličnosti i licemjerstva koje je zahvatilo hrvatsko društvo, posebice od onih koji ju vode, a vode ju u moralnu i duhovnu propast, u povijesno posrnuće iz kojeg nema povratka. Koliko je to katastrofično govor i činjenica da je čovjeku koji se vratio s izdržane 32-godišnje robije iz američkog zatvora bilo teže izdržati hrvatsku stvarnost nego 32 godine u najtežim američkim zatvorima!

Zato, lijek ovoj situaciji nisu ni svjećice ni maslinove grančice. To su svete stvari, a oni svetost ne razumiju, oni svetosti nemaju.

Zar nekima ovdje u ovom okruženju, primjerice rektoru Sveučilišta, intendantu HNK-a ili ravnatelju Muzeja primijenjene umjetnosti – nije bio dovoljan signal kad je predsjednica Republike Hrvatske iselila bistu zločinca iz svojeg ureda da i oni dignu glas kako je neugodno i neukusno, blago rečeno, primati i odašiljati poštu svojim kolegama u inozemstvu, diljem Europske unije, s ove adrese?! Očekiva-

Govornici s prosvjeda (u prvom planu dr. Ivo Banac)

li smo to barem od zagrebačkog rektora. Međutim, sa žaljenjem moram reći da za takvu njegovu inicijativu nisam čuo.

I na kraju – poruka optimizma od nas hrvatskih političkih zatvorenika. Nadamo se da do 12. prosvjednog okupljanja sljedeće godine ne će trebati doći! Jer ako ovu ploču u što kraćem vremenskom roku ne uklone nadležne gradske vlasti, onda ćemo mi hrvatski politički uznici biti primorani – a to obećavamo – pronaći način kako da ploča s ovim sramotnim imenom ne bude više nikad na ovom najljepšem zagrebačkom trgu. Nadamo se da ne ćemo biti primorani upotrijebiti ‘šarafciger’ (kao što bi to jedna gospođa učinila s jednom drugom pločom)! Ali ako i dođe do uporabe odvijača u tu svrhu, uvjereni smo da u ovoj državi ne ćemo biti suđeni, jer zbog rušenja ovog nečasnog imena i rušenja Jugoslavije već smo bili u zatvoru, pa je za očekivati da ne možemo biti suđeni dva puta za isto djelo!

Ako je suditi po onoj ‘pobjednici pišu povijest’, onda ostaje (ovog puta za vječnost) samo jedna istina: Jugoslavija je morala nestati kako bi Hrvatska živjela! Hvala!“

**Dr. Željka Markić,
Udruga „U ime obitelji“,
Govor na prosvjedu
Kruga za Trg**

„Sve vas pozdravljam. Kao prvo, želim se svima vama zahvaliti što ste ustrajno,

kroz proteklih 10 godina dolazili na ovaj Trg prosvjedujući protiv toga da nosi ime jugoslavenskog diktatora, u ime svih žrtava komunističkog diktatora i zločinca Tita.

Danas ovdje tražim da se ovom trgu vrati ime Kazališni trg i da ga se prestane nazivati po komunističkom diktatoru odgovornom za stotine tisuća ubijenih nakon II. svjetskog rata. I nisam ovdje samo u svoje ime. Ovdje sam u ime još dvije žene. Moje bake Ruže i bake Slavice. I svih obitelji kojima je Titov, jugoslavenski režim nanio ogromno zlo.

Baka Ruža, majka moga oca, odrasla je u centru Zagreba, u Streljačkoj ulici, u obitelji koja je imala trgovinu na Trgu bana Jelačića. Jako je dobro razlikovala pravo hrvatskog naroda da ima svoju državu te izade iz tamnice naroda, iz prve Jugoslavije, od protubožnjeg i protuljudskog nacističkog, ustaškog režima. Unatoč tome, nakon ulaska partizana u Zagreb, mojog su baki Ruži u obiteljsku kuću uselili dvije partizanske obitelji, a muža, sudca, koncem 1946., osudili su na 14 godina zatvora, a da mu nisu dokazali ijednu točku optužnice. Ostala je bez prihoda sa šestero djece, koju je prehranjivala uzgajajući blitvu u svom vrtu i prodavajući u bescjenje antikni namještaj i obiteljske dragocjenosti. Moja baka Ruža je bila ta koja je svom mužu morala prenijeti da su mu dva nećaka, liječnika, koji su pratili ranjenike na putu prema Austriji, partizani ubili i da se ne zna gdje im je grob.

Saborski zastupnik dr. Zlatko Hasanbegović

Danas ovdje tražim da se ovom trgu vratí ime Kazališni trg i da prestane nositi ime komunističkog zločinca Tita i u ime moje baka Slavice. Mama moje mame rođena je u građanskoj obitelji u Gospiću. Dok me baka Ruža tjerala da se uspravno držim i učim francuski, baka Slavica je bila baka koja je, kad god bih zatražila, ispekla kolače, koja mi je potajno davaла džeparac i namigivala mi iza maminih leđa kad bi me za nešto grdila. Baka Slavica me udarila samo jednom. U 3. razredu osnovne škole, kad sam, vraćajući se sa školskog izleta, po običaju, na putu kući, svratila prvo do nje. Zvoneći na njezinim vratima, naglas sam pjevala partizansku koračnicu koju smo pjevali na izletu ‘Po šumama i gorama naše zemlje ponosne’. Baka mi je otvorila vrata, a prije snažne pljuske uspjela sam vidjeti njezino zgrčeно lice i čula vrissak: ‘Da te to više nikad nisam čula pjevati!’

Kasnije mi je mama, dok sam joj ridajući prepričavala da me baka iz čistog mira pljusnula, ispričala, upozoravajući me da o tome ne pričam u školi: ‘Željka, ti imaš mlađeg brata, znaš koliko ga voliš. Tvoja baka Slavica je isto imala mlađeg brata. Obitelj ga je, cijeli II. svjetski rat, zbog mladosti, uspjela sačuvati od odslaska u ikoju vojsku. Onda su ga jednog dana, nakon rata, dok je popravljao krov na kući u Gospiću, ljudi koji su pjevali ovu pjesmu s kojom si ti danas došla baki na vrata, skinuli s krova, odveli u zatvor, baki i njezinoj mami nekoliko dana vraća-

li njegov krvavi veš, a onda im javili da je ‘nestao’.’

**Roman Leljak, predsjednik
udruge „Huda Jama“
Govor na prosvjedu
Kruga za Trg**

„Drage Hrvatice i Hrvati,

teško mi je stajati na ovom trgu. Osjećam se ljuto i nemoćno. Kada sam 1989. godine otkrio i prvi puta ušao u Hudu Jamu i došao do zida na kojem je bio nacrtan križ, video sam da je netko ipak ostavio poruku sa željom da se sazna istina. Istina, da su Titovi partizani u Hudoj Jami zazidali žene, invalide, ranjenike, ali i djecu.

Istinu smo saznali. Titovi partizani su napravili zločin! Danas znamo da su ti zločini povezani u genocidnom cilju da se uništi najsvjetlijie što jedan narod može imati – svoju državu. Taj genocid imao je i ime: Hrvatska je morala umrijeti, da bi nastala Jugoslavija.

1945. godine Hrvatska je morala nestati, da bi komunistička okupatorska ideologija pod vodstvom Tita stvorila ideošku Jugoslaviju u kojoj je bilo zabranjeno da se Hrvat osjeća Hrvatom, da se Slovenac osjeća Slovencem.

Danas stojimo na trgu našeg Zagreba, vijore hrvatske zastave, puno je transparenta o domoljublju i svi znamo istinu, da Tito nije volio hrvatsku zastavu, da Tito nije volio domoljube! Zatvarao ih je, slao

Udbu da ubija domoljube koji su u iseljeništvu ostali vjerni i voljeli svoj hrvatski narod. Svi znamo da Tito nije volio ono što je najsvetije – Dom i Boga.

U povodu 45. godišnjice uhićenja hrvatskih proljećara dužni smo se sjetiti i brojnih hrvatskih političkih zatvorenika, žrtava represije Titovog komunističkog režima, a posebno mjesto zauzima dr. Marko Veselica. On je bio naš Nelson Mandela, a njegovo je ime postalo simbolom borbe za slobodu i nacionalna prava. Na montiranim političkim procesima bio je osuđivan na dugogodišnje zatvorske kazne, uvijek u životnoj opasnosti, no ništa ga nije moglo slomiti u njegovu domoljublju. Nikada se nije žalio na svoj trud, napore i patnju, koju je kroz sav taj teror, uzništvo, proganjanja i šikaniranja proživio u Titovoj Jugoslaviji. Na žalost istina je da ova država, u koju je utkao svaki milimetar svog bića, svoje životne energije, svoje žive i neiscrpive inteligencije, ogromnog znanja, to u doslovnoj mjeri nije znala, ili nije htjela afirmirati kao model za budućnost nove etike u kojoj bi maršal Tito i brojni suradnici imali muzej, a to bi bio muzej strašnog komunističkog režima poput Dachaua ili Auschwitza.

Tito je volio samo ljudi koji su mu na rub šume vezali medvjeda. Kao veliki lovac ustrijelio bi tog medvjeda i ti isti ljudi, koji su mu medvjeda vezali, postavili bi se u red i čestitali mu. Tito ih je, iako je video da je medvjed bio vezan, nagradio te su oni postali ministri, sekretari (tajnici) i predsjednici. Ti ministri, sekretari (tajnici), predsjednici bi svojoj djeci govorili o velikom lovcu Titu, o njegovim velikim djelima. Da, tada su ti ministri, sekretari (tajnici) i predsjednici znali za istinu, ali su svjesno lagali. Danas njihova djeca znaju lažnu istinu. U izobilju političke i finansijske moći rodila su se djeca komunista.

Djeca komunista nisu bili dragovoljci u Domovinskom ratu. Njihova opcija nije bila Hrvatska. Njihova opcija je bila da u vihoru domovinskog rata preuzmu gospodarski i bankarski sustav. To su na žalost i uspjeli uz pomoć svoje tajne službe Udbe, mreže suradnika, tajnih kanala kriminalnog podzemlja. Financijskom snagom

preuzeli su Hrvatsku i danas novcem i korupcijom nastavljaju svoje poslanstvo djece komunizma.

Najveći neprijatelj djece komunizma je arhivska građa. To je jedini dokaz o njihovoj povijesnoj laži, kriminalu, korupciji. Zbog arhivske građe spremni su prilagođavati politički sustav, mijenjati vlade, ministre, spremni su zatvarati, pa čak i ubijati.

Danas nam trebaju političari koji vole svoj narod, trebaju nam političari koji neće pokleknuti pred snagom financija djece komunizma. Pogledajmo u nebo, oblaci se dižu, sunce i Bog nam daju nova imena. Dolazi nam Bruna, Željko, Zlatko, dolaze mnogi... Mnogima u borbi sa djecom komunizma na putu srca posustanu, predaju se. Ali ne bojte se, dolaze mnogi, uspjet ćemo!

Očevi Djece komunizma su postavili jedanaest pregrada u Hudoj Jami, i djeca komunizma su postavila jedanaest pregrada na putu u pravu i istinitu demokraciju.

Pogledajmo u nebo, pomolimo se i pomognimo. Stiže naše vrijeme. Nikad više jedanaest pregrada!

2014. godine sam u emisiji na slovenskoj televiziji završio svoj nastup riječima: 'Huda jama ne će biti zadnji grob žrtvama, žrtve ćemo iskopati i pokopati ih dostoјanstveno na groblju!' Ismijali su me, a danas su te žrtve pokopane na groblju u Mariboru.

Siguran sam da ne ćemo dugo stajati na trgu čovjeka koji je mrzio hrvatski narod. Uskoro ćemo se ponovno naći na ovom trgu, biti će to dan pobjede nad komunizmom i tada će se roditi novo proljeće i ustatić će dr. Marko Veselica, i tisuće žrtva Titovog režima. To će biti buđenje svijesti i savjesti mlađih generacija, hrvatski narod će se probuditi iz stoljetnih snova, kako bi samostalna hrvatska država zaista živjela u harmoniji svih Hrvata.“

**Prof. dr. Boštjan Marko Turk,
Sveučilište u Ljubljani:
govor na prosvjedu
Kruga za Trg**

„Štovane gospode, štovani gospodo, dragi prijatelji,

Kamo smo došli? Gdje se danas nalazimo? Josip Broz – Valter je osoba po kojoj je imenovan ovaj trg – za to je najmanje primjeren. Predstavlja ono što danas najviše tuče Hrvatsku, a to je ekstremni politički egoizam, koji se ne zaustavlja ni pred

Saborska zastupnica Bruna Esih obraća se prosvjednicima

čime, da bi makijavelistički izvršavao svoju volju u moć. Danas uz novu i fatalnu krizu hrvatske vlade u posljedne dvije godine, doživljavamo slično mada je ova svaldana i stavljena u kontekst koji određuje ponašanje političara u postmodernoj Evropi. To se zove civilizacija.

Hrvatska se, zajedno s dijelovima srednje i istočne Europe, nakon raspada SSSR-a i SFRJ vratila u nju. Onaj, po kome je nazvan trg u Zagrebu, je bio osoba koja je Hrvatsku – zajedno s ostalim narodima nekadašnje Jugoslavije – odvojila od civilizacije. Križni put, teror, Udba, ubijanje emigranata, obožavanje JNA i zločina na čelu kojih je stajao Josip Broz – Valter, su dokazi koje niti jedna povijest ne bi mogla izbrisati niti zaboraviti.

A to je zbog toga što je Josip Broz – prije nego je krenuo putem ka ekstremnom makijavelističkom egoizmu – sam napustio civilizaciju. To se dogodilo u **Staljinovoju** Moskvi, kada je kao agent Komiterne preuzeo ime Valter. Tada započinje doba njegovih nezamislivih zločina: tajni arhivski dokumenti u Ruskome državnom arhivu za socijalnu i političku povijest otkrivaju Valterove specifične metode: za političku policiju tadašnjeg režima – a to je bila najkrvavija politička policija u povijesti, NKVD – pisao je negativne osobine ljudi koji su unutar Komiterne – i bivše jugoslavenske komunističke partije – predstavljali njegove drugove i prijatelje. Oni su zatim izručeni na smrt: Valter je namjerno pristao na psihopatologiju kriminalnog staljinizma, jer je u njemu vidiо put do svoje buduće karijere. Izravne

posljedice tih karakteristika su bila uhićenja i kasnije likvidacije brojnih dužnosnika Partije. Pouzdani podatci govore o tome da je u godinama od 1937. do 1938. uhićeno sedamdeset posto jugoslavenskih komunista, osamsto ih je ubijeno, među njima i **Milan Gorkić**, generalni tajnik KPJ: čovjek koji je Josipa Broza u dobroj vjeri preporučio i iza njega stao. Ustrijeljen je 23. listopada tisuću devetdeset treće, tek u trideset treće godini života.

U povijesti čovječanstva postoji osoba koja je jedan od najvećih političara i najvećih pjesnika istovremeno. To je **Dante Alighieri**. Najdublje u pakao, u njegov deveti krug, postavio je izdajice prijatelja i dobročinitelja. Josip Broz Valter je zbog Gorkićeve smrti zaslužio upravo to mjesto. Da ostalo niti ne spominjemo. **Slobodan Milošević**, koji je bio vođa CK SK Srbije, u tom svojstvu i autor agresije na Hrvatsku i njezinu neovisnost, što je učinio? Isto što i Tito: čovjeka koji mu je omogućio karijeru i podupro ga, **Ivana Stambolića**, je dao – jer je namjeravao kandidirati na njegovo mjesto – zaliti krevetom. Prije konverzije u srpski nacionalizam, Milošević je bio jedan od najzeljnijih titista. Gdje je učio ovakve metode? Učio ih je u partiji.

Staljinizam su uspjeli preživjeti samo oni koji su moralno najslabiji, uči urednik Crne knjige komunizma, **Stéphane Courtois**. Oni koji su svoje kolege željno denuncirali i pripisivali im zločine koji su ih slali u smrt.

Tito je preživio u srži staljinizma jer je i sam bio veći staljinist od ostalih: bio je

Veliki broj mladih na prosvjedu

Staljin u malom. Toliko mu se uspio približiti, jer je shvatio tajnu njegove moći, tajnu njegove Samsonove kose. – iz Stalrog zavjeta, Biblije. Sovjetski sustav je tajnu političku policiju usavršio izvan svih razumnih dimenzija: o razumu govorimo kao o civilizacijskom mehanizmu koji omogućava stvaranje moralnosti. Oba Josipa, Visarionovič i Broz, su to okrenula

naopako. Što su više ljudi poslali u smrt, položaj unutar partije je postajao moćniji. Oruđe za to je bila tajna policija.

Josip Broz – Valter je na pozornicu povijesti došao s krvavim rukama. Njegove su lekcije, naučene u srcu staljinizma, ostavile odlučujući pečat na preuzimanju totalitarne vlasti (1941. – 1945.), kao i njezina konsolidacija, koja ga je kasnije

implementirala kao poglavara Jugoslavije (do 1980. godine). Uvijek je uz njega bila tajna policija, Udba. Ona je predstavljala tajnu njegove dugovječnosti, njegovu Samsonovu kosu. Beskrupulozni egoistični makijavelizam je Brozu diktirao da svoje protivnike mora uništiti, ako je potrebno i preventivno. Tako je vladao i Josip Visarionović Staljin. Od tada poznamo Križni put, Goli otok, Sv. Grgur, potom Jasenovac, u kojem su, nakon rata, umrli mnogi Hrvati, upravo zato što se nisu slagali s Titom. Oni su bili antikomunisti. A Jasenovac je primao i komuniste: iz istog razloga: nisu se slagali s Titom. Logor je zatvoren s Informbiroom 1950. godine.

Josip Broz Tito je uspio politiku zloupotrijebiti: to mu je omogućilo njegovo odvajanje od civilizacije: zločin je taj koji je ljude zastrašio, pa su rezignirano promatrali kako on ‘vlada u ime naroda’. Vrijeme je da povjesnim korijenima političkog egoizma dođe kraj. Vrijeme je da se vlast vrati narodu i služi samo njemu, ne pojedincu koji djeluje u ime naroda, za cijenu njegove krvi.

Vrijeme je da se ime Josipa Broza mačne iz Zagreba.“ (Prir. M. R.)

Skinuti ga doista možemo samo skupa...

PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA (IV.)

Ponovno smo na tragovima franjevaca u Bosni. Svoje traganje ovoga puta počinjemo pojavom Turaka i njihovim osvajanjem Bosne 1463. godine, ali čemo se posebice zadržati kod franjevaca u Fojnici.

Prvi značajniji prodor Turaka na područje Bosne zbio se 1415. godine. Bosnom je tada vladao **Stjepan Ostoja**, kojega su priznavali svi velikaši osim vojvode **Hrvoja Vukčića Hrvatinića**. Taj je samostalno vladao Donjim krajima (područjem između Gornje Sane i Vrbasa). Kad je u Bosni osnovan i oformljen pokret protiv hrvatsko-ugarskoga kralja **Sigismunda Luksemburgovca** (Žigmund Luksemburški), Hrvoje se svrstao na stranu kralja **Ladislava Napuljskog**. U to je doba Sigismund poveo križarsku vojsku proti Osmanlijama, ali je njegova vojska u bitci kod Nikopolja, 1396. godine, bila poražena. Time je njegov položaj bio znatno oslabljen, dok je onaj Ladislava Napuljskog ojačao. Želeći mu se osvetiti, Sigismund je sazvao sabor u Križevcima na kojemu je 1397. dao poubijati velikaše pristaše Ladislava Napuljskog. K tomu je 1405. zaratio s Bosnom i 1408. zarobio bosanskoga kralja **Tvrta II. Kotromanića**, a s njim i velik broj njegovih velikaša te ih sve dao pogubiti.

Kad se to dogodilo, Hrvoje Vukčić Hrvatinić odvojio se od Ladislava Napuljskog i prešao na Sigismundovu stranu. Bijaše uvjeren kako će time sačuvati svoje posjede i svoju vlast. Međutim, to se nije dogodilo. Sigismundova je vlast postupno jačala, a Hrvojeva slabila, pa se on osjećao ugroženim. U međusobnim nesuglasicama, pozvao je u pomoć bosanske velikaše i Osmanlige. Oni su se pozivu odazvali i 1415. na Lašvi pobijedili ugarsku vojsku. Godinu dana kasnije Hrvoje je umro, ostavivši Osmanlijama otvoreni put u Bosnu koju su oni 1463. i osvojili. Bijaše to događaj s nesagledivim posljedicama za Bosnu i za sve susjedne zemlje.

Međutim, tada se zbio i jedan drugi događaj koji je imao veliko značenje za usud Hrvata katolika u Bosni. To je susret sultana **Mehmeda II. (zvan el-Fatih: Osva-**

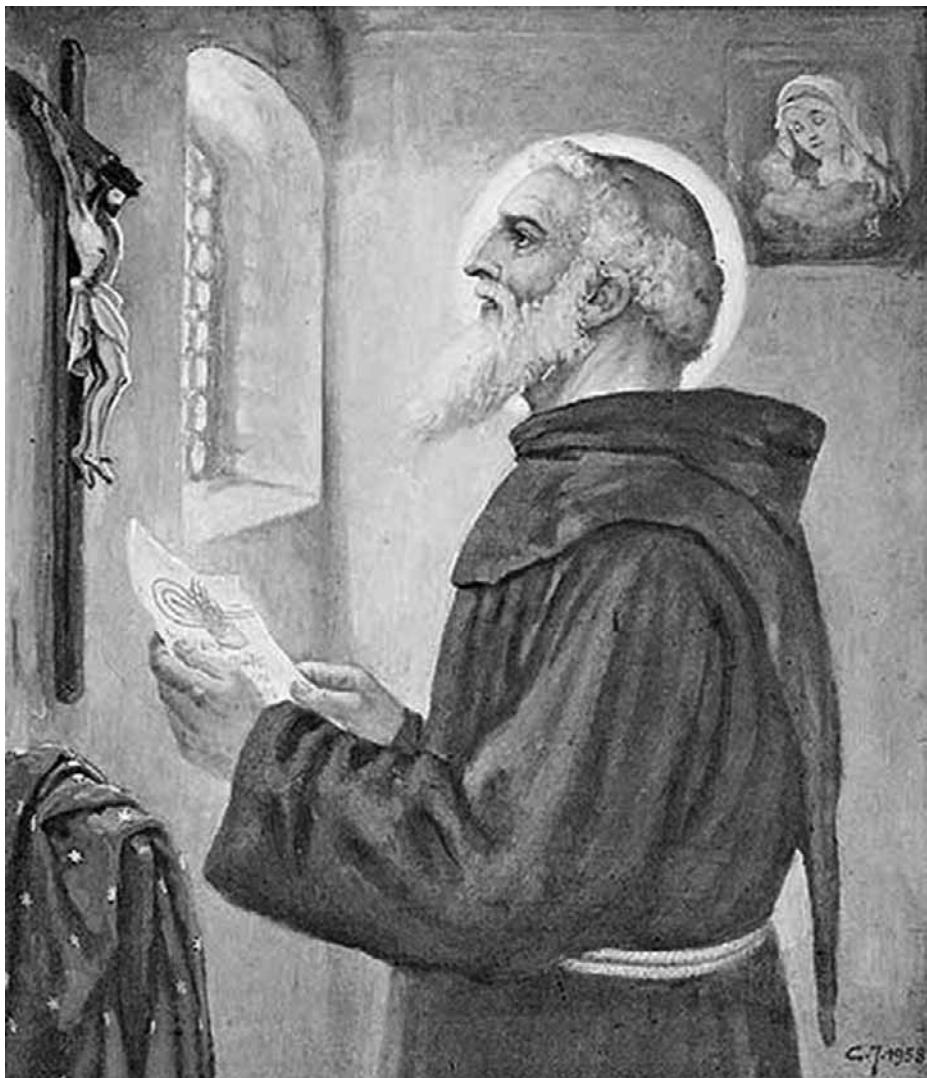
Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

jač) i provincijala bosanskih franjevaca **fra Andela Zvizdovića**. Tom je prigodom sultana izdao carsku povelju (zvanu Ahdnama). Ta je značila „svečano obećanje“ kojim se franjevcima u Bosni i njihovim vjernicima jamči miran život pod osmanlijskom vlašću u Bosni, kao i miran povratak svima koji bijahu napustili svoje domove, a od svih se traži pokornost carevoj službi i vjernost njegovoj zapovijedi.

Bijaše to, nedvojbeno, veoma važan događaj, najprije za franjevce i njihove vjernike, ali i za opće stanje u Bosni. Važnost toga događaja moguće je primjereno

ocijeniti istom usporedimo li opće stanje u Bosni sa stanjem (i onim današnjim!) kršćana u drugim zemljama što su ih Turci osvajali, posebice u pojedinim rubnim predjelima Sredozemnoga mora i Male Azije, u kojima kršćanstvo bijaše cvjetalo. Spomenimo, kao primjer, područje današnjega Alžira, domovine svetoga Augusta! Za naše razmatranje bilo bi dobro zamisliti se, barem nakratko, i pokušati razumjeti pobudu i stav fra Andela Zvizdovića i onodobnih franjevaca. Najprije treba uvažiti kako je njima bilo jasno koliko i kako su svi izgledi za oslobođanje Bosne ispod osmanlijske vlasti beznadni. Svi su razgovori (i sve nade) u tako nešto bili bjelodano neutemeljeni. S kršćanske pak strane promatrano, fra Andeo i nje-

Fra Andeo Zvizdović

gova braća franjevci, imajući u vidu Franju Asiškog i njegov doživljaj kršćanstva, pred očima su imali kršćansku sliku svijeta, koju bismo mogli ukratko ovako izreći:

Naš je svijet i ljudski život u njemu, nedorečen, nesavršen; on je u razvoju, a njegov nastanak, njegov *istinski* razvitak i kraj zorno su predočeni u osobi Isusa iz Nazareta. Uzeto u cijelini, stanje svijeta i čovjeka u njemu isprepleteno je ugodnim i neugodnim zbivanjima i stanjima, što vrijedi za prirodu kao i za ljudе u njoj. Pomicajmo li na divno zvezdano nebo ili rascvjetalu prirodu, bivamo zadivljeni ljepotom! Prisjetimo li se potresa i poplave, uhvati nas jeza! Nije bitno drukčije ni kad razmišljamo o ljudskome životu: o pojedincu kao i o ljudskome društvu, malome i velikome. I tu se mijenjaju zbivanja i stanja dobra i loša, ona udivljenja vrijedna kao i ona pogibeljna.

Tako je bilo i u životu Isusa iz Nazareta. Bitne promjene nije bilo – osim jedne: on je uvijek bio na strani dobra kao i na strani svakoga čovjeka, posebice pak onih ljudi koji bijahu ugroženi i prezreni. Ni Isus nije uklonio zlo s ovoga svijeta, ali je pomogao svakom čovjeku koji je njegovu pomoć bio spremn primiti! To je upravo tako i u životu sv. Franje: posebice je upadno što se on veoma radovao svemu što je dobro, a neugodne je događaje strpljivo podnosio. Štoviše, podnosio ih je s ljubavlju. Njemu je i vuk bio prijatelj, a smrt njegova sestra.

Izvor takva trajno dobra raspoloženja bijaše njegova vjera kako je cijeli svijet i sve što je na njemu, posebice pak čovjek i njegov ljudski usud, uključen u Božji promisao koji nama često nije jasan i ponekad nikako ugodan, ali je uvijek sve usmjeren prema dobru što će konačno obilježiti kraj ljudske opstojnosti kao i cijelog svijeta. I to je bilo bjelodano i zauvijek potvrđeno u Isusovoj osobi i cjelokupnoj povijesti njegova života i njegove djelatnosti.

To je nazočno i u povijesti čovjekova života. Ako čovjek dobro gleda, vidi i usvaja sve što je na ovome svijetu dobro, posebice pak ako se čovječno odnosi prema ljudima oko sebe i prema sebi,

Eugen Savojski

ako postaje čovječnjim čovjekom i širi čovječnost, on biva većim, boljim i sretnjim čovjekom – svim nevoljama što ga mogu snaći unatoč! One mu mogu postati snažnim poticajem kako bi što više oplemenio sama sebe, a ljudima oko sebe bio izvorom radosti što stvara ozračje prijateljstva i zajedničke sreće. Nitko ne može živjeti sam i usamljen, neovisno o tome što stvarno i javno biva bogat i društveno uspješan, biti više čovjek: istinski zadowoljan i, u neizbjježnim tegobama, smiren te u nehinjenoj nadi iščekivati odlazak s ovoga svijeta.

*

U takvu je ozračju i uvjerenju fra Andeo prihvatio ostanak pod društvenom vlašću koja mu nije bila pogodna. Svjestan svog poziva, nastavio je živjeti i pojačano raditi. Neopterećen brigom za sama sebe, cijelim svojim bićem žrtvovao se za ljudе u svojoj sredini. Njegovo se čovjekoljubivo zalaganje nije zasnivalo na prosudbi biva li njegov položaj, kao i onaj njegovih suradnika, bolji ili lošiji, jer ono što mi držimo pogodnim za čovjeka ne ide u temeljne ljudske vrijednosti i ne čini čovjeka boljim čovjekom. Ono što mi držimo pogodnim ravnodušno je spram dobra i zla.

Drugim riječima: uspjeh nije mjerilo čovjekove vrijednosti! Ta se potvrđuje unutarnjim čovjekovim životom, porastom njegove čovječnosti i zauzetosti za čovjeka. To je ono što ostaje uvijek vrijednim, čini čovjeka boljim čovjekom, a

time i cijeli svijet čovječnjim. Riječju: čovjekovo čovjekoljubivo nastojanje Bog nikada ne ostavlja neplodnim!

Imamo li u vidu rečeno, moći ćemo svestranije promatrati i razboritije prosudjivati djelovanje fra Andela Zvizdovića i njegovih redovnika franjevaca što bijahu i ostajahu pod osmanlijskom vlašću.

U početku svoje vladavine u Bosni Osmanlije nisu ni franjevce ni njihove vjernike otvoreno grubo progonili, ali su ih, namećući im kojekakve namete (poruze) i onemogućavajući im gospodarsko-društveni razvitak, gurali u robovski položaj. Štoviše! Neki su se pogibeljni postupci počeli javljati i na samome početku. Primjerice: otimali su dječake od 8. do 12. godine, odvodili ih u Carograd, odgajali u islamskoj vjeri i ospozobljavali za tzv. janjičare – vojnike progonitelje i krvnike vlastita naroda! Opće se stanje postupno pogoršavalо. Početkom 16. stoljeća otvoreno se nastupa s planom: islamizirati cijelu Bosnu! I ta se zamisao počela provoditi u djelo. Toj je provedbi poslužio i austrijski vojskovoda **Eugen Savojski** koji je 1697. s vojskom prodrio u Bosnu do Sarajeva. Pljačkao je, žario i palio. U Sarajevu je dao zapaliti i crkvu i džamiju. Mnoge je ljudе poubijao. Nakon dva dana vraćao se iz Bosne i sa sobom odvodio kršćane. Proučavatelji govore kako je sa sobom odveo oko 40.000 ljudi, katolika iz Bosne.

Godine 1699. bilo je u Bosni svega 17.000 vjernika, 26 svećenika i 3 brata nesvećenika (laika) u tri samostana: Fojnici,

Kreševu i Kraljevoj Sutjesci. Unatoč svim neprilikama, oni nisu klonuli duhom. Bijahu spremni podnositi sve nedaće i hrabro se, dakako i mudro, držati radeći neumorno. O tome se mnogo govorilo i pisalo. Među pripovijestima praćenima ljudskom dosjetljivošću, spominjao se i ovaj primjer:

U Fojnici je jedan franjevac na Božić slavio misu polnoćku. Čim ju je završio, uz jahao je svoga konja vrancu i zaputio se u Uskoplje (Gornji Vakuf). Tu je slavio božićnu misu zornicu, a nakon toga otišao je u Bugojno gdje je slavio tzv. pučku, danju misu. Taj se događaj spominje i danas, popraćen pitanjem: „Je li taj svećenik na tako daleku i napornu putu mogao bilo što pojesti i popiti?“ Pitanje ima u vidu onodobni crkveni propis o postu: od ponoći pa do pričesti svećenik nije smio ništa ni jesti ni piti. Dakako, taj propis nije imao u vidu izuzetne slučajeve, pa je odgovor mogao uslijediti u šaljivu obliku: „Ite-kako! Kad je na putu od Fojnice prema Uskoplju prevelio veliku planinsku uzbrdicu, fratar je odmarao svoga vranca davši mu zobnicu punu lijepo zobi, a on je smio pojesti ‘kolut pite’.“

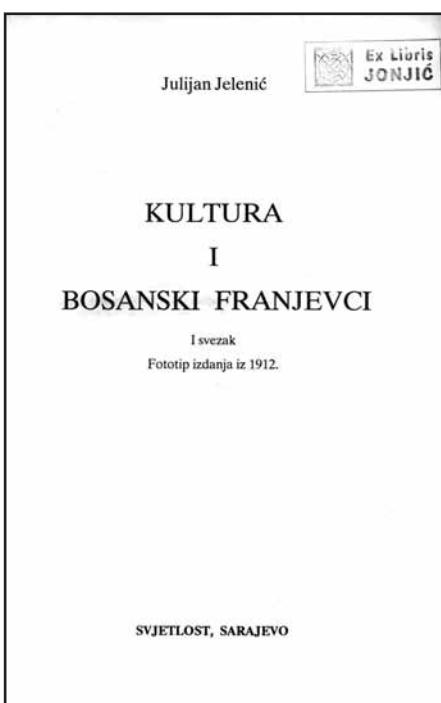
Nisu posrijedi bili samo pojačani naporji kojima su se onodobni franjevci spremno izlagali. Radilo se i o njihovoj izuzetnoj spremnosti da budu uza svoje vjernike, da se prilagođavaju životnim uvjetima u svoj njihovoj oporosti, da dijele sa svojim vjernicima dobro i zlo, trudeći se kako bi u njima umnožavali proclaimsaje radosti i zorno svjedočili kako se sunce velike nade nikad ne gasi.

Njihov duhovni otac, sv. Franjo, bijaše u tome nenadmašiv. Ne samo što je bio primjer radosna čovjeka, nego je živio i umro radosno, s pjesmom. Ostavio je neporecivo svjedočanstvo kako se svaka nevolja i svaka osobna patnja može oplemeniti. Ako se i ne može ukloniti, može se podnosići i, podnoseći je, može se potvrditi sebe u najboljem izdanju provjene čovječnosti. Taj put nije lagan, ali je u razvoju i širenju čovjekoljublja nenadoknadiv. O **Dostojevskom** se govori kao o čovjeku koji se bojao samo jednoga: da ne bude dostojan patnje! Veliki je pisac do tog uvjerenja došao promatrajući život Isusa Krista kao i živote njegovih velikih sljedbenika.

Kod sv. Franje i njegova čovjekoljublja, a ono neprestance bijaše povezano s raznorodnim žrtvama i osobnim patnjama, ističe se još jedno obilježje kršćanskoga čovjekoljublja. Za Franju je svaki čovjek bio jedincat! Svaki je u sebi nosio klice raznovrsnih dragocjenosti. Upoznavajući sebe u susretima s drugim ljudima, čovjek se razvijao i otkriva mogućnosti o kojima nije ni sanjao. Franjo je upravo to isticao: svaki je čovjek jedincat i neponovljiv, nosi u sebi mogućnosti što su samo njemu vlastite. U kojoj će se mjeri i na koji će se način one potvrditi u svakodnevnome životu, ovisit će o tome koliko je čovjek u susretima s drugim ljudima us-

Fra Celestin Vlajić, profesor prirodnih znanosti, povučen i tih čovjek, jedan je od njih. Običavao je nedjeljom dolaziti na učeničku misu u tijeku koje bi, često s kolegom profesorom **fra Andelom Žutićem**, otpjeva po jednu ili dvije pjesme. Imao je neopisivo lijep glas i istančan sluh. Kad bi on zapjevao, zavladala bi grobna tišina, a pojedinci su se prisjećali kako je o sv. Franji zapisano: „Franjo je pjevao kao nitko nikad prije njega“. Još je veće iznenađenje fra Celestin pobudirao svojim radom s pčelama i mnogo je vremena provodio u radu s pčelama. Učenici su ga mogli gledati i čudom se čuditi: pčele su sa svih strana na nj slijetale i s njega uzlijetale, a on ih je s obje šake, pregršt, prenosio iz jedne košnice u drugu. Nije imao rukavica niti ikakve zaštite na licu, ali ga ni jedna pčela nije ubola. Zanimljiv je bio i kad se nalazio u vrtu. S udviženjem je promatrao cvijeće i s pozornosću se odnosio prema svakoj travci. Ljude je lijepo susretao i s njima razgovarao, ali je sam malo govorio – slušao je njih! Svi su oni bili njegovi sugovornici, a on je bio najpozorniji slušatelj. Takav je bio i u Fojnici kad je otišao u mirovinu.

Fra Paško Vešara drugi je franjevac, također iz Fojnice, što ga želimo spomenuti. Također profesor na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom. Veoma otvoren, susretljiv i razgovorljiv čovjek. Bijaše duboko prožet vjerom u sveopće zajedništvo ljudi kojima je Bog otac, a oni uzajamno braća. Nikakve razlike – ni one prirođene, ni one u životu stečene – ne mogu umanjiti temeljno značenje i ključnu ulogu te istine u ljudskome životu. Sukladno Isusovu nauku i primjeru, fra Paško nije pitao tko je njegov bližnji, nego se osjećao i nastojao živjeti kao čovjek koji je svakomu drugom čovjeku njegov bližnji. Rado je susretao ljude, srdačno ih pozdravlja i započinjava razgovor kao da se poznaju oduvijek. Tako je jednoga dana došao u poštu i obratio se mladoj službenici riječima: „Fatima, lijepo dijete, molim te, otpremi mi ovu poštu!“ Djevojka se nasmijala i odgovorila: „Hoću, ali ja nisam Fatima, ja sam Razija“. Fra Paško pak spremno odgovara: „Eto vidiš, dijete moje, kako je kad čovjek ostari – zaboravi i ono što sigurno zna!“ Takav pristup nije kod fra Paške bio namješten, nego izraz

pijevao upoznavati ne samo druge, nego i sama sebe te onda, upoznavši vlastita svojstva, njegovati ih i razvijati u punoj mjeri. Uvjeren u to, Franjo je svojoj braći otvoreno ukazivao na pojedince, ističući njihova izuzetna svojstva kako bi ih oni razvijali i, u susretu s ljudima, potvrđivali na njihovo dobro.

*

Tko je dulje živio u franjevačkoj zajednici mogao je zapažati pojedinačna svojstva izuzetnih pojedinaca.

U Franjevačkoj gimnaziji i sjemeništu u Visokom svojedobno su se isticala dvojica profesora, obojica iz Fojnice.

njegove iskrene želje za blizinom s ljudima, ali i plod njegove vjere u beskrajno Božje čovjekoljublje, a to nitko nema pravo svojatati samo za se. Odatle je izviralo njegovo poštivanje čovjeka i njegova iskrena želja da mu se približi. Za nj je svaki čovjek bio prava dragocjenost, i on je uvijek bio spremjan datu mu prednost pred sobom, pogotovo ako je posrijedi bio netko u nevolji.

Fra Paško je tako postupao i u zapletenim i teškim okolnostima. Njemu su dolazili ljudi u doba strahota Drugoga svjetskog rata. Dolazili i molili njegovu pomoć, a on im je spremno izlazio u susret. Pisao je raznovrsne molbe i preporuke, izdavao „svoje svjedodžbe“. Za jednoga je pisao kako se godinama poznaju i zato može jamčiti kako je taj primjer odanosti prema sadašnjoj vlasti. Za drugoga je svjedočio kako se prijavio za krštenje u Katoličkoj crkvi. Tako i tomu slično. Napisao je mnogo takvih potvrda. Na kraju rata, a možda i ranije, neke su od njih dospjele u ruke partizana. Fra Paško je bio utamničen, a zatim i optužen „zbog prekrštavanja“. Tada se zbio izuzetno lijep događaj. Ljudi kojima je fra Paško pokušavao pomoći, listom su ustali u njegovu obranu. Išli su u OZN-u i odvažno nastupali: „Fra Paško je naš prljatelj. Poduzimao je sve što je znao i mogao kako bi nas obranio, a nikad nije nagovarao da bismo učinili ono za što ga vi optužujete.“ Tražili su i postigli njegov otpust iz tamnice.

Fra Paškina vjera nije bila u znaku pridržavanja ljudskih propisa, nego je bila djeilotvorna potvrda jedinstva ljubavi prema Bogu i ljubavi prema ljudima, prema svakome čovjeku. Provedba te vjerske istine u životu predstavlja istinsko ostvarivanje Božje volje. Fra Paško je često isticao kako mi kršćani nismo dostačno svjesni koliko je važno pobrinuti se za ugrožene ljude i nastojati u njima probuditi životnu radost i nadu – povjerenje jednih u druge. To činiti predstavlja najvišu pohvalu Bogu. To je ujedno i znak *velike nade* – svijet nije onakav kakvim će jednoga dana postati. On je sada nesavršen i nedovršen, ali će ga Bog jednoga dana učiniti savrše-

Pečat franjevačkoga generala u Kr. Sutjesci

nim i dovršenim. Mi smo pak vjernici pozvani ostvarivati to već sada i tako svjedočiti ispravnost svoje vjere. Jedino je takav život dostojan slobodna čovjeka!

Na redu je **fra Bono** Šapina, treći franjevac iz Fojnice. On se, pošto se nedvojbeno istaknuo kao profesor i odgojitelj u gimnaziji u Visokom, posvetio raznim kulturnim djelatnostima. Svojim zauzimanjem za uređenje knjižnice i muzeja u fojničkome samostanu potvrdio je svoju marljivu, veoma veliku radinost. Možda je upravo po njoj postao istinskim čudom svima što su imali prigodu tu radinost promatrati izbliza. Bio je poznat i po izdavanju vjerskih knjiga, što je u doba u Bosni bila prava rijetkost. To, nema sumnje, najviše treba cijeniti kad se uzme u obzir lijepo izdanje **Herderova** katoličkog katekizma i novoga prijevoda *Novoga Zavjeta*. Obje knjige bijahu lijepo opremljene, tiskane u dva uzorka, oba uz pristupačnu cijenu.

Jednaku pohvalu zaslužuju i fra Bonine propovijedi u fojničkoj crkvi. Uza svoju veliku zauzetost oko rečenih zadaća i mnoštva društvenih poslova u Sarajevu, on je često propovijedao na nedjeljnim misama u Fojnici. Njegove propovijedi bijahu veoma ozbiljno pripremljene. Izvrsno je poznavao hrvatsku kulturu, posebice se zanimao za likovnu umjetnost i književnost. Na sebi svojstven način proналazio je svoje osobno iskustvo kao i ono

brojnih umjetnika i književnika i unosio ga u svoje propovijedi. Njegovo iskustvo kao i ono umjetnika i književnika bilo je Iijepo i prihvatljivo ruho u kojemu je on vjernicima prenosio kršćansku poruku. U tome je bio vjeran svjedok kršćanske vjere kao i upadno rijedak primjer među propovjednicima u našim crkvama u ono doba. U brojnim susretima sa svojim suradnicima i mnogobrojnim poznanicima fra Bono bijaše susretljiv i uredan, a u plaćanju poslova i usluga besprijekorno pravedan.

I na koncu: **fra Tomislav Ostojić**. Najmlađe i najdraže dane svoje svećeničke službe fra Tomislav je proveo kao profesor i odgojitelj sjemeništaraca-gimnazijalaca u Visokom. Treba pripomenuti kako je tada gimnazija trajala osam godina, dok je pučka škola završavala s četvrtim razredom. To će reći: fra Tomislav je bio odgojitelj i onih učenika što su imali tek 11 godina, kao i onih što bijahu dosegnuli 18 godina. Fra Tomislav je bio svjestan osjetljivosti, složenosti i odsudne važnosti sredine i zadaća što stajahu pred njim. Prihvativši tu osjetljivu i zahtjevnu službu, on ju je obavljao žrtvujući se dokraja. Mislio je na svoje učenike, na svakoga pojedinca, a sebe je zaboravljao. To je trajalo godinama. Zbog toga je u zajednici bio cijenjen, pa se o njemu govorilo kao o budućem upravitelju provincije – provincijalu. Kao što u tim razgovorima biva, čula su se i pitanja: je li on toj službi dorastao? U toj prigodi za riječ se javio i ugledni franjevac **fra Miron Kozinović**, glazbenik. Taj je fra Tomislava dobro poznavao, pa je najprije pohvalio njegovo čovjekoljublje i njegovu spremnost na žrtvu, na veliku žrtvu i za najmanji porast čovjekoljublja među ljudima. Govorio je biranim riječima o svećeniku franjevcu koji s poštovanjem susreće svakoga čovjeka, spremjan razumjeti ga i pomoći mu u svakoj prigodi. Uvijek je imao vremena za ljude kao što je skrbio za svakoga učenika dok je bio profesor u Visokom. U tome razdoblju svoga života i svoje djelatnosti bio je izuzetno požrtvovan u svim vjerskim obvezama, ne zaboravljajući pritom nikad one što bija-

STANJE REDODRŽAVE
BOSNE SREBRENE

POSLJE PADA KRALJESTVA BOSANSKOGA
PAK DO OKUPACIJE:

U ĆETIRI VIEKA.

NAPISAO

FRA MARTIN NEDIĆ, TOLIŠANIN,
IZSUĐENI DEFINITUR I PROVINCIAL ISTE REDODRŽAVE.

DJAKOVO.
TISAK BISKUPIJSKE TISKARE.

hu u bilo kakvima nevoljama. A tako nije mislio samo fra Miron Kozinović. Bijaše to i mišljenje mnogih franjevaca u Bosni, a napose kršćanskih vjernika koji su fra Tomislava poznavali.

Fra Tomislav ipak nije postao provincijalom. Kad je imenovan gvardijanom u samostanu sv. Ante u Sarajevu, postao je ujedno i upraviteljem samostanske crkve sv. Ante. Međutim, prihvatio je i niz drugih čisto društvenih obveza i poslova. Brigu oko crkve prepustio je drugima. Sam u njoj nije nikako nastupao. Pošto je tako proveo šest godina, jedan mu je franjevac prigovorio taj njegov propust: biti upraviteljem crkve, a u njoj ništa ne raditi, kako je to moguće? Fra Tomislavov odgovor je glasio: „To je moj velik propust, žao mi je i kajat će se zbog njega dok budem živ.“

Prije negoli se fra Tomislav vratio iz Sarajeva u Fojnicu, zbio se neželjen događaj. Franjevcu su na svome redovitom saboru (kapitulu) trebali izabrati svoje novo vodstvo (upravu). Nu izbora nije bilo. Vrhovna franjevačka uprava u Rimu imenovala je novo vodstvo. To je među franjevcima izazvalo nezadovoljstvo i pokrenulo val prijepornih pitanja. U jeku tih zbivanja istaknuo se fra Tomislav. Prepun smirene blagosti i čovjekoljublja, stalno je bio u pokretu, razgovarao s pojedincima i skupinama. Govorio je tiho i nemetljivo, pa se u javnosti nije znalo o čemu je i što je govorio. Međutim, opće se raspoloženje

u zajednici postupno mijenjalo i na kraju se smirilo. Koliko se to događalo fra Tomislavovom zaslugom, nije bilo moguće ustanoviti. Nu vratimo se naprijed spomenutoj promjeni kod fra Tomislava! Kako se moglo dogoditi: Čovjek koji je u svećeničkim obvezama, kao što su vjerski život i odgoj u crkvi, bio revan i uvijek spremjan za susrete i razgovore s vjernicima, preuzme nove obveze, upadno društvene, a zapostavi one čisto vjerske-kršćanske?

Prvi odgovor na to pitanje javlja se sam od sebe: Svaka djelatnost među ljudima i za ljude, za čovjeka pojedinca, za jednu zajednicu ili za cijelo čovječanstvo, svako dobro djelo stoji u službi čovjekoljublja i u svojoj je jezgri djelo vjere. To je odista moguće tako promatrati i shvatiti. Međutim! Ako je netko izabrao vjersko zanimanje u užem smislu te riječi, primjerice postao kršćanski svećenik, onda se njegovo prвotno zanimanje, njegov glavni posao, veže uz vjerničku zajednicu i, posve određeno, uz naviještanje Krista i njegove poruke ljudima! Ta spoznaja spontano izaziva pitanje: postoji znatan broj svećenika koji preuzimaju neke druge poslove i njima se godinama bave, ostavljajući postrance osnovno svećeničko zanimanje u krugu kršćanske zajednice – kako je to moguće? Na to pitanje daju se različiti odgovori, ali pravi odgovor nije pronađen. Nema ga!

U kršćanstvu se ističe jedincata vrijednost čovjeka – njegova osobna sloboda i svijest odgovornosti ali istodobno i čovjekova usmjerenost prema drugome. U se zatvoren čovjek nije sposoban razviti svoju čovječnost! Ta se razvija u uzajamnoj povezanosti zajedničke, sveobuhvatne čovječnosti. I to uvijek seže dublje te uspijeva jedino u zajedništvu s Božjom čovječnošću. Ne ide li svijest uzajamne povezanosti u tom smjeru, čovječnost biva ugrožena, kržlja i pretvara se u sebičnost, a to znači u vlastitu propast. Riječju: samo onaj čovjek koji nadvrlada uskogrundnost i prestane misliti na sebe, može naći i razviti sebe. Sretan je čovjek koji stvara sreću, a ne onaj koji je grabi za sebe.

1909.

Na vješalima. Suha kao prut.
Na uzničkome zidu. Zidu srama.
Pod njome crna zločinačka jama,
Ubijstva mjesto, tamno kao blud.

Ja vidjeh negdje ladanski taj skut,
Jer takvo lice ima moja mama,
A slične oči neka krasna dama:
Na lijepo mjesto zaveo me put!

I mjesto nje u kobnu rupu skočih
I krvavim si njenim znojem smočih
Moj drski obraz kao suzama.

Jer Hrvatsku mi moju objesiše,
Ko lopova, dok njeno ime briše,
Za volju ne znam kome, žbir u uzama!

Antun Gustav MATOŠ

GOSPA MARIJA

Ima jedna mala gospa Marija,
Što sve mi draža biva što je starija.

Jer ona me je prvog trudno rodila,
Za ručicu me slabu prva vodila.

Prva me na ovom svijetu volila,
Prva se za mene Bogu molila,

Kupala me suzom, Bog joj platio,
Andeo joj suzom suzu vratio;

Dojila me mljekom svoje ljubavi,
Učila me ovaj jezik ubavi,

S kojim će i onda slatko tepati,
Kada će za plotom možda krepati.

Samo tebe volim, draga nacijo,
Samo tebi služim, oj Kroacijo,

Što si duša, jezik, majka, a ne znamen,
Za te živim, samo za te, amen!

Antun Gustav MATOŠ

UDBINA 2017.: DAN HRVATSKIH POLITIČKIH ZATVORENIKA

Kao i svake godine, Dan hrvatskih političkih uznika obilježili smo u Udbini 30. travnja, na dan smaknuća Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana u Bečkome Novom Mjestu. Taj spomen-dan na sve žrtve koje su podnesene za slobodu i neovisnost Hrvatske ove je godine održan pod visokim pokroviteljstvom Predsjednice Republike Hrvatske, Kolinde Grabar Kitarović.

Njezin izaslanik bio je župan ličko-senjski Milan Kolić.

Svetoj miisi, koju je za sve koji su položili život za slobodu Domovine u Crkvi hrvatskih mučenika predvodio umirovljeni biskup mons. dr. Mile Bogović, nazoočilo je oko 400 bivših hrvatskih političkih uznika i članova njihovih obitelji iz cijele

Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Ističući kako je „smisao (...) ovog okupljanja da u Crkvi hrvatskih mučenika prikažete Bogu svoje žrtve koje ste morali podnijeti zato jer ste voljeli svoj narod i svoju državu. Ova crkva građena je zato da poveže sve takve žrtve i da takve i slične žrtve budu jaka poveznica našega naroda i naše države“, biskup je podsjetio da su „pred par godina iskopani u Gračanima kadeti vojne škole koje je komunistička vlast pobila. Jedan mladić je čvrsto držao stisnutu šaku. U njoj je bio križić. To je ta vjera“, naglasio je biskup, „da je Krist spasitelj“. Pozivajući na milosrđe i praštanje, posebno je naglasio: „Govor patnje i rana podnesenih za drugoga, najuvjerljiviji je i najočitiji znak ljubavi. Ne odbacujte nikada najvrijednija odličja: rane, ožiljke dobivene zato jer ste se zalagali za dobro drugih, za dobro svoga naroda!“

Nakon sv. mise i prigodnih govora bili su organizirani ručak i druženje. Ovih nekoliko fotografija neka dočara udbinsku atmosferu. (F. D.)

Udbinska Crkva hrvatskih mučenika

Dionici misnog slavlja

Misnik biskup Bogović

Predsjednik HDPZ-a obraća se nazočnima

NOSTALGIČNO NOCTURNO

Večeras, jasnije no ikad, slutim:
vrijeme je gusta i neprelazna
tekućica,
svjetlucava nepreglednost
koja se tek rijetko,
kao večeras,
opušta u svojoj iznemoglosti
i, nemoćno, dopušta mi oazu
klupe
i privid koračanja,
i darežljivo mi, posve starinski
i nemametljivo,
oslobađa spirale misli,
treperave budalaste sjene,
iskonske i nepatvorene.

I onda uživam tu privremenu
zaustavljenost,
a osjećaji me iznova pohode,
otmjeno i tiho
nastanjujući oslijepljene oči;
i tako, rastopljen i osnažen,
vidim i ono čega stvarno nema,
slušam titraje iz nesebičnih dana
i poželim zauvijek se preseliti
u nestvarnost,
sukobljen bez sukoba,
proturječan
kao što su proturječne obične
listopadske noći,
negdje nedaleko od Zrinjevca,
ili u sjeni gornjogradskih
kestonova,
povraćen u vrijeme kakvim
iznenadnim prolaznikom
ili prolaznicom
(u njenim zjenama uzalud
tražim tvoj lik).

Nije li pomalo tužno
znati
da uvijek ima netko
posve tuđi posve stran
uvijek spremam
pokrenuti načas
zaustavljenu budućnost,
i prekinuti sentimentalno,
slatkasto sanjanje
u koje se upustismo i protiv
svoje volje,
tako svakodnevni
i suhi.

Ustajem polako i krećem niz ulicu
nizvodno
do neke nove postaje
do narednog puta.

KOD MAĐARSKIH PRIJATELJA

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika posjetilo je udrugu svojih mađarskih kolega. Izaslanstvo HDPZ predvodio je predsjednik **Marko Grubišić**, a u njemu su bili još i tajnik Društva **Fabijan Dumaničić**, predsjednik zagrebačke podružnice **Marijan Čuvalo**, član Središnjice **Anđelko Mijatović** te stručni suradnik **Miljenko Romić**.

U prostorijama hrvatskog veleposlanstva u Budimpešti, kamo smo stigli 19. svibnja 2017., dočekali su nas predstavnici Saveza mađarskih političkih uznika (Magyar Politikai Foglyok Szovetsege). U ime mađarsake udruge domaćin nam je bio njezin predsjednik **Lengyel János**, u čijoj je pratinji bilo više suradnika. Prevoditelj nam je bio gospodin **Atila Ronković**, zaposlenik hrvatskog veleposlanstva u Budimpešti.

U prostorijama mađarske udruge nas je njezin predsjednik upoznao s poviješću, aktivnostima i programom. Istaknuo je kako je mađarska vlada 2016., godinu proglašila godinom sjećanja na mađarsku revoluciju (1956.), te je učinila sve da

Piše:

Mr. sc. Marijan ČUVALO

obilježavanje te obljetnice bude dostoјanstveno. Izrazili su žaljenje što i mi iz Hrvatske na njihov poziv nismo sudjelovali na obilježavanju obljetnice.

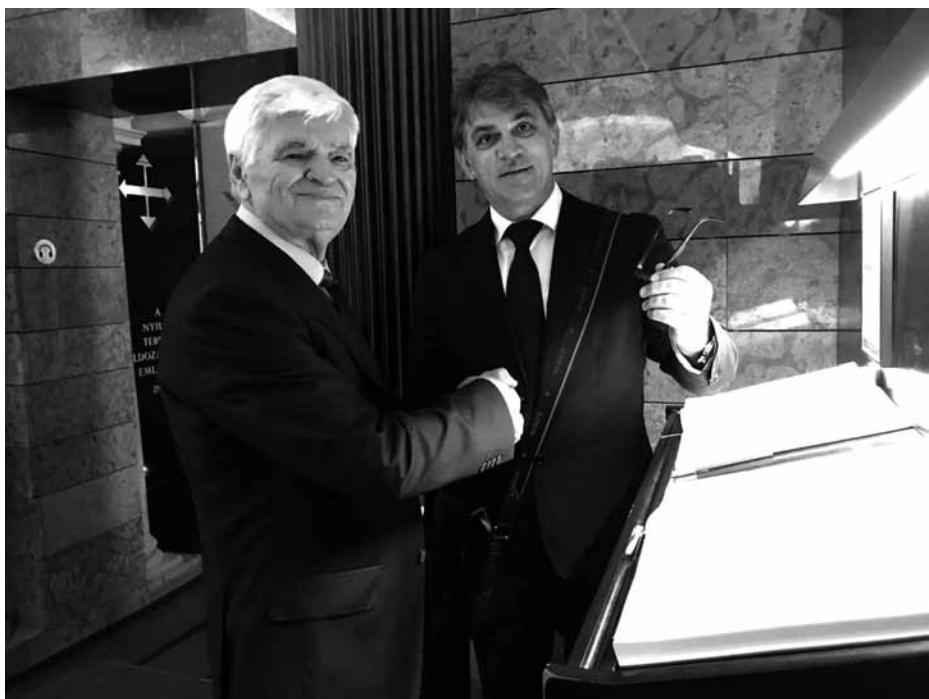
Domaćini su nas izvijestili i o tome da u Mađarskoj danas živi još oko 30.000 političkih uznika, u što spadaju ljudi koji su robijali između 1945. i 1963. godine. U Mađarskoj je bilo više vrsta političkih uznika, a među njima i onih koji su bili konfinirani odnosno odvedeni na prisilni rad na selo te nisu bili u klasičnom zatvoru. Drugu kategoriju čine oni koji su se na bilo koji način usprotivili sovjetskoj diktaturi, a posebno su progonjeni bili oni koji su joj se oružjem suprostavili. Između 1956. i 1963. ubijen je veliki broj ljudi, četvrt milijuna je emigrirao, a zatvoreno je nekoliko desetaka tisuća osoba, koje su danas većinom okupljene u Magyar Politikai Foglyok Szovetsege.

Masovna gubilišta su otkrivena 1989. godine, a na jednom od njih je izgrađen Memorijalni Centar sjećanja. Ovom prigodom posjetili smo „Kuću terora“ u kojoj su bila mučilišta njihove političke policije. Vrijedno je spomenuti da mađarska udruga svake godine od mađarske vlade dobije četrdeset milijuna forinti, što se povećava financiranjem dodatnih projekata. Mađarski politički uznici, skoro bi se moglo reći, imaju status povlaštenih, a u svakom slučaju uvaženih građana. Nažalost, mi se nismo mogli „pohvaliti“ svojim položajem u Hrvatskoj; prije smo se posramili nad načinom na koji nas tretira državni proračun.

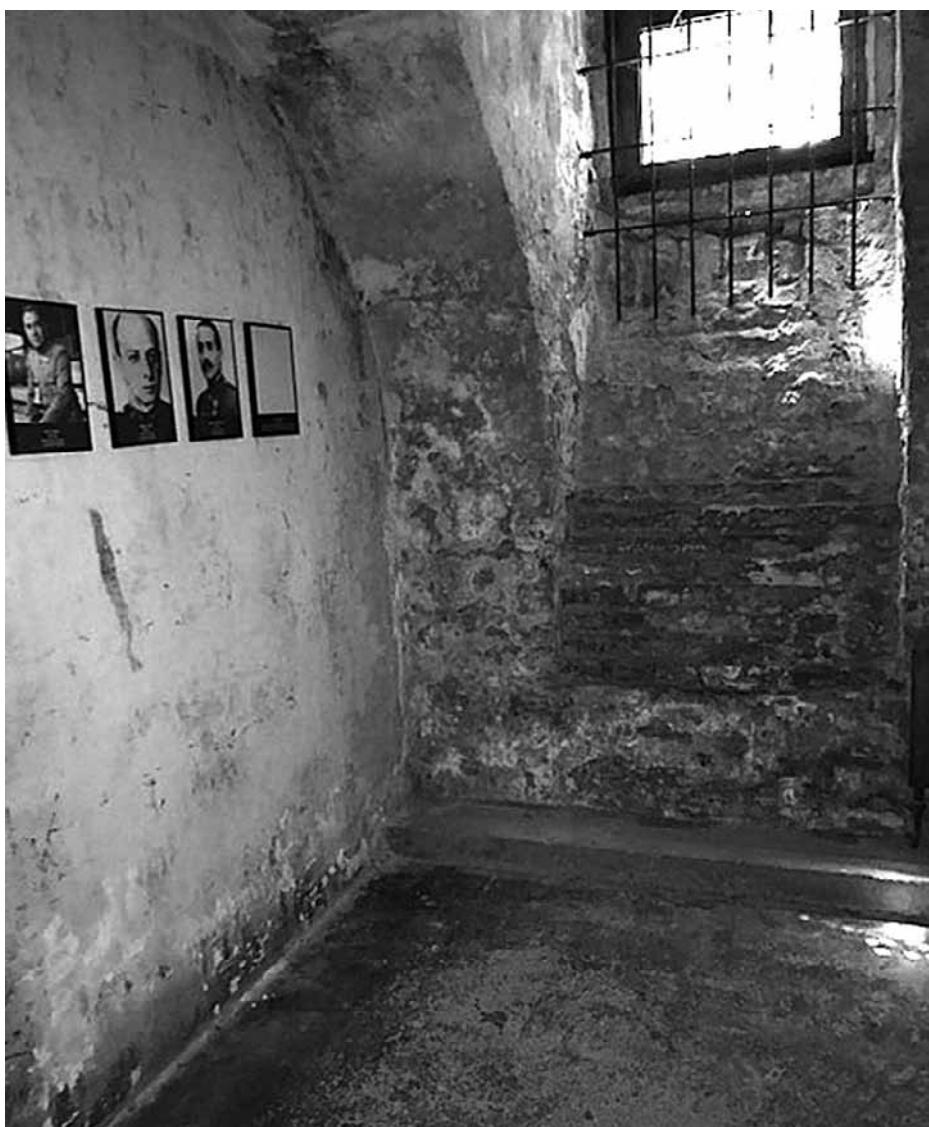
U obilasku „Kuće terora“ zaljučili smo da se lice komunizma u Mađarskoj nije razlikovalo od lica komunizma u Hrvatskoj: čelije koje su Mađari ostavili u izvornom obliku navlas podsjećaju na čelije u kojima smo robijali i mi. Ne ponovilo se! Pri odlasku smo se od mađarskih kolega i prijatelja po patnji oprostili s pozivom da uskoro oni budu naši gosti u slobodnoj Hrvatskoj.

S mađarskim prijateljima u Budimpešti

Predsjednici Lengyel Janos i Marko Grubišić na ulazu u Kuću terora

Ćelije su nalik onima u hrvatskim komunističkim tamnicama

BRUNO ZORIĆ: DVIJE PJESENJE

NA RUCI NOSIM VAL

Na svojoj ruci nosim val
i on mi srce hladi.
U srcu slušam kako žal,
čudesan vihor gradi.

A mene srce silno steže
i uzima mi dah,
negdje ću krenuti, možda pasti,
nestati na mah.

Davno sam prije negdje bio
i ostavio trag,
i sad ga mičem kao sjenu
i upadam u mrak.

Val me prati, val me brati,
tješi me i krije,
kada me studen sva obuzme,
grli me i grijе.

NA KAMENJU SUROM

Kamenje suro na sve strane bliješti,
podizu se bure, spremaju oluje.
U jednom tihom moru, žar se ptica
mrijesti,
svu ljepotu moju, netko zao truje.

Posuo sam tjeme kamenčiću vala,
zaželio postat uzdah jednoj ptici.
Jutros me je snažno pogodila mala
radost, na tlo srušiše me krici.

Sve je samo uzdah, sve u trenu nesto.
Bilo je i luđih, prevarljivih sanja.
Treptaj mogu oka, baš zauvijek presta
a moja je sreća sve to manja, tanja.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (33.)

DONOŠENJE ODLUKA

Donošenje odluka, odlučivanje, mentalni je proces biranja među alternativama, s nakanom postizanja željenog cilja. Birati možemo tako da pojedine korake poduzimamo ili da ih propuštamo poduzeti. Dnošenje odluka bitan je dio čovjekova života, pristupamo mu trajno, i više tisuća puta tijekom svakoga dana.

Pojedine su odluke rutinske, donosimo ih gotovo nesvjesno – ujutro pripravljamo mljeko s kavom a ne kavu s mljekom, idemo li autom, sa sobom nosimo ključ, ne ostavljamo ga u stanu. Ali mnoge su i složene, njihov ishod za nas ima veliku težinu. Takve su odluka o izboru zanimanja, o planiranju obitelji, o kupnji stana i dizanju zajma, o davaju otkaza na radno mjestu.

Odlučivanje je osobito zahtjevan proces kad alternative u sebi kriju puno nepoznanica. Radovali bismo se imati još jedno dijete, ali posao nam je nesiguran, a i nemamo bake i djedove za pomoćnike.

Piše:

Maja RUNJE, prof.

Ili pomisljamo na pokretanje tvrtke ali tržište nije osobito obećavajuće. U takvim slučajevima redovito prvo pokušavamo proširiti obim informacija, a zatim procjenjujemo, važemo posljedice i rizike. U sebi gledamo filmove različitih scenarija, anticipiramo njihove zaplete.

Odlučivanje je proces u kojem sudjeluju i glava i osjećaji, a opće je mišljenje da prednost treba dati glavi. Ali racionalno i emocionalno stanju u velikoj blizini, ne daju se lako dijeliti. Dijeljenje i raspoređivanje u pojedinim bi slučajevima bilo čak i pogrešno. Često naime upravo osjećaji vode k dobroim odlukama, u osobnim pitanjima baš rješenjima koja najviše odgovaraju našem biću. O čemu bi čovjek u osobnom životu mogao odlučiti bez osjećaja ushita, bez čežnje za bliskošću i topilnom, bez ljubavi, bez osjećaja privrženo-

sti idealima, bez želje da daje i pomaže! Ipak, ima osjećaja s kojima doista treba paziti, destruktivnih osjećaja poput gnjeva, inata, straha ili očaja. Oni zamčuju procjenjivanje dugoročnih posljedica, ne vode daleko. Malo je drugačije možda jedino s ljutnjom. U pojedinim nam slučajevima ona može signalizirati čega nam je dosta, i pomoći u odlučnosti za pročišćeno i novo. Naravno, zreo čovjek zna da je u gotovo svim procesima odlučivanja potrebno priklanjati se i kompromisima, čista su rješenja rijetko moguća.

Kad je o odlučivanju riječ, nezaobilazno je pitanje čovjekove slobodne volje, ima li je ili je nema. Za dilemu postoje duboki razlozi, nije čudno da se o pitanju raspravlja već tisućama godina. Poznato je da na odlučivanje utječu već i najbanalniji vanjski okviri – sudci strože presuđuju u poslijepodnevним negoli u jutarnjim satima, ginekolozi vikendom donose učestalije odluke o induciranim porodima, jer

SAVJET LIJEČNIKA PROVJERAVAJMO SVOJE BILO – PREDUSRETNIMO KAP!

U zapadnom su svijetu srčane bolesti, s udjelom od oko 30 posto, danas najčešći uzrok smrti. Za njima slijede moždana kap i rak. Ali kako je i moždana kap često posljedica srčanih smetnji, želim se osvrnuti na jedan česti uzrok – smetnju srčanog ritma, posebno na absolutnu aritmiju vezanu s treperenjem srčanih pretklijetki. Kod pacijenata koji su doživjeli moždanu kap, u 30 posto slučajeva prisutna je upravo smetnja srčanog ritma, a gotovo 20 posto kapi su baš njezina izravna posljedica.

Treperenje pretklijetki je srčana bolest koja se spontano pojačava i postaje kroničnom. Obično se javlja kao „napadaj“, s jako ubrzanim i potpuno nepravilnim ritmom udaraca srca, a često prestaje samo od sebe, nakon nekoliko sekundi ili nakon nekoliko sati. To je tzv. paroksizmalno treperenje pretklijetki. Kasnije napadaji bivaju češći i dugotrajniji, više ne prestaju spontano, već se događa neprekinuto treperenje s absolutnom aritmijom. U početku je moguće reagirati lijekovima ili jakim

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

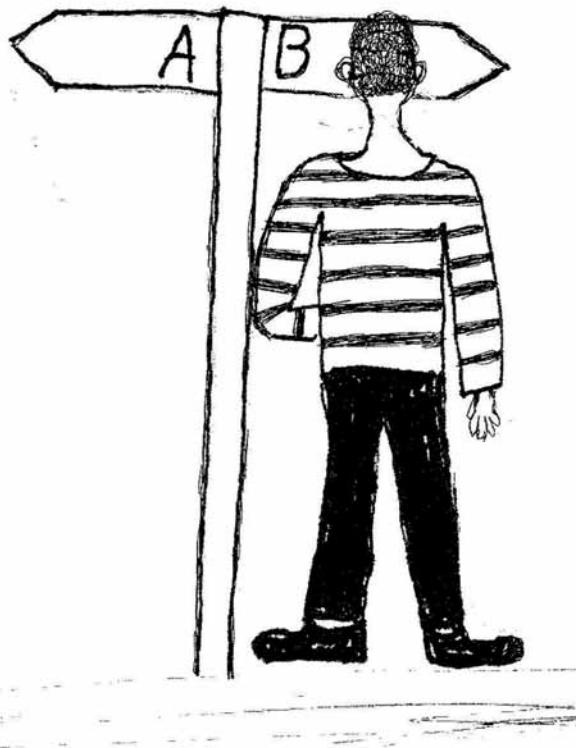
udarcem struje iz tzv. defibrilatora u kratkoj narkozi, i tako zaustaviti treperenje i postići normalizaciju srčanog ritma. To se zove medikamentna ili električna kardioverzija. Međutim, kad smetnje potraju tijekom duljeg vremenskog razdoblja, u pretklijetkama nastaju električna i mehanička pregrađivanja i promjene, i one se više ne mogu zaustaviti opisanim mjerama. Treperenje postaje trajno.

Od bolesti obolijeva oko 2 posto ljudi, s godinama se učestalost snaglo povećava. Kod mlađih od 50 godina udio je manji od 1 posto, kod starijih od 60 naraste na oko 5 posto. Nakon 80. godine života dosegne i oko 15 posto. U mlađim godinama su češće pogodjeni muškarci, u starosti se razlika izjednačava. Postojanje drugih bolesti ili se smetnje možda pojavljuju pretežito znatno poveća rizik obolijevanja od ove. tijekom sna.

Najčešće su: upale srčanog mišića, plućne embolije, kronične bolesti pluća, bolesti srčanih zalistaka, suženje koronarnih žila, smetnje štitnjače, teške opće infekcije, operacije, visoki krvni tlak, znatno konzumiranje alkohola, kofein, pušenje, veliki obroci, manjak spavanja ili emocionalni stres. Uzrok se često i ne može utvrditi.

Smisao liječenja je u uklanjanju smetnji, predusretanju komplikacija poput moždane kapi ili slabljenja srca, u suzbijanju uzroka bolesti i u usporavanju njezina napredovanja.

Najčešće poteškoće kod aritmije, odnosno s njom povezanih treperenja pretklijetki, su: jako ubrzan i nepravilan rad srca, bolovi u prsištu, osjećaj iscrpljenosti, nedostatak zraka, vrtoglavica te jasno i neugodno osjećanje srčanih udaraca. Jedan od problema je da mnogi pacijenti ništa i ne zapažaju jer nemaju izrazitih poteškoća ili se smetnje možda pojavljuju pretežito

ih je u službi manje i žele da sve ide brže – a nutarnji utječu i znatno snažnije. Bitno utječu rani obiteljski odgoj, adolescentsko iskustvo, inteligencija, zdravlje – okolnosti na koje sami nemamo značajnijeg utjecaja. Učitelji u školi susreću učenike duboke niske motiviranosti, u mjeri da se stanje mora opisati pravom „bolešcu volje“, a slično je, primjerice, u skloništima za beskućnike. Prostor za slobodnu volju, za pokretanje na učenje i na aktivnosti za poboljšanje vlastite perspektive, bude krajnje skučen. Osobno imam dragu prijateljicu koja živi u teškim osobnim prilikama a ne može donijeti niti jednu odluku prema promjenama, pa iako prostora ima dovoljno. Na prigovore odgovara kako čovjeka bez nogu tjeram da hoda. Riječ je, dakle, o ozbilnjom pitanju i suditi treba oprezno. Od načela osobne odgovorno-

sti ipak ni u kojem slučaju ne možemo odustati, cilj treba biti upravo njegovo naglašavanje – u vlastitu slučaju, i u nastojanju da pomognemo drugima. Kad je mladež u pitanju, važan dio učiteljeva posla je da slabijima bude motivator, da ih ne prestaje ohrabrivati da uče, da slijede i udaljene ciljeve, one za koje je u sadašnjosti potrebno odricati se.

Evo i tri praktična savjeta o tome kako donijeti što bolju odluku. Prvo, dobro se pitati, prema formuli 10-10-10, kakve posljedice odluka može imati za deset dana, kakve za deset mjeseci, a kakve za deset godina. Drugo, treba izbjegavati odlučivanje pod stresom. Treće, u ozbilnjim je dilemama jedna od mogućnosti da alternative zabilježimo i uz svaku zapišemo osjećaje koje izaziva. Nalaz je dobro provjeriti sljedećeg jutra, pa i nekoliko jutara za redom.

Zašto je bolest opasna? U zdravom se srcu električni poticaji uredno prenose iz desne pretklijetke u klijetke i u lijevu pretklijetku te potiču usklađeno stezanje i opuštanje srčanog mišića, dakle protok krvi kroz srce i tijelo. Kod treperenja pretklijetki postoji električni kaos, prijelaz se krvi u klijetke, a time i u tijelo, smanjuje, a srce se sve više oštećeće. Ipak, najveća je opasnost da se stvore ugrušci, zbog usporavanja toka i zbog vrtloga krvi u pretklijetkama. Uglavnom se stvore u tzv. lijevoj srčanoj uški, budu otplavljeni u tijelo, a ondje mogu začepiti razne arterije i stvoriti emboliju. Stignu li u mozak, dolazi do kapi, sa svim posljedicama.

Sami si možemo pomoći tako da rutinski provjeravamo puls, pa i kad teškoće ne opažamo. To se može učiniti na jednostavan način, pipanjem žile na unutrašnjoj strani podlaktice, ispod zapešća, na strani palca, s dva ili tri prsta. Važno je i redovito kontroliranje krvnoga tlaka. Uočimo li nepravilnosti, treba otici liječniku na detaljne pretrage. Kardiolog će napraviti EKG, a zatim, jer napadaj ne dolazi „naručeno“, možda i dugotrajni EKG, ili će predložiti javljanje u ambulantu za vrijeme napadaja. Za liječenje aritmije, koje nije uvijek

bezopasno, svakako je potrebna objektivna potvrda treperenja pretklijetki.

Za predusretanje kapi najvažniji dio liječenja je doživotno razrjeđivanje krvi, kako bi se sprječilo zgrušavanje. Ono se postiže različitim vrstama lijekova. Jedna grupa su lijekovi suprotnog djelovanja vitamina K. Doziraju se individualno, učinkovitost im se mora često provjeravati, a također se stalno mora voditi računa o opasnosti od spontanih krvarenja. Postoje i novi lijekovi, koji djeluju na neke čimbenike zgrušavanja, doziraju se jednostavno, pokazuju dobru podnošljivost, a kontrole su jednostavnije. ACC, aspirin, nije pogodan, jer djeluje znatno slabije od drugih lijekova, a pokazuje jednaki rizik za pojavu krvarenja. Kod svih razrjeđivača krvi opasnost od krvarenja je uvijek prisutna, a posebno dođe li bolesnik u situaciji da mora na hitnu operaciju. Kod jednog od lijekova postoji protusredstvo, ali inače se, ako se na operaciju ne može čekati, pacijentu moraju davati faktori zgrušavanja ili aktivna krvna plazma. Rizik zahvata je ipak mnogostruko povećan. Međutim, odvaguje li se korist koja se sastoji u sprječavanju kapi i rizik u slučaju hitnih kirurških zahvata, jasno prevladava korist od sprječavanja kapi.

Izravni lijekovi protiv aritmije mogu biti djelotvorni, ali ne oslobođaju od potrebe trajnog razrjeđivanja krvi. Ponekad se teže podnose, imaju česte nuspojave, a događa se da im djelotvornost postupno slabi. Ako su uzroci aritmije poznati, jasno je da treba liječiti i njih, pri čemu ne treba zaboraviti na dobri stari Digitalis, osobito Digitoxin, koji pojačava rad srca i stabilizira njegov ritam. Ako lijekovi ipak ne djeluju, u obzir dolazi tzv. električna ablacija, spaljivanje, ili smrzavanje, i to određenih struktura u lijevoj pretklijetki koje su uzrok ili prolazni putevi električnih impulsa. Postupak je vrlo uspješan. Sprovodi se minimalno invazivnom metodom, prilazom kroz venu u preponi ili pod ključnom kosti, a danas je standardan u specijaliziranim centrima i ozbiljne komplikacije su rijetke. Mlađi pacijenti često čak biraju tu mogućnost umjesto uzimanja antiaritmika, ali razrjeđivanje krvi je i dale je poželjno i važno. Postoji i mogućnost trajnog začepljivanja lijeve srčane uške.

Svakako, važno je da ne čekamo tako dugo, ili da nas nepotrebitno udari kap. Zato preporučujem da kontroliramo svoje bilo, a ako treba, da reagiramo brzo i dosljedno.

HRVATSKA NOGOMETNA REPREZENTACIJA (1940.-2017.)

Ako me pamćenje ne vara, spominjući i negdje **Matka Peića**, duhoviti **Tin Ujević** nije mogao odoljeti da ne kaže: „Piše svatko, pa i Matko!“ Činilo mu se to prikladnom ocjenom Peićeva pisanja, uz dlanu onima što su Peića hvalili, pa i onima koji su ga jednostavno ignorirali. A ta mi je Ujevićeva opaska prva pala na um kad

sam u *Obzoru*, tjednom prilogu zagrebačkog *Bezgrješnjaka*, 22. listopada 2016. pročitao kako nam športski novinar **Tomislav Dasović** objašnjava da je hrvatska nogometna reprezentacija prvu utakmicu odigrala 12. rujna 1956., kad je u Zagrebu s 5 : 2 pobijedila reprezentaciju Indonezije. Pita se Dasović u prvoj rečenici toga

članka: „Počinje li povijest hrvatske nogometne reprezentacije doista sa 17. listopadom 1990. godine, kada su izabranici legendarnoga, karizmatičnoga izbornika **Dražana Jerkovića**, prvi put u kockastim dresovima, u Zagrebu ugostili u prijateljskoj utakmici reprezentaciju SAD-a?“ I onda nam odgovara da je povijest hrvatske nogometne reprezentacije starija, jer je, eto, 1956. Hrvatska igrala s Indonezijom.

Pred takvom demonstracijom neznanja (u kojoj se, doduše, spominje da je Svjetska nogometna federacija, FIFA, primila Hrvatski nogometni savez u u svoje članstvo 1941., ali da je „njegovo članstvo bilo u stanju mirovanja“) ostaje zagonetno samo to, je li tek sam novinar htio pokazati koliko je neupućen u materiju o kojoj piše, ili su i on i uredništvo mu htjeli pokazati kako i u novo doba njeguju tradiciju političke bezgrješnosti, po kojoj je zagrebački partijski dnevnik poslovno poznat desetljećima. Jer, pristojan športski novinar bi lako mogao dozнати da je hrvatska nogometna reprezentacija prvu međunarodnu utakmicu odigrala čitavih šesnaest godina prije utakmice s Indonezijom, pobijedivši u Zagrebu 2. travnja 1940. reprezentaciju Švicarske rezultatom 4 : 0. Odigrala je Hrvatska još tri međunarodne utakmice u doba postojanja Kraljevine Jugoslavije: pobijedivši Švicarsku 1 : 0 i u Bernu 21. travnja 1940., potom izgubivši istim rezultatom od Mađarske u Budimpešti 2. svibnja iste godine te onda remiziravši sa sjevernim susjedom 1 : 1 u Zagrebu, 8. prosinca 1940. godine.

Vatreni prije vatrenih

Je li 17. listopada 1990. godine igrana prva ili ipak druga utakmica hrvatske nogometne reprezentacije prije osamostaljenja? I dok se o utakmici Hrvatska – SAD zna više-manje sve, koliko se zna o utakmici Hrvatska – Indonezija (5:2) igranoj 12. rujna 1956. u Zagrebu. Također je imala predznak međudržavna, i uoči nje intonirana je "Lijepa naša"...

Hrvatska nogometna reprezentacija prvu je utakmicu igrala 1956.!

Vlasti u Beogradu željele su da se Indoneziji umjesto Hrvatske suprotstavi selekcija BiH, ali se trener Indonežana, Livnjak Toni Pogačnik, postavio ultimativno: U Zagreb ili idemo kući

Replika prve hrvatske dresu iz 1956. godine, kao i imena tadašnjih igrača naše nacionalne momčadi, izloženi su u Informativno-multimedijском centru HNS-a u Zagrebu

Piše Tomislav Dasović
tomislav.dasovic@vecernji.net

P

očinje li povijest hrvatske nogometne reprezentacije doista sa 17. listopadom 1990. godine, kada su izabranici legendarnoga, karizmatičnoga izbornika Dražana Jerkovića, prvi put u kockastim dresovima, u Zagrebu ugostili u prijateljskoj utakmici reprezentaciju SAD-a?

Ako ta utakmica, neponovljivoga prštavoga nacionalnoga nabroja i spektakularnoga maksimirskoga ozračja, nosi povijesni predznak, u koju bismo onda kategoriju svrstali susret reprezentacija Hrvatske i Indonezije u Zagrebu u rujnu 1956. godine? Također prijateljski, međudržavni, i gotovo jednako značajni u analima hrvatskoga nogometa, a čije se objetnicu nikada nitko nije sjetio. Ona se ne obilježava, kao da se ta utakmica nikada nije ni dogodila. I tako već šezdeset godina.

Možda je ovo skromni prilog ispravljanju jedne male povijesne nepravde prema skterima toga događaja, od kojih su s hrvatske strane dvojica još uvijek živa: Sinijanin Svenec Delić, braća legendarnoga televizijskog komentatora Mladen i Dejan, ima 87 godina, dok dr. Željko Matuš je 81 godina.

Kroničar hrvatske nogometne reprezentacije, publicist Marijan Rogić zapisao je:

"Utakmica 12. rujna 1956. godine u Zagrebu protiv momčadi Indonezije (5:2) za Hrvatsku imala je ama běs' atributi jedne međudržavne reprezentativne utakmice jer su Hrvati nastupili pod svojim nacionalnim obilježjima, pod svojom zastavom, a intonirana je i "Lijepa naša" (svirana je i himna Jugoslavije "Hej Slaveni"), a ma běs' utakmici - osim navedenih - i iz više razloga."

Rogić tako objašnjava kako je Hrvatski nogometni savez djelova

o 1912. godine te je njegova

momčad imala krovnu udružu,

Hrvatska nogometna reprezentacija pred prvu utakmicu (sa Švicarskom, u Zagrebu, 1940.)

26 Juli 41

ZAGREB

Sehr geehrte Herren,

Ich freue mich Ihnen hiermit mitteilen zu können,
dass Ihr Aufnahmegesuch in die F.I.F.A. durch den "Ausschuss für dringende Angelegenheiten" in Gemütsheet von Art. 6 der SATZUNGEN genehmigt worden ist, undich benütze diesen Anlass, um Sie als neues Mitglied unseres Weltverbandes herzlich willkommen zu heißen.

Die Tatsache Ihrer Aufnahme in die F.I.F.A. wird gleichzeitig allen geschlossenen Landesverbänden mitgeteilt.

Unsere SATZUNGEN und BESCHLÜSSE habe ich Ihnen bereits zugestellt; sollten Sie weitere Exemplare wünschen so sind dieselben gerne zu Ihrer Verfügung.

Falls Sie etwa irgend welche Auskünfte sportlicher oder spieltechnischer Art benötigen so bin ich stets mit Vergnügen bereit Ihnen dieselben zu übermitteln.

16 Juli

41

HRVATSKI NOGOMETNI SAVEZ

ZAGREB.

Sehr geehrte Herren,

Ich freue mich Ihnen hiermit mitteilen zu können, dass Ihr Aufnahmegesuch in die F.I.F.A. durch den "Ausschuss für dringliche Angelegenheiten" in Gemüssheit von Art. 6 der SATZUNGEN genehmigt worden ist, undich benütze diesen Anlass, um Sie als neues Mitglied unseres Weltverbandes herzlich willkommen zu heissen.

Die Tatsache Ihrer Aufnahme in die F.I.F.A. wird gleichzeitig allen geschlossenen Landesverbänden mitgeteilt.

Unsere SATZUNGEN und BESTIMMUNGEN habe ich Ihnen bereits zugestellt; sollten Sie weitere Exemplare wünschen so sind dieselben gerne zu Ihrer Verfügung.

Falls Sie etwa irgend welche Auskünfte sportlicher oder spiletechnische Art benötigen so bin ich stets mit Vergnügen bereit Ihnen dieselben zu übermitteln.

Postverwaltung - Postes suisses - Poste svizzere

Frankomarke
Timbre-poste
Francobollo

itung

5 c.)

schein

Récépissé

Ricevuta

pour

per

Wertangabe oder Betrag
Valeur déclarée ou montant
Valore dichiarato o importo
Nachnahme
Remboursement
Rimborso

Fr.

c.)

Fr.

c.)

Taxe

Tassa

Unterschrift des Postbeamten
Signature de l'agent postal
Firma dell'agente postale

in
a
b
c

Jagel
3

In der Schreibfuge leer bleibende Raum ist mit starken waagerechten Strichen (—) auszufüllen; bei keiner Eintragung zu machen, so sind die Striche durch die ganze Schreibfuge zu ziehen.

Ces espaces non utilisés des hadoures doivent être barrés d'un fort trait horizontal (—).

S'il n'y a pas de chiffres à indiquer, le trait sera tiré à travers toute la hadadure.

Gli spazi dello agrafo non occupati da cifre devono essere riempiti con una forte linea orizzontale (—). Se non vi sono indicazioni da farsi, la linea deve essere tracciata su tutto lo agrafo.

No 3154. — I. 19.

A 6 (105 x 148). — Qu. O. 60.

Hrvatski nogometni savez postao je punopravnim članom FIFA-e u srpnju 1941., tri mjeseca nakon proglašenja NDH

Čim je proglašena Nezavisna Država Hrvatska, hrvatskim je nogometnim izbornikom na nekoliko mjeseci postao **Ico Hitrec**, a do kraja rata reprezentacija će odigrati ukupno petnaest utakmica (s Njemačkom, Slovačkom, Italijom, Bugarskom, Rumunjskom, Mađarskom i Švicarskom). I kao što je NDH postala članicom Svjetskoga poštanskog saveza, tako je i FIFA 16. srpnja 1941. obavijestila Hrvatski nogometni savez da je njegov zahtjev za primitak u punopravno članstvo prihvaćen odlukom Odbora za žurne poslove (*Ausschuss für dringende Angelegenheiten*). Prema tome, nije za prvi nastup hrvatske nogometne reprezentacije trebalo čekati nikakva **Josipa Broza** niti Pokret nesvrstanih, ma koliko se neupućenom Tomislavu Dasoviću i uvijek dosljednom Bezgrješnjaku činilo da u skladu s izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske treba tvrditi drugačije, u duhu „antifaističke“ i socijalističko-samoupravne tradicije naših naroda i narodnosti... (T. J.)

BORAVAK IZASLANSTVA NARODNOG SAVEZA ZA SKRB O NJEMAČKIM RATNIM GROBOVIMA (*VOLKSBUND DEUTSCHE KRIEGSGRÄBERFÜRSORGE* e. V.) U HRVATSKOJ UJESEN 1980. I SLUŽBA DRŽAVNE SIGURNOSTI RSUP-A SR HRVATSKE

Od početka rata na području Nezavisne Države Hrvatske podatke o grobovima njemačkih vojnika, pripadnika Wehrmacht-a i Waffen-SS-a, prikupljao je i, u suradnji s Društvom Crvenoga Križa Nezavisne Države Hrvatske, o održavanju grobova skrbio za to posebno zaduženi Wehrmachtgräberoffizier.¹

Prema podatcima Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima (*Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V.*), njemački ratni gubitci u Jugoslaviji procjenjuju se na 113.800 vojnika, od kojih je za njih 73.000 poimenično utvrđeno da počivaju na 4.885 mesta. Sudbina preostalih 40.800 njemačkih vojnika poginulih i(ili) nestalih u Jugoslaviji ostala je do danas nerazjašnjena. Prema procjeni Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima na području Hrvatske sahranjeno je oko 20.000, a na području Bosne i Hercegovine oko 15.000 njemačkih vojnika.²

1 Usp. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 0223 - Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Broj: 22113/1941. Pr., - Društvo Crvenog Križa Nezavisne Države Hrvatske - Société de la Croix Rouge Croat, Bureau Centrale Zagreb - Središnjica Zagreb [...], Broj: 1376/1941., Zagreb, dne 2. VIII. 1941.. Predmet: Njemački vojnički grobovi na području N.D.H., Ministarstvu unutarnjih poslova Zagreb, - Središnjica Hrvatskog Crvenog Križa Obavještajna služba.

2 Usp. Oleg PRELAS, "Komunisti su već u srpnju 1945. naredili da se 'sravne sa zemljom' groblja Nijemaca, Talijana i ustaša", *Nedjeljna Dalmacija*, Split 25. listopada 1996., 36.-37.; Silva VIDAK, "Posljednje počivalište. Ekshumacija posmrtnih ostataka osoba ubijenih u Drugom svjetskom ratu. Tijela 20.116 njemačkih vojnika premjestiti će u četiri velike grobnice", *Vjeterni list*, Zagreb, 9. studenoga 2011., 8.-9.; Milan ŠUTALO, "Zaboravljeni Austrijsko groblje u Mostaru", <http://www.dw.com/hr/zaboravljeni-austrijsko-groblje-u-mostaru/a-17629524> [20. ožujka 2017.]; "Jedan zločin ne opravdava drugi! Njemačka groblja u bivšoj Jugoslaviji", <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1529.0> [20. ožujka 2017.]; Darko JUKA, "Vojno groblje s Bišća polja", <http://prvi.tv/lifestyle/kolumnne/vojno-groblje-bisca/88337> [20. ožujka 2017.]; "DenkFried – Eine Seite zum Andenken und Gedenken an die Kriegstoten zweier Weltkriege. Denkmale und Friedhöfe - Eine Dokumentation" / "Bosnien-Herzegowina", http://www.denkfried.de/wp/?page_id=267 [20. ožujka 2017.]; "[Kroatien]", <http://www.volksbund.de/kriegsgraebstaetten.html> [20. ožujka 2017.].

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER

Hrvatski institut za povijest

Naredbom Ministarstva unutrašnjih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije br. 1253, od 18. svibnja 1945., o uklanjanju grobalja i grobova „okupatora“ i „narodnih neprijatelja“, uklonjeni su ili prepušteni neodržavanju i propadanju grobovi i groblja njemačkih vojnika, kao i grobovi i groblja pripadnika svih „neprijateljskih“ vojska, poginulih i sahranjenih na području Jugoslavije.³

3 Usp. Vladimir GEIGER, "Odluka o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945.", *Politički zatvorenik*, br. 257, Zagreb, 2014., 34.-39.; V. GEIGER, "Odluka o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. (II.)", *Politički zatvorenik*, br. 258, Zagreb, 2014., 29.-34.; V. GEIGER, "Odluka o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. (III.)", *Politički zatvorenik*, br. 259, Zagreb, 2014., 12.-17.; V. GEIGER, "Nekoliko podataka o uklanjanju vojnih grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Bosni i Hercegovini nakon Drugoga svjetskog rata", *Politički zatvorenik*, br. 262, Zagreb, 2015., 24.-26.; V. GEIGER, "Nekoliko podataka o uklanjanju vojnih grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Sloveniji nakon Drugog svjetskog rata (II.)", *Politički zatvorenik*, br. 265, Zagreb, 2015., 38.-42.; V. GEIGER, Sladana JOSIPOVIĆ BATOREK, "O provođenju odluke komunističkih vlasti iz 1945. o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Slavoniji i Srijemu", *Scrinia slavonica*, sv. 15, Slavonski Brod, 2015., 291.-316.; V. GEIGER, "Nekoliko podataka o uklanjanju vojnih grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Vojvodini nakon Drugog svjetskog rata"/"Einige Tatsachen über das entfernen von Militärfriedhöfen und Gräbern der 'Okkupatoren' und 'Staatsfeinde' in Wojwodina nach dem Zweiten Weltkrieg", *Fenster*, br./Nr. 17, Sremski Karlovci, 2015., 12.-15./16.-19.; V. GEIGER, "Provodenje odluke od 18. maja 1945. o uklanjanju vojnih grobalja i grobova 'okupato-

Uprava za pravne i upravne poslove Savезнog sekretarijata za unutrašnje poslove, Beograd, izvjestila je 8. listopada 1980. Službu državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske i SDS RSUP-a SR Slovenije, da „u vezi s planiranim posetom grupe zapadnih Nemaca ispred Nemačkog narodnog saveza za staranje o ratnim grobljima u pratnji eventualno i pripadnika Ambasade SR Nemačke u Beogradu /treba da posete Rijeku, Opatiju, Pulu, Senj, Zadar i druga mesta/, ukazuјemo na potrebu radnog povezivanja SDB [Služba državne bezbednosti] sa odgova-

ra' i 'narodnih neprijatelja' u Sloveniji", *Istorijski vek*, br. 2, Beograd, 2016., 45.-62.; V. GEIGER, "Uklanjanje 1945/46. grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' poginulih 1941-45. na području Nezavisne Države Hrvatske", u: *1945. kraj ili novi početak? Zbornik radova*, redatelj: Zoran Jančević, Beograd, 2016., 185.-226.; V. GEIGER, "O provođenju odluke Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju vojnih grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Vojvodini nakon Drugog svjetskog rata", *Historijski zbornik*, br. 2, Zagreb, 2016., 411.-428. i onde navedeni izvori i literatura.

rajućom organizacionom jedinicom koja će u RSUP pratiti ovu problematiku sa stanovišta obaveza OUP [Organi unutrašnjih poslova] u realizovanju dogovora sa nemačkom stranom /dogovori koje ostvaruje SIV [Savezno izvršno veće], odnosno Savezni komitet za pitanja boraca i vojnih invalida/. Mada realizacija nemačkih želja i zahteva na ovom planu nije još dospela u tu fazu, ocenjujemo da će se daljim razvojem ovog pitanja za nas nametnuti posebne obaveze, jer će osim samog rešenja pitanja globalja iskrasnuti i popratne bezbednosne pojave, kao što su mogućnost proučavanja pojedinih značajnijih objekata, prikupljanje obaveštajnih podataka od strane Nemaca koji budu duže boravili i radili na terenu, iskopavanje za vreme rata skrivene značajnije dokumentacije itd. Stoga je potrebno, uz prethodnu temeljitu procenu i odgovarajući oprez, preuzeti mere s ciljem pribavljanja podataka o pravim namerama i potezima nemačke strane i blagovremeno sprečavanje mogućne neprijateljske delatnosti.”⁴

Služba državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Centar Split, izvjestila je 11. studenoga 1980. Službu državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Centar Zagreb, [Informacija broj 726, Predmet: Boravak delegacije Njemačkog narodnog saveza za staranje o vojnim grobljima na terenu Centra SDS Split],⁵ da je od 28. listopada do 1. prosinca 1980. na području Centra SDS Split boravila „delegacija Njemačkog saveza za staranje o vojničkim grobljima” [Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V.], koju je vodio predsjednik Volksbunda dr. Josef Schnee-

⁴ HDA, Zagreb, 1561 – Služba državne sigurnosti Republički sekretarijat za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske, šifra 202.2, redni broj: 73, - [Uprava za pravne i upravne poslove Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, Beograd], Depeša str. pov. br. 16540/1, Beograd, 8. 10. 1980. godine, šifrovano -dx-, RSUP[-u] SR Hrvatske – SDB III odjel, RSUP[-u] SR Slovenije – SDB II odjeljenje, Informativno: RSUP[-u] SR BiH – 1. sektoru SDB, RSUP[-u] SR Crne Gore – 1. sektoru SDB, RSUP[-u] SR Makedonije – 1. sektoru SDB, RSUP[-u] SR Srbije – 2. sektoru SDB, PSUP[-u] SAP Kosovo – 2. sektoru SDB, PSUP[-u] SAP Vojvodine – 2. sektoru SDB, Predmet: Uredjenje grobova nemačkih vojnika, poginulih u 1. i 2. svjetskom ratu u Jugoslaviji. –

⁵ HDA, Zagreb, 1561 – SDS RSUP SRH, šifra 202.2, redni broj: 73, - Socijalistička Republika Hrvatska Republički sekretarijat za unutrašnje poslove Služba državne sigurnosti Centar Split, 11.11.1980., Strogo povjerljivo, Dostavljeno Zamjeniku republičkog sekretara, I odjelu SDS, II odjelu SDS, III odjelu SDS, V odjelu SDS, VII odjelu SDS, Informacija broj 726 - Boravak delegacije Njemačkog narodnog saveza za staranje o vojnim grobljima na terenu Centra SDS Split.

<p style="text-align: center;">SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA REPUBLIČKI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE SLUŽBA DRŽAVNE SIGURNOSTI S P L I T CENTAR</p> <p style="text-align: center;">11.11. 0. 1980</p>	<p style="text-align: right;"><i>Kralj</i></p> <p style="text-align: right;">STROGO POVJERLJIVO</p> <p>Dostavljeno Zamjeniku republičkog sekretara I odjelu SDS 1 primjerak II odjelu SDS 1 primjerak III odjelu SDS 1 primjerak V odjelu SDS 1 primjerak VII odjelu SDS 1 primjerak</p> <p style="text-align: right;">14.11.80 726</p>
<h2>INFORMACIJA broj 726</h2> <p>VEZA: INFORMACIJA broj</p>	
<p>Izvor:</p> <p>Društvena veza</p> <p>1. Kvalifikacija neprijateljske djelatnosti: 2. Metode i sredstva rada neprijatelja: 3. Predmet: BORAVAK DELEGACIJE NJEMAČKOG NARODNOG SAVEZA ZA STARANJE O VOJNIM GROBLJIMA NA TERENU CEN- TRA SDS SPLIT</p>	
<p>SADRŽAJ:</p> <p>Od 28.10. do 1.11.1980.g. na području Centra SDS Split boravila je delegacija Njemačkog narodnog saveza za staranje o vojničkim grobljima. Delegaciju je vodio predsjednik Saveza Dr SCHNEEBERGER JOZEF sa suprugom ELVIROM. Pored navedenih u delegaciji su bili NEUMANN HANS sa suprugom Ursulom i APEL CHRISTIAN. U Šibeniku im se pridružio i Dr DUCKWITZ EDMUND, drugi sekretar ambasade SR Njemačke u Beogradu. S jugoslavenske strane su ih pratili predstavnik SSIP-a LJUBOMIR IVANOVIĆ, predstavnik Saveznog komiteta za pitanja boraca i invalida DUŠAN IVANOVIĆ i član republičkog komiteta za odnose sa inozemstvom MIROSLAV PEHEIM iz Zagreba. Inače, koristili su dva automobila – "Mercedes" njemačke registracije KS-KS-508 i automobil Republičkog komiteta za odnose s inozemstvom.</p>	
RSUP-347/80	

berger⁶ sa suprugom Elvirom. U delegaciji su bili Hans Neumann sa suprugom Ursulom i Christian Apel. U Šibeniku im se je pridružio i dr. Edmund Duckwitz,⁷ drugi tajnik Ambasade SR Njemačke u Beogradu. S jugoslavenske strane su ih pratili predstavnik Saveznog sekretarijata za inostrane poslove Ljubomir Ivanović, predstavnik Saveznog komiteta za pitanja

⁶ Dr. jur. Josef Schneeberger (Nürnberg, 1909. – Münster, 1982.), predsjednik Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima (*Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge*) od 1977. do 1982. Usp. “Josef Schneeberger”, https://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Schneeberger [20. ožujka 2017.].

⁷ Dr. jur. Edmund Duckwitz (Bremen, 1949.), njemački diplomat, od 1978. do 1981. u Ambasadi SR Njemačke u Beogradu. Usp. “Edmund Duckwitz”, https://de.wikipedia.org/wiki/Edmund_Duckwitz [20. ožujka 2017.].

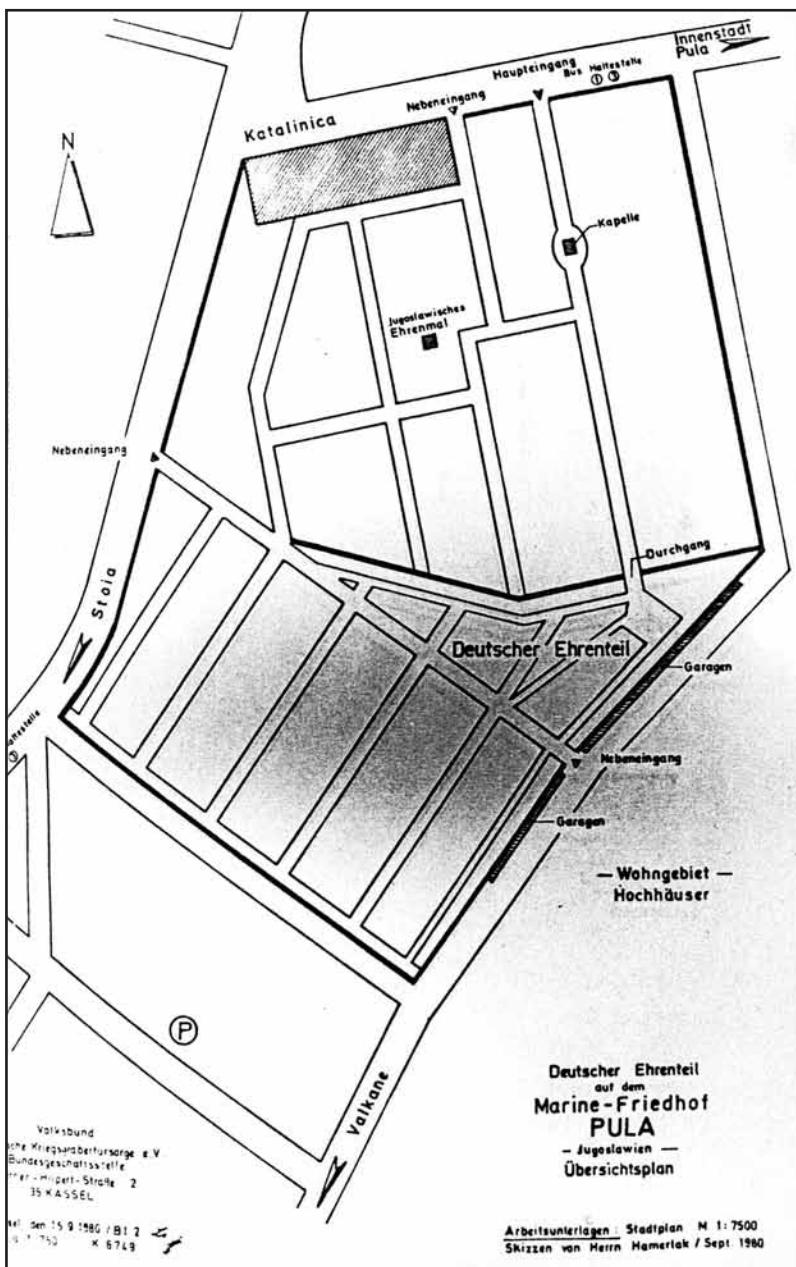
boraca i invalida Dušan Ivanović i član Republičkog komiteta za odnose s inozemstvom Miroslav Peheim iz Zagreba. Nijemci su koristili automobil „Mercedes“ njemačke registracije KS-KS-508, a Jugoslaveni automobil Republičkog komiteta za odnose s inozemstvom.

Prema izvještaju Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Centar Split, „Delegacija je u Zadar stigla 28. 10. i nakon što su obišli centralno gradsko groblje na kojem su sahranjeni njemački vojnici, odsjela u hotelu ‘Borik’. Sutradan 29. 10. oputovali su za Šibenik, gdje su ih dočekali predstavnici općine, te su zajedno obišli groblje njemačkih vojnika koje je napušteno, a nalazi se u neposrednoj blizini tvornice TLM [Tvornica lakihi metala] ‘Boris Kidrič’. U razgovoru Dr Duckwitz

je rekao da zna dosta toga o tvornici 'Boris Kidrič', između ostalog da zapošljava 3 i po hiljade radnika. Odmah nakon obilaska groblja, delegacija je otputovala u Split, gdje je stigla istog dana oko 17 sati i otsjela u hotelu 'Marjan'.⁷

"U vremenu dok su bili na večeri, prema svim navedenim članovima delegacije primjenjena je op.[erativna] tehnička mjera TP, a prema Dr Duckwitz-u i mjeru ozvučenja prostorije. Tom prilikom u sobi Dr Schneeberger-a pronađena je skripta koja se sastoji od skica, teksta i fotografija. Skiciran je dio Jugoslavije s gradovima koje delegacija namjerava obići, kao i groblja njemačkih vojnika. U tekstu se navodi kratak opis gradova i okoline, broja poginulih vojnika i sadašnje stanje grobova. Na većini fotografija nalaze se snimci grobova s naglaskom na njihovoj zapuštenosti i neuređenoći. Posebno interesantne fotografije su iz Šibenika i Mostara, gdje se na snimcima vide dosta jasno industrijski pogoni. Bitno je istaći da Dr Schneeberger nije nikom od naših građana pokazivao tu skriptu i da su skice i fotografije napravljene tokom 8. i 9. mjeseca 1980.g."

Izaslanstvo je 30. listopada 1980. primio predsjednik Komiteta za zdravstvo i socijalnu zaštitu OS Split. „U toku razgovora Dr Schneeberger naglašeno je izražavao važnost i ulogu općina u odlučivanju o pojedinim pitanjima s očitom namjerom da bi eventualno dobio suglasnost ili obećanje za rješavanje pitanja koja su svrha njihovog dolaska. Nadalje on je izrazio želju da njemački savez uloži sredstva i uredi spomen-kosturnicu koja bi bila dostupna posjeti rodbine poginulih i njemačkih turista. Na navedene prijedloge njemačke delegacije je odgovoren u smislu da se OS Split slaže s rješenjima

Skica Mornaričkoga groblja u Puli, s označenim grobovima njemačkih vojnika iz Drugoga svjetskog rata, koju su među ostalim potajno fotografiranim pisanim i slikovnim materijalima u sobi hotela „Marjan”, u kojoj je odsjeo predsjednik Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima dr. Josef Schneeberger; snimili pripadnici Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske Centar Split.

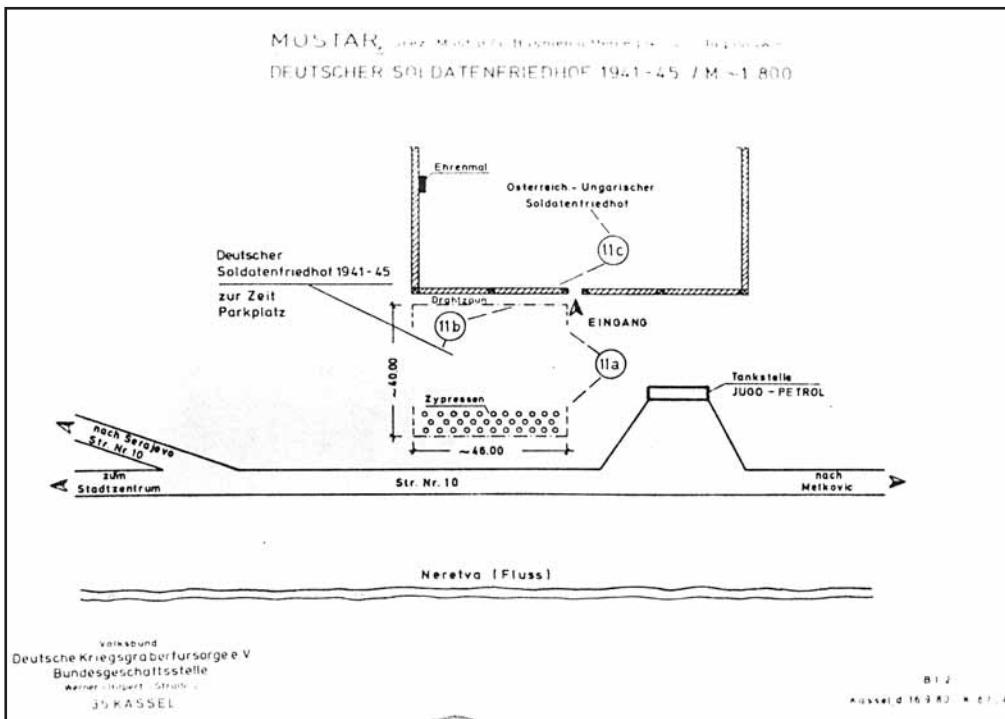
koja će biti dogovorena na međunarodnom nivou od strane saveznih i republičkih organa i da će po tom dogovoru biti i postupljeno. U dalnjem razgovoru Dr Duckwitz se interesirao o upravo izglašanom samodoprinosu, o problemima koji će se putem njega rješavati, o odzivu građana itd.” Prema izvještaju Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Centar Split, poslije obilaska groblja Lovrinac predstavnici Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima obišli su i razgledali neke historijske spomenike

Splita, a zatim „suprotno planiranom” otputovali na Plitvička jezera, a ne u Makarsku. Dr. Duckwitz u Splitu se oprostio od njih i isto poslijepodne otputoval avionom za Beograd. „Njihov boravak u Splitu pratili smo i pokrivali preko naše društvene veze iz OS Split koja se nalazila neprekidno u njihovom društvu. Osim navedenih aktivnosti i pokazanog interesa, druge aktivnosti nisu registrirane.”

Uz ovaj izvještaj Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Centar Split [koji potpisuje Branislav Ivanišević], priloženo je i 27 fotografija. Sadržaj snimljenoga pisanog materijala [skripte pronađene u sobi dr. Schneebergera, predsjednika Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima] zatim je preveden sa njemačkoga na hrvatski jezik, [na zahtjev od 18. studenoga 1980.] za potrebe Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Zagreb [u potpisu načelnik Franjo Vugrinec].⁸ Služba državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, Centar Zagreb [u potpisu načelnik Zdravko Mustać] dostavila je 12. ožujka 1981. prijevod Službi državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske – III odjel.⁹

⁸ HDA, Zagreb, 1561 – SDS RSUP SRH, šifra 202.2, redni broj: 73, - Socijalistička Republika Hrvatska Republički sekretarijat za unutrašnje poslove Služba državne sigurnosti, Broj: III – 2546, Zagreb, 18. 11. 1980., Centar Službe državne sigurnosti Zagreb, Predmet: Njemački narodni savez za staranje o vojnim grobljima.

⁹ HDA, Zagreb, 1561 – SDS RSUP SRH, šifra 202.2, redni broj: 73, - Socijalistička Republika Hrvatska Republički sekretarijat za unutrašnje poslove Služba državne sigurnosti Centar Zagreb, Broj: 7/98, Zagreb, 12. 03. 1981., Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SRH Služba državne sigurnosti – III odjel, Zagreb. [SDS Centar Zagreb/IV, Broj 5/103/1981., Dne, 12. III 1981., RSUP-u, Predmet: Prijevod sa njemačkog – Njemački narodni savez za staranje o [vojnim] grobljima (9 fotokopija)].

Skica Austro-ugarskoga vojnog groblja i Njemačkoga vojnog groblja iz Drugoga svjetskog rata u Mostaru, koju su među ostalim potajno fotografiranim pisanim i slikovnim materijalima u sobi hotela „Marjan”, u kojoj je odsjeo predsjednik Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima dr. Josef Schneeberger, snimili pripadnici Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske Centar Split.

Nakon toga o boravku i djelatnosti Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine sastavljen je 14. travnja 1981. izvještaj¹⁰ u kojem je naglašeno: „[...] Vrlo značajno je da delegacija [Narodnog saveza za skrb o njemačkim ratnim grobovima] raspolaže dosta obimnim podacima o mjestima ukopa, skicama i fotografijama tih lokacija. Materijal kojim raspolažu je pripremljen u toku augusta i septembra 1980. godine, fotografije su radjene uglavnom od 1970. godine nadalje, a elaborat završen 19.9.1980. godine. Tekst su napisali i pripremili skice neki Ring i Hamerlak. Za fotografije se ne može kazati tko je radio, ali je očito da su radjene u toku ljeta (vjerojatno Ring i Hamerlak). Materijal koji je pripremljen u Kasselu imao je kod sebe Schneeberger, ali ga nije koristio pred jugoslavenskim predstvincima koji su pratili delegaciju.

¹⁰ HDA, Zagreb, 1561 – SDS RSUP SRH, šifra 202.2, redni broj: 73, - Socijalistička Republika Hrvatska Republički sekretarijat za unutrašnje poslove Služba državne sigurnosti Centar Zagreb, Broj: 7/98, Zagreb, 12. 03. 1981., Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove SRH Služba državne sigurnosti – III odjel, Zagreb. [Narodni savez za staranje o njemačkim vojnim grobljima (Volksbund Deutsche Kriegsgräber für sorge e.V. – Bundesgeschäftsstelle), 14.4.1981., Sastavio: Albert Kralj].

Služba ne raspolaže kompletним materijalom. Međutim i dio kojim raspolaže vrlo ilustrativno ukazuje na duh i intencije i metod istraživanja. Stoga ćemo dati najmarkantnije izvode.

1. Obradjujući podatke o vojničkom groblju u Puli i poginule pripadnike Kriegsmarine pišu: - ‘Borci koji su na tom području pali u ratu bili su pripadnici ratne mornarice. Bili su tamo radi obrane poluotoka Istre i većina su pali krajem rata kao žrtve odmazde koju su provodili jugoslavenski partizani. [Podvučeno na prijevod] Broj ukopanih njemačkih vojnika na mornaričkom groblju je daleko veći iako za to nemamo dokaza.’

2. U vezi mostarskog groblja autori teksta kažu: ‘[...] U blizini groblja je vojna fabrika čiji je ulaz spušten ispod zemlje i prolazi ispod njemačkog vojničkog groblja. U momentu kada smo mi dolje potpisani hteli sjesti u automobil Narodnog saveza [za skrb o njemačkim ratnim grobovima], iza našeg auta stao je jedan civilni auto. Vozač je bio fabrički funkcioner koji ne govori njemački osim ‘ne fotografirati’, ‘milicija’, ‘špijunaža’. Nakon pola sata pojavila se milicija u čijoj pratnji smo se odvezli u SUP [Sekretarijat za unutrašnje poslove] Mostar. Tamo smo proveli dva sata čekajući, a dva sata smo saslu-

šavani. Bio je prisutan prevodilac – turistički vodič. Predstavili smo se kao historičari koji pišu knjige o spomenicima i nadgrobnoj kulturi. Pretražili su nam auto i kofere. U jednom su pronašli puno povjesnih knjiga i time bili zadovoljni.’

U zaključku autori naglašavaju mogućnost uspješnog traganja za lokacijama grobova njemačkih vojnika i: ‘činjenica je, da bez obzira da li su njemački vojnici ukopani u zajedničkim grobnicama ili pojedinačno ... svi ti grobovi se domaju zapušteno iako bi se grobovi njemačkih vojnika mogli održavati pažljivije da poprime izgled i karakteristike općinskog i gradskog groblja.’ Za uspje[nost] puta istraživanje ‘treba vremenski dobro odmeriti, a rezultate istraživanja (skice i fotografije) treba odmah poslati na dvije adrese (različite) u Kassel i Beč’.

Pored raspitivanja kod grobnih uprava – ukazuju na značajnu korist razgovora sa starijim posjetiocima groblja. Interesantno je da skica cestovne mreže – nije precizna ali je informativna – nosi naziv ‘Jugoslavija’ iako zahvaća samo područje južno od auto-puta i to od Jesenica do Šabca (približno) i od Trsta do Dubrovnika, kao i spoj Jesenice – Trst. Uz to u legendi jasno stoji naznaka ‘mjesta sa njemačkim vojničkim grobljima’. Međutim, takovih mjesta ima i na sjevernom, sjevero-istočnom, istočnom i jugoistočnom području Jugoslavije. Lokacije grobova pripadnika We[h]rmacha naznačena su samo mjesta uz obalu i Mostar, dok Ljubljana, Zagreb, Karlovac, Banja Luka, Sl.[avonski] Brod i Sarajevo nisu naznačeni.

Ocenjujemo da se akcijom pronalaženje i uredjenja grobova pripadnika We[h]rmacha želi pored pieteta postići u prvom redu značajni propagandni efekat. Posebno je taj efekat značajan za 1981. godinu kao 40.-godišnjicu općenarodnog ustanka protiv njemačkog okupatora i njihovih quislinga. Pored toga smatramo da se tom akcijom mogu vrlo dobro legendirati izvidjački zadaci njemačkih obavještajnih službi. Stoga treba svaki dolazak ovakovih grupa, a posebno obilaski terena osigurati sistemom društvene samozaštite, a posebno mjerama SDS i SJS [Služba javne sigurnosti]. Sinhrono djelovanje svih činilaca društvene samozaštite od općine do Federacije i efikasna

primjena mjera SJS i SDS ovisi isključivo o jedinstvenom programu rješavanja ovog pitanja i pravovremenog saznavanja o boravcima i programima njemačke strane u SRH."

Uprava za pravne i upravne poslove Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, Beograd, izvijestila je 9. rujna 1981. RSUP SR Hrvatske, RSUP SR Slovenije i PSUP SAP [Pokrajinski Sekretarijat za unutrašnje poslove Socijalističke autonome pokrajine] Vojvodine,¹¹ da je „medjuresorska radna grupa SIV-a na sednici od 1. 7. 1981. odbila zahtev nemačkog narodnog saveza za staranje o nemačkim vojničkim grobljima da u septembru ove godine jedna grupa rodbine nemačkih vojnika koji su poginuli ili umrli u Jugoslaviji u toku II svetskog rata (njih oko 40) poseti neka nemačka vojnička groblja na teritoriji SR Slovenije, SR Hrvatske i SAP Vojvodine. Ovu odluku Savezni komitet za pitanje boraca i vojnih invalida saopštio je nemačkoj strani a u medjuvremenu i ponovio. Tim povodom nemačka strana je otkazala aranžman kod ljubljanskog Kompasa za 10. 9. 1981. godine. Međutim prema nekim saznanjima izvesna grupa rodjaka poginulih nemačkih vojnika ipak namerava da izvrši posetu u nekom drugom aranžmanu, možda i privatnom, poseta je moguća oko 10. septembra [1981.] ili kasnije. Grupne posete nemačkim grobljima nisu dozvoljene, pa treba poduzeti odgovarajuće mere da se eventualna poseta nemačkim vojničkim grobljima onemogući. U ovom pogledu treba uspostaviti tesnu saradnju sa organizacijom SUBNOR-a [Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata] i odgovarajućim komitetom za pitanje boraca i vojnih invalida kao i drugim subjektima društvene samozaštite. Napominjemo da je Savezni komitet za pitanje boraca i vojnih invalida o gornjem obavestio nadležne republičke i pokrajinske organe. Naravno zabrana se odnosi samo na posetu nemačkim vojničkim grobljima, ssto znaci da nema smetnji da ova lica borave kao turisti u Jugoslaviji.“

Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, 1. uprava SDB, Beograd, izvijestila je 11. rujna 1981. RSUP SR Slovenije – SDB II odeljenje, RSUP SR Hrvatske –

¹¹ HDA, Zagreb, 1561 – SDS RSUP SRH, šifra 202.2, redni broj: 73, - SSUP – Uprava za pravne i upravne poslove, depeša br. 352-24/3, dana 9.9.1981. godine, -dx-, RSUP[-u] SR Hrvatske, RSUP[-u] SR Slovenije, PSUP[-u] SAP Vojvodine.

<p>ssup - uprava za pravne i upravne poslove depeša br. 352-24/3 dana 9.9.1981. godine</p> <p>====dx====</p> <p>rsup sr hrvatske rsup sr slovenije psup sap vojvodine</p> <p>medjuresorska radna grupa siv-a na sednici od 1.7.1981. odbila je zahtev nemachkog narodnog saveza za staranje o nemachkim vojnichkim grobljima da u septembru ove godine jedna grupa rodbine nemachkih vojnika koji su poginuti ili umrli u jugoslaviji u toku ii svetskog rata (njih oko 40) poseti neka nemachka vojnička groblja na teritoriji sr slovenije, sr hrvatske i sap vojvodine.</p> <p>ova odluku savezni komitet za pitanje boraca i vojnih invalida saopstio je nemachkoj strani a u medjuvremenu i ponovio.</p> <p>tim povodom nemachka strana je otkazala aranzzman kod ljubljanskog kompas-a za 10.9.1981. godine.</p> <p>medutim prema nekim saznanjima izvesna grupa rodjaka poginulih nemachkih vojnika ipak namerava da izvrssi posetu u nekom drugom aranzzmanu, mozda i privatnom. poseta je moguća oko 10. septembra ili kasnije.</p> <p>grupne posete nemachkim grobljima nisu dozvoljene, pa treba produzeti odgovarajuce mere da se eventualna poseta nemachkim vojnichkim grobljima onemogucci. u ovom pogledu treba uspostaviti tesnu saradnju sa organizacijom subnor-a i odgovarajuccim komitetom za pitanje boraca i vojnih invalida kao i drugim subjekti ma drusvene samozasitite. napominjemo da je savezni komitet za pitanje boraca i vojnih invalida o gornjem obavestio nadležne republičke i pokrajinske organe.</p> <p>naravno zabrana se odnosi samo na posetu nemachkim vojničkim grobljima, ssto znaci da nema smetnji da ova lica borave kao turisti u jugoslaviji.</p> <p>potpis: stanko trajkovski +++</p>	<p>milorad u 1330 primio: za srh - rsup srh 121.....63=sever</p> <p>P.S. /3.301</p>
---	---

SDB III odjel i PSUP SAP Vojvodine – II sektor, odnosno prenijela stajalište o grobljima pripadnika Wehrmacht-a u Jugoslaviji i posjetama rođaka iz SR Njemačke:¹² „[...] medjuresorska grupa pri SIV-u, koja se bavi pitanjem obeležavanja grobalja nemačkih vojnika u Jugoslaviji, koji su poginuli u II svetskom ratu, zauzela je stav da se do daljnje ne mogu vršiti posete već obeleženim nemačkim vojničkim grobljim u Jugoslaviji od strane rođaka iz SR Njemačke, jer o tome mora da se odluci na odgovarajućem nivou (šire od

¹² HDA, Zagreb, 1561 – SDS RSUP SRH, šifra 202.2, redni broj: 73, - SSUP – I uprava SDB, br. 16358/1, 11.9.1981., dxšifrovano, RSUP[-u] SR Slovenije – SDB II odeljenje, RSUP[-u] SR Hrvatske – SDB III odjel, PSUP[-u] SAP Vojvodine – SDB II sektor, Predmet: Groblja pripadnika "Vermehrt" u Jugoslaviji i posete rođaka iz SR Njemačke.

medjuresorske grupe). Prema istom obaveštenju, medjuresorska grupa je o tome obavestila sve republičke i pokrajinske komitete za boračka pitanja, kao i nemačku stranu (preko Ambasade SR Njemačke u Beogradu). Na našu inicijativu, medjuresorska grupa je preko Ambasade SR Njemačke proveravala da li Savezni savet SR Njemačke za staranje o grobljima nemačkih vojnika u inostranstvu [Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.] zaista namerava da organizuje posete rođaka nemačkih vojnika, čija su groblja već obeležena u Jugoslaviji, te je Savez (sedište u Kaselu) odgovorio da su odustali od takvog putovanja još ranije i da do kraja godine ne planiraju takvo (nameravali su zaista da doputuju u navedenim terminima). Mišljenja smo, međutim, da u vezi s

ovim pitanjem treba i dalje biti spremna na moguće ekscese s nemačke strane. [...]"

*

Nedvojbeno, nakana Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nije bila omogućiti obnovu njemačkih vojnih grobalja iz Drugoga svjetskog, kao uostalom ni drugih „okupatorskih“ i „neprijateljskih“ vojska, a niti odobrili posjete zapuštenim njemačkim, i drugim „neprijateljskim“ vojnim grobljima u Jugoslaviji. Štoviše, u jugoslavenskoj je javnosti sredinom 1980-ih godina nizom napisa, napose u srpskom tisku, pokrenuta ne mala hajka u svezi s pitanjem grobova vojnika, koji su kao pripadnici „neprijateljskih“ vojska poginuli u Drugome svjetskom ratu na području Jugoslavije.¹³

U socijalističkoj Jugoslaviji grobovi i groblja poginulih partizana i grobovi i groblja žrtava „fašističkog terora“ zakonima su bili zaštićeni¹⁴ i uređivani i održavani, a grobovi i groblja „neprijateljskih“ vojnika i grobovi „suradnika okupatora“ ostali su izvan zakona.¹⁵ I tako je bilo sve

¹³ Usp. Srećo ZAJC, "Otkud dileme o 'nacionalnom izmirenju'. Svi su pali za domovinu - neki za našu, neki za tuđu", *Intervju*, Beograd, 18. januar 1985., 13.-15.; Nikola ĐORĐEVIĆ, Olivera PETROVIĆ, Marko LOPUŠINA, "Mitovi o 'nacionalnom izmirenju' (2). Izdajnici i grobovi", *Intervju*, Beograd, 1. februar 1985., 14.-18.; Đorđe STANKOVIĆ, Čedomir HUBER, Nikola BUGARČIĆ, "Mitovi o 'nacionalnom izmirenju' (3). Izdajnici i grobovi", u: *Intervju*, Beograd, 15. februar 1985., 14.-16.; Olivera PETROVIĆ, "Riječke misterije. Poslovni nadgrobni spomenik?", *Intervju*, Beograd, 1. mart 1985., 16.-17.

¹⁴ Usp. "Zakon o zaštiti grobova boraca palih u Narodnooslobodičkom ratu i žrtava fašističkog terora", *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, br. 29, Beograd, 14. srpnja 1954.; "Zakon o grobljima boraca", *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, br. 52, Beograd, 31. prosinca 1961.; "Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o grobljima boraca", *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, br. 9, Beograd, 3. ožujka 1965. Zakoni o grobljima jugoslavenskih republika i pokrajina propisivali su također zaštitu grobova partizanskih boraca palih u Drugom svjetskom ratu.

¹⁵ Usp. "Zakon o prekršnjima protiv javnog reda i mira", *Narodne novine. Službeni list Socijalističke Republike Hrvatske*, br. 41, Zagreb, 17. listopada 1977.; "Zakon o sahrinjivanju i groblijima", *Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije*, br. 20, Beograd, 21. maj 1977.; "Zakon za izmenjavanje i dopunjivanje na Zakonot za prekršoците против јавиот ред и мир", *Службени весник на Социјалистичка Република Македонија*, бр. 29, Скопје, 7. oktobra 1983.; "Zakon o pogrebnoj djelatnosti i o uređivanju i održavanju grobala", *Службени лист Социјалистичке Републике Црне Горе*, бр. 28, Титоград, 1. decembar 1984.; "Zakon o pokopališki in pogrebeni dejavnosti", *Uradni list So-*

<p>ssup - i uprava sdb br. 16358/1 11.9.1981.</p> <p>rsup sr slovenije - sdb ii odeljenje rsup sr hrvatske - sdb iii odjel psup sap vojvodine - sdb ii sektor</p> <p>predmet: groblja pripadnika "vermahta" u jugoslaviji i posete rođaka iz sr nemachke.</p> <p>vezaz: depessa sdb rsup sr slovenije, br. 2/6348, od 2.9. 1981. godine</p>	<p>dx ssifrovano 3-604 Broz 14.9.81 III - molim objaviti S vrem upe meto olimpe Redice - tel 102 Jugoslovenski za radicu Trg 9.81 LB</p> <p>kao ssto smo delimichno obavestili telefonom, medjuresorska grupa pri siv-u, koja se bavi pitanjem obeležzavanja groblja nemackih vojnika u jugoslaviji, koji su poginuli u ii svetskom ratu, zauzela je stav da se do daljega ne mogu vrssiti posete vecce obeležzenim nemackim vojничkim grobljima u jugoslaviji od strane rođaka iz sr nemachke, jer o tome mora da se odluchi na odgovarajućem nivou (ssire od medjuresorske grupe). prema istom obavesetnju, medjuresorska grupa je o tome obavestila sve republičke i pokrajinske komitete za borachka pitanja, kao i nemachku stranu (preko ambasade sr nemachke u beogradu).</p> <p>na nassu inicijativu, medjuresorska grupa je preko ambasade sr nemachke proveravala da li savezni savet sr nemachke za staranje o grobljima nemackih vojnika u inostranstvu zaista namerava da organizuje posete rođaka nemackih vojnika, chija su groblja vecce obeležzena u jugoslaviji, te je savez (sedisste u kaselu) odgovorio da su odustali od takvog putovanja joss ranije i da do kraja godine ne planiraju takvo (nameravali su zaista da doputuju u navedenim terminima) .</p> <p>missljenja smo, medjutim, da u vezi s ovim pitanjem treba i dalje biti spremna na moguće ekscese s nemachke strane.</p> <p>u ssup je član medjuresorske grupe pri siv drug srecckovic dobrivoje, iz uprave za upravne poslove, te se za sva pitanja iz rada grupe treba obraccati neposredno njemu (spec. 2192).</p>									
<p>n. nikolicc</p> <p>dostavljen: sekretaru, biliccu 1 1/3 sds</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto; width: fit-content; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">Primljeno:</td> <td style="padding: 2px;">14.9.81</td> <td style="padding: 2px;">14.9.81</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Voditelj smjene:</td> <td colspan="2" style="padding: 2px;"><i>Kundid Palović</i></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Datum sat i min.</td> <td colspan="2"></td> </tr> </table>		Primljeno:	14.9.81	14.9.81	Voditelj smjene:	<i>Kundid Palović</i>		Datum sat i min.		
Primljeno:	14.9.81	14.9.81								
Voditelj smjene:	<i>Kundid Palović</i>									
Datum sat i min.										

do raspada SFR Jugoslavije. Oni, pak, koji su zastupali stajalište da svatko ima pravo na grob i sjećanje, imali su znatnih neugodnosti, a bili su i policijski i sudski progonjeni. Nesmetani posjeti vojnim grobljima i označavanje nadgrobnih spomenika ili kenotafa onih koji su život izgubili tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću kao pripadnici Wehrmacht, Oružanih snaga NDH, Jugoslovenske vojske u Otadžbini i drugih „neprijateljskih“ vojska ili su likvidirani kao „narodni neprijatelji“ postalo je moguće tek nakon raspada SFR Jugoslavije.

Ponegdje i dalje, u neprevladanom ozračju „kolektivne krivnje“ drugih, po-

cijalističke Republike Slovenije, št. 34, Ljubljana, 19. novembra 1984.; "Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pogrebnoj djelatnosti i o uređivanju i održavanju grobala", *Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*, br. 37, [Sarajevo], 25. decembra 1985.

stoje znatni otpori uređenju i obilježavanju vojnih groblja pripadnika „neprijateljskih“ vojska i protivljenja ponajprije lijevo usmjerenih, „antifašističkih“, skupina i pojedinaca, ali i nadležnih vlasti.

Njemačka vojna groblja iz Drugoga svjetskog rata uređena su nakon raspada SFR Jugoslavije u Sloveniji u Celju, Kranju i Ljubljani (Žale), u Hrvatskoj u Zagrebu (Mirogoj i Gornje Vrapče), Sisku (Viktorovac), Puli (Mornaričko groblje) i Splitu (Lovrinac), u Crnoj Gori u Podgorici (Vazduhoplovna vojna baza Golubovci) i u Makedoniji u Prilepu.¹⁶ U Bosni i Hercegovini, Srbiji i Kosovu njemačka vojna groblja iz Drugoga svjetskog rata nisu uređena.

¹⁶ Usp. <http://www.volksbund.de/kriegsgräberstätten.html> [20. ožujka 2017.]

FRA FRANE STIPAN ŠEŠELJA: OD ZAGLAVA DO LEPOGLAVE I STARE GRADIŠKE, DO AUSTRALIJE, DO ZAGLAVA

Gotovo nevjerojatnom zvuči činjenica da je jedan mladić u ožujku 1953., kao ročnik JNA, svomu nadređenome, jugoslavenskom poručniku **Veselinu Belojeviću**, na zahtjev da se izjasni je li bolji Hrvat **Josip Broz Tito** ili Ante Pavelić, odgovorio kako misli da je to Ante Pavelić. Razgovor se odvio na prostoru Više pomorske škole u Divuljama kraj Trogira, a mladić je bio Frane Stipan Šešelja, u to vrijeme katolički sjemeništara pred maturom, član redovničke zajednice franjevaca trecoredaca glagoljaša. A fra Frane je jugoslavenskom oficiru svoj stav i obrazložio: „Tito nije bio šef Hrvatske nego Jugoslavije, u vojsci je imao više drugih nacionalnosti negoli samih Hrvata, Pavelić je bio šef Hrvatske, a gotovo svi vojnici su mu bili Hrvati.“

Nekoliko dana nakon ovog razgovora oficir KOS-a fra Frani je predao rješenje

Piše:

Maja RUNJE, prof.

o uhićenju i dao ga je sprovesti u vojni zatvor na Gripama. Suđenje je održano u srpnju 1953., pred Vojnim sudom u Splitu. Teretili su ga i za pojedine druge iskaze, koje fra Frane i nije poricao. Bila je naime istina da je, pitan i potican da komentira, vojniku **Milanu Lončaru** govorio kako se vlast loše brine za siromašne jer, eto, u novinama piše da u bolnici u Splitu nisu htjeli liječiti ozlijedenog nosača zato što nije imao zdravstveno osiguranje a nije imao novaca platiti. Vojniku **Vladimiru Ostarčeviću** govorio je pak da su Hrvati u Jugoslaviji potčinjeni, a **Alojzije Stepinac** da je žrtva Tita i komunista samo zato što žele uništiti katoličku crkvu i svećenstvo. Također je obrazlagao da je bilo pra-

vilno što je Ante Pavelić htio s hrvatskog teritorija iseliti Srbe koji su nastojali rušiti hrvatsku državu.

Sudskim je vijećem predsjedavao jugoslavenski major **Orjen Škaljer** i fra Franinu je kaznenu odgovornost opisao kao „potkapanje vlasti radnog naroda i obram-

Fra Frane Šešelja kao sveučilištarac u Zagrebu 1964.

bene moći zemlje i razbijanje bratstva i jedinstva naroda FNRJ-a“ i kao „propagandu protiv državnog i društvenog uređenja i protiv političkih i privrednih mera narodne vlasti“. Donio je odluku o kazni strogim zatvorom u trajanju od tri i pol godine. Vojni tužitelj, predstavljen potpukovnikom JNA **Tomom Vukovićem**, žalio se i Vrhovni vojni sud u Beogradu kaznu je povisio na pet godina zatvora i godinu dana oduzimanja građanskih prava.

Fra Frane Šešelja danas živi u samostanu svetog Mihovila u Zadru. Ima 86 godina. Kaže da bi puno toga u svome životu učinio na isti način, pa i ono što se događalo tijekom 1952. dok je služio vojni rok a što ga je odvelo u zatvor. Na pitanje, je li njegovo ponašanje u vojski bilo odraz hrabrosti ili odraz lakovislenosti, objašnjava da nije bila riječ ni o jednome ni o drugome. Kad je krenuo u vojsku, znao

Fra Frane Šešelja, mladi redovnik, Galevac (Školjić) 1951.

je da će biti provokacija i da će mu podmetati doušnike. Ali kad je u stvarnosti bio doveden u situaciju da na izazivačka pitanja odgovori šutnjom ili kakvom besmislicom, bilo mu je prirodno da kaže ono što je stvarno mislio, ono što je bilo u skladu s istinitim.

Fra Frane Šešelja rodio se kao Stipan Šešelja 26. prosinca 1931. na Zaglavu na Dugom otoku. Roditelji su mu bili **Mate Šešelja i Zorka rođena Čuka**. Imali su desetero djece. Dvoje im je umrlo u ranom djetinjstvu, a osmero su podigli na noge. Stipan je bio najstariji. Prva dva razreda završio je u zaglavskoj pučkoj školi, a zatim je njegovo školovanje počelo zapinjati. Otok su 1941. okupirali Talijani, i ubrzo su se okomili na zaglavskog učitelja **Ivana Bušku**, koji je, skupa sa **Slavom Šešeljom** i njegovom braćom, otvoreno prkosio talijanskoj okupaciji. Po Zaglavu je ispisivao krilaticu **ŽAP** (Živio Ante Pavelić). Učitelju Bušku kasnije se zauvijek izgubio svaki trag.

Na Zaglav su došle talijanske učiteljice, nastava se odvijala na talijanskom jeziku. Iz tog se razdoblja fra Frane sjeća da je i sam pokušao pokazivati otpor, jednom je karabinjeru rekao: „Ove ste godine za Uskrs došli, za drugi Uskrs ćete otići!“ Roditelji su djetetov ispad jedva izgladili, morali su pripremati večeru za talijanske vojnike. Fra Frane se dalje sjeća da su i druga zaglavска djeca pokazivala političke stavove, u skladu sa stavovima roditelja – igrali su se podijeljeni u zaraćene vojske, ustašku i partizansku. Svojoj je vojsci dječak Stipan izradio vjedno iskaznice s hrvatskim grbom. U stvarnosti, u donjem dijelu Zaglava bilo je pet ili šest obitelji, među kojima je bila i Franina, koje su se protivile partizanima, u gornjem su dijelu uglavnom sve bile jugoslavenski orijentirane. Pojedine su obitelji bile nezainteresirane ili su se pravile da su nezainteresirane. Iste se obiteljske orijentacije, kaže fra Frane, pokazuju i danas, u novim naraštajima.

Obitelj Šešelja imala je samo tri jutra otočke zemlje i Stipan je već u 13. godini bio u službi **Drage Gregova** u Preku na Ugljanu i ondje obavljao najteže poslove. Bio je stoga zadovo-

S nećakinjom Vesnom, Zaglav 1967.

Ijan kad su mu fratri trećoredci glagoljaši omogućili da im pristupi. U proljeće 1945. primili su ga u svoj porušeni samostan sv. Mihovila u srušenome Zadru. Nažalost, suočio se sa zaprekama za daljnje školovanje, jer su se, zbog rata, svjedodžbe u Zaglavu neuredno izdavale i fra Frane je formalno imao samo dva razreda pučke škole. Pomogao mu je tadašnji novi zaglavski učitelj **Božidar Finka**, budući hrvatski jezikoslovac, sveučilišni profesor i akademik, koji mu je izdao redovnu svjedodžbu 4. razreda. Ali teškoće zbog stvarnog manjka temeljnih znanja još će seugo nastaviti, pa dijelom dovoditi u pitanje i sam ostanak u samostanu. Ipak,

trudio se, puno je učio i uspio je. Redovničko odjelo obukao je 1949., dobio je novo, redovničko ime Frane.

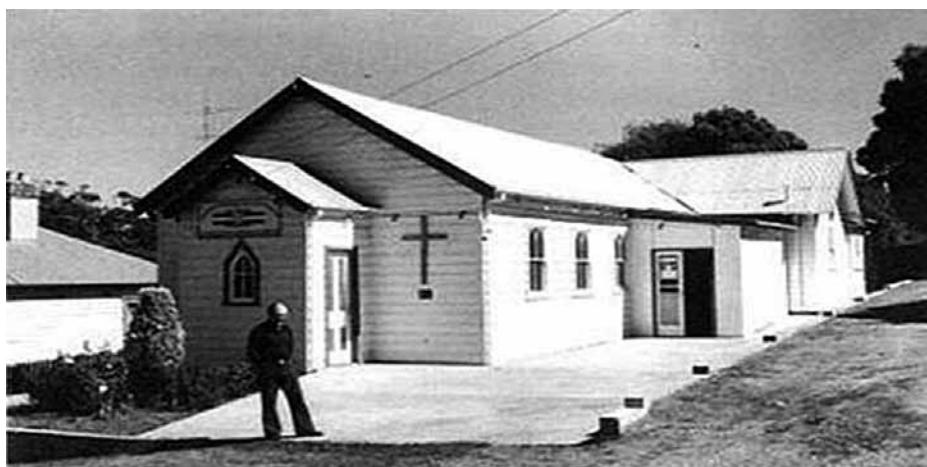
Privremene zavjete položio je 1950. U jesen 1952. fra Frane je bio u osmom, završnom razredu gimnazije, ali mu je u listopadu uručen neodgodiv poziv za vojsku, njemu i drugim mladićima u sjemeništu. Upravo je naime bilo došlo do raskida diplomatskih odnosa Jugoslavije i Svetе Stolice. Sjemeništa su izgubila pravo javnosti i sjemeništarci nisu više bili izjednachenici s ostalim đacima i studentima. Školanje su morali prekinuti u sredini prvog polugodišta, nisu imali pravo vojni rok odgađati i služiti samo godinu dana. Fra

Frane je upućen u jugoslavensku mornaricu, na tri godine.

U istrazi je fra Frane bio četrdeset dana, sam u maloj i tamnoj ćeliji, pa i u samici, na betonu, bez kreveta. Ali, kaže, nisu ga mučili i tukli. Tako je bilo vjerojatno zato što je priznao da je doista govorio ono za što su ga teretili, a i zato što su progonitelji znali da ni s kim nije bio u dogовору, da je nastupao potpuno sam. U zatvoru na Gripama u Splitu proveo je šest mjeseci, a zatim je, vezan lisicama u paru s drugim zatvorenikom, prebačen u kaznionicu u Lepoglavi. Kaže da ga zatvor nije prestrašio. Teško je jedino podnosio teške radove, jer nije bio čovjek velike tjelesne snage. Osobito teško bilo mu je raditi na zemljanim radovima, pa opis

Fra Franina braća Rino i Ljudevit: svi su useljenici bili mladi i zdravi ljudi (Wollongong 1969.)

Ispred prve kupljene crkvice, Wollongong 1976.

suje kako tragače za prijenos zemlje nije mogao nositi na rukama, već je za ručke vezao konop koji bi prebacio preko vrata i tako ih je vukao. Pamti da je bilo i rada u kojima su zatvorenici umjesto stoke vukli kola s balvanima, a da su ih stražari jednom prilikom tjerali da se brzo sakriju, jer je bila naišla neka strana delegacija. Sredinom 1956. prebačen je iz Lepoglave u Staru Gradišku, što je doživio dobrom rješenjem. Pojedini mlađi politički zatvorenici slani su naime tada na Goli otok, a fra Frane se Gologa bojao, jer je znao da ne bi mogao podnijeti iscrpljujući rad na otvorenom, u kamenjaru, pod suncem i vjetrom. Naravno, u zatvoru je doživio

Hrvatski piknik, prikupljanje sredstava za gradnju prve hrvatske crkve, Wollongong 1982.

Ispred upravo izgrađenoga Hrvatskog centra i crkve Marije Kraljice Hrvata, Wollongong 1983.

i potporu i prijateljstva, sa strane drugih političkih zatvorenika, osobito sa strane utamničenih svećenika.

Fra Frane je iz zatvora pušten točno nakon pet godina, ali tada ga je uskoro dočekala obveza dalnjeg služenja jugoslavenske vojske. Poslan je u Prištinu na Kosovu. Ondje su se, u vrsti teškog odreda, u jednom trenutku našla čak jedanaesterica sjemeništaraca i nekoliko bogoslova. Svaki su dan, šećući po dvořištu vojarne, potajno molili krunicu i imali razmatranje.

izlažući se čak i smrtnoj opasnosti, a drugi su članovi isli kad je postalo moguće ići uz pomoć jugoslavenskih putovnica. U Australiju su se bili odselili čak i roditelji.

Fra Frane je putovnicu čekao dvije godine, a onda je, čim ju je u prosincu 1971. dobio, i otpotovao. Sa strane redovničkih poglavara i ravnateljstva hrvatske inozemne pastve imenovan je dušobrižnikom Hrvata područja South Coast, sa sjedištem u Wollongongu. Odlazeći, nije ni slutio da će ondje živjeti pune 22 godine.

Wollongong je industrijski grad na Pacifiku, glavni grad pokrajine Novi Južni Wales, osamdesetak kilometara južnije od Sydneya. Danas ima oko 300 tisuća stanovnika, ali ranije ih je bilo puno manje. Prvi Hrvati u njega su stigli kratko poslije Drugoga svjetskog rata, bježeći ilegalno iz Jugoslavije. Dolazili su preko europskih izbjegličkih logora, osobito onih u Italiji. Australija ih je prihvaćala i zatim upućivala na vrlo teška radna mjesta – u sjeću šećerne trstike u Queenslandu i u

Cumi, na izgradnju umjetnih jezera, na rad u željezarama, baš u Wollongongu. Svi su bili snažni zdravi mladići, spremni raditi. U sljedećim su godinama učili jezik, polako su napredovali. Počeli su se i organizirati, osobito kad se zajednica povećala pridošlicama koji su od šezdesetih godina masovno pristizali i s jugoslavenskim putovnicama. Dijelili su se u više političkih struja, među kojima su u Wollongongu najveće bile Hrvatski oslobođilački pokret, Ujedinjeni Hrvati Wollongonga i Hrvatska mladež. Bilo je razdoblja kada je bilo vrlo teško djelovati, osobito kad je na vlasti bila Australijska stranka laburista, čiji su se članovi Jugoslaviji divili i s njome surađivali.

Fra Frane je već 1972. osnovao hrvatski katolički centar Marija Kraljica Hrvata, a 1976. organizirao je i kupnju napuštenе drvene baptističke crkvice, za koju su Hrvati sami prikupili 32 tisuće australijskih dolara. Početkom osamdesetih pokrenuo je gradnju prave i velike crkve, svećeničkog stana i velike dvorane, sve zala-ganjem i darovima župljana, bez ikakvih zajmova. Nova crkva u Wollongongu bila je prva crkva sagrađena isključivo žuljevi-ma hrvatskih ruku, a posvećena je Mariji Kraljici Hrvata. Imenu crkve suprotstavlja se čak i mjesni biskup jer da Marija ne pripada samo Hrvatima. Fra Frane mu je tumačio da Hrvati imaju pravo Mariju zvati svojom kraljicom, a da jednakako tako mogu činiti i Australci, nitko im ne brani. Prva hrvatska crkva u Australiji ubrzo je postala i pravo hodočasničko mjesto, u nju su dolazili mnogi Hrvati drugih zadržnjica.

Fra Frane, Hrvati Wollongonga i, naravno, svi australski Hrvati hrvatsku su neovisnost dočekali s neopisivom radošću. Pomagali su na sve moguće načine. Fra Frane procijenjuje da je iz hrvatskoga katoličkog centra Marija Kraljica Hrvata u ratnim godinama u domovinu poslano milijun australijskih dolara.

Godine 1993. fra Frane se odlučio vratiti u

Nećak Zdenko Šešelja i obitelj, senator u Australskom parlamentu, Canberra 2014.

domovinu. Centar je njegova provincija predala na upravljanje franjevcima opservantima Bosne Srebrenе. Vratio se u rodni Zaglav, u matični samostan sv. Mihovila Arkanđela i ondje je vršio službu gvardijana. No, nije mirovao već je prionuo obnovi samostana i samostanske crkve, a kasnije i župne crkve sv. Kuzme i Damjana u Brbinju, gdje je bio i župnik. Osobito zdušno u sljedećim je godinama također radio na uređenju perivoja uz samostansku crkvu u rodnom Zaglavu. Više je puta putovao u Australiju i iseljenike molio za sredstva da u perivoju podigne i biste, i to **Franji Tuđmanu**, a zatim i mudrom i dobrom zaglavskom župniku tijekom Drugog svjetskog rata **o. Stjepanu Soriću**, i **Jakovu Čuki**, zaglavskome sinu, visokom crkvenom dostojanstveniku i jednom

od najistaknutijih književnih kritičara iz doba hrvatske moderne koji je pisao pod pseudonimom Čedomil Jakša.

Na kraju treba reći da je gotova cijela fra Franina obitelj ostala u Australiji. On-dje su umrli i pokopani roditelji, a peterica braće i jedna sestra u Australiji ostavljaju dvadeset i sedmero djece i pedesetero unučani i pranučadi. Četvrti od šestero djece brata **Ljudevita** i nevjeste **Katice** senator je u australskom parlamentu, i to prvi kojem su oba roditelja useljenici pr-voga naraštaja. Djeca dakle idu sigurnim putovima u razvijenoj zemlji, ali Hrvatska je izgubila vrlo brojne Šešelje, potomke dobrih i marljivih zaglavskih težaka Mate i Zorke Šešelja.

S članovima obitelji i prijateljima, Canberra 2011.

JEDNO SJEĆANJE NA PROF. DR. MARKA VESELICU (9. siječnja 1936. – 17. veljače 2017.)

Obično, kad netko umre, iznose se podaci o njemu, privatno ili javno, pismeno ili usmeno, kako bi se bolje vrijednovao njegov život i djelovanje. Nakon smrti hrvatskog domoljuba, borca za hrvatsku nacionalnu slobodu i državnu samostalnost, dugogodišnjega političkog zatvorenika te progonjenika jugoslavenskoga komunističkog sustava **prof. dr. Marka Veselice**, i o njemu su objavljeni mnogi zapisi. Htio bih i u *Političkom zatvoreniku* iznijeti djeleć svojih iskustava iz susreta s njim i reći riječ-dvije o njegovoj ulozi u hrvatskome nacionalnom pokretu 1968.–1971. i kasnije, svjesnoj spremnosti na svaku žrtvu za bolju budućnost Hrvata i Hrvatske.

O dr. sc. Marku Veselicu, mlađom docentu na Katedri političke ekonomije Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pročulo se u proljeće 1968., kad se, 5. lipnja, u zagrebačkom Studentskom centru suprotstavio studentskim emisarima iz Beograda, koji su došli u Zagreb, pozvati zagrebačke studente da im se pridruže u „novoj socijalnoj revoluciji“ koja je, navodno, započela. Tim se zahtjevima u Studentskom centru docent Veselica odlučno suprotstavio, što je i pridonijelo da zagrebački student plebiscitarno odabace poziv u „novu revoluciju“. Iste godine izabran je u Predsjedništvo i u Vijeće Saveza sindikata SR Hrvatske i za predsjednika Komisije za društveno-ekonomske odnose, a sljedeće godine, 1969., postao je zastupnikom Zagreba u Društveno-političkom vijeću Savezne skupštine u Beogradu.

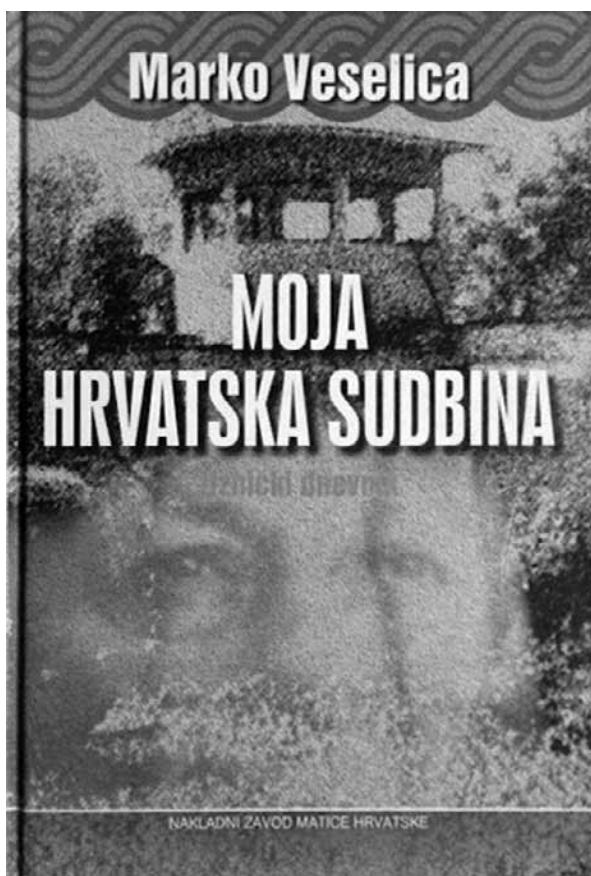
Veseličini istupi o hrvatskim prilikama, u sindikatu, Saveznoj skupštini, Privrednoj komori Hrvatske i u medijima, pridonijeli su njegovu ugledu u hrvatskom narodu. Ušao je u Upravni i Izvršni odbor Matice hrvatske, Upravni odbor NK Zagreb i u Odbor za izgradnju spomenika Stjepanu Radiću. Postao je i aktivnim sudionikom borbe protiv platfor-

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

me „Praxisa“ na zaustavljanju provedbe gospodarske reforme i afirmacije naroda u višenarodnoj jugoslavenskoj državi, djelujući, kako je sam izjavio, „u svim područjima života, s ciljem ostvarenja slobode i suvereniteta Hrvatske i oslobođanja hrvatskog naroda od bijede, gladi, poniranosti i proganjanja“.

Dr. Marka Veselicu sreo sam koncem

Veseličine uzničke uspomene

1960-ih godina u Zagrebu. Naime, on je dolazio u zagrebačku „Novogradnju“ k tadašnjem financijskom direktoru **Miji Akrapu**, na Petretićev trg 2, gdje smo mi studenti preko Student-servisa radili na porti poduzeća. Uz obostranu susremljivost, našem zbližavanju pridonijela su njegova saznanja o meni, tako da bi smo

obično i razgovarali o ondašnjim društveno-političkim previranjima. I sad se sjećam tadašnje njegove rečenice: „Predstoji nam teška borba protiv jugoslavenskih hegemonista i unitarista!“ U 1971. godini, kad sam već bio diplomirao povijest i radio u Historijskom institutu pri JAZU (Strossmayerov trg 2), sretao sam ga i na ulici i u Matici hrvatskoj, Matičina 4, u kojoj je i on obnašao jednu od važnih dužnosti – predsjednika matične Gospodarske komisije. Obično je bio u društvu s **prof. dr. Šimom Đodanom**. Obojica su, relativno mladi, djelovali sigurno, uvjereni da će pobijediti u sukobu s moćnim unitarističkim silama. Bez obzira na to što su ih zbog razvoja hrvatskoga pokreta za reformama i većom neovisnošću Hrvatske, u ondašnjoj jugoslavenskoj unitarističkoj zbilji, kao glavne krivce napadali unitaristi svih boja, Đodan i Veselica djelovali su jako optimistično u odnosu na razvoj ondašnjih prilika, kad se je sve budilo i pokretno te obećavalo bolju budućnost u svim oblicima nacionalnog života u Hrvata.

Ni isključivanje iz Saveza komunista Hrvatske 23. srpnja 1971. nije ih moglo pokolebiti u njihovoj borbi protiv velikosrpske hegemonije i unitarističkih snaga u SRH u borbi za ukupni nacionalni preobražaj Hrvatske. Nakon što je **Josip Broz Tito** 1. i 2. prosinca 1971. održao 21. sjednicu Predsjedništva SK Jugoslavije u bačkom lovištu Karađorđevu, stanje u Hrvatskoj prikazao kontrarevolucionarnim i uz pomoć hegemonističko-centralističkih velikosrpskih snaga u saveznomu partijskom i vojnem vrhu izveo politički udar, pojedine partijske i državne dužnosnike (**Savku Dabčević Kučar**, **Miku Tripala**, **Dragutina Haramiju** i **Peru Pirkera**) optužio zbog nacionalizma i „protuustavnog načina razbijanja postojećega federativnog uređenja SFRJ“, oni su podnijeli ostavke na svoje položaje i

povukli se iz političkoga života. Osnivane su istražiteljske komisije u svakoj radnoj organizaciji, u tvornicama, poduzećima, ustanovama, pokrajinama, gradovima, općinama i mjesnim zajednicama, sve je stavljen pod partijsku kontrolu.

U represiji koja je uslijedila, uz bjesomučnu hajku unitarističkih pojedinaca i skupina, partijskih i državnih institucija, mnogi su uhićivani, pritvarani i osuđivani na teške zatvorske kazne. Iza prvoga uhićenog **Brune Bušića** (12. prosinca 1971.), slijedila su sredinom prosinca uhićenja prvaka hrvatskoga studentskog pokreta: **Dražena Budiše, Ivana Zvonimira Čička, Ante Paradžika, Gorana Dodiga** i drugih sveučilištaraca, potom sveučilišnih profesora, književnika, znanstvenika, gospodarstvenika i svih koji su se otvoreno uključili u nacionalni pokret nazvan Hrvatsko proljeće. Slijedilo je i smjenjivanje s rukovodećih mjesta i izbacivanje s posla mnogih. Navodi se oko 5000 osoba. Zabranjena je Matica hrvatska, obustavljeno je više glasila, tisak nekih knjiga je obustavljen, a neke su povučene iz prodaje i uništene. Hrvatskom se širila KOS-ova krilatica: „Hrvatima ovog puta treba dati lekciju od koje se ne će opraviti slijedećih pedeset godina!“ Ta je presija trajala godinama koje su slijedile. Procjena je da se na „crnim listama“ u Hrvatskoj našlo oko 100.000 osoba, a njih je 32.000 dohvatio policijski i sudski progon.

Na zahtjev Okružnoga javnog tužilaštva u Zagrebu, 11. siječnja 1972. osumnjičeno je i uhićeno jedanaest prvaka Središnjice Matice hrvatske: **Marko Veselica, Franjo Tuđman, Šime Đodan, Vlado Gotovac, Hrvoje Šošić, Jozef Ivičević Bakulić, Zvonimir Komarica, Ante Glibota, Ante Bačić i Vlatko Pavletić**, zbog toga što su „nasilnim i drugim protuustavnim načinom“ planirali oboriti „postojeći društveni sistem demokratskog samoupravnog socijalizma koji se temelji na vlasti radnog naroda u SR Hrvatskoj“, razbiti „postojeće federalivno uređenja SFRJ“ te što su „tijekom 1965. – 1969., 1970. i 1971. godine „vršili sistematsku i svestranu neprijateljsku propagandu u tisku, na javnim zborovima i na drugi način, kojom su,

polazeći od svog kontrarevolucionarnog nacionalističko-separatističkog programa nastojali stvoriti kod radnog naroda SR Hrvatske uvjerenje da je za hrvatski narod jedini politički izlaz da se u Hrvatskoj izvrši nasilna protuustavna promjena postojećeg demokratskog samoupravnog socijalizma i da se Hrvatska nasilnim ili drugim protuustavnim putom izdvoji iz federacije SFRJ“. Glavna je optužba bila da su „radi ostvarenja navedenih ciljeva stvorili ilegalnu kontrarevolucionarnu političku organizaciju koristeći postojeće legalne društvene, kulturne, sportske, pa čak i radne organizacije, a u prvom redu Maticu hrvatsku i studentsku organizaciju, stvarajući u njima organizirana politička jezgra koja su agitaciono, organiza-

sudom broj K 43272-364 24. studenoga 1972. i presudom Vrhovnog suda Hrvatske br. K 1122/73 10. studenoga 1973., zbog kaznenog djela iz čl. 100. Krivičnog zakona, osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 7 godina i zabranu javnoga djelovanja u trajanju od 4 godine. Nakon pravomoćnosti presude, kaznu je nastavio izdržavati u Staroj Gradiški, u bivšoj vojarni sagrađenoj u drugoj polovini XVIII. st. i kaznionici od 1921. godine, s uvjetima neprimjerenim ljudskom življenu i s upravnim osobljem, uglavnom srpske narodnosti, koje je u svakom hrvatskom političkom osuđeniku vidjelo zločinca. Pod pritiskom svjetske javnosti i Međunarodne organizacije Amnesty International u Londonu, koja ga je proglašila zatvorenikom savjesti, Veselica je iz „pakla Hrvatskog Sibira“, kako je nazvao zatvor u Staroj Gradiški, pušten 26. studenoga 1977., trinaest mjeseci i petnaest dana prije isteka dosudene mu kazne.

Nakon izlaska iz zatvora, Veselica se nastojao uključiti u ondašnji opći društveni život. Zaposljen je u predstavništvu Dioničkoga društva za graditeljstvo, oblikovanje i inženjering (GOI) u Zagrebu, Martićeva 17. Kao nacionalni borac bio je svagdje rado priman i viđen. Pri središnjoj proslavi „Branimirove godine“, koju je organizirala Katolička crkva 1979. u Ninu, srednjovjekovnom sjedištu hrvatskih knezova i kraljeva, bio je zapažen s Branimirovim križem u rukama, što je simbolički pokazivalo njegovu općehrvatsku opredijeljenost, bez obzira na sve što je iskusio za boravka na robiji, gubitkom sveučilišne profesure, gubitkom stana, stradanjem obitelji. O toj njegovoj neslomljivosti u narodu se dosta govorilo, što je pridonosilo nadi u bolju hrvatsku budućnost općenito.

Iako je Veselica, već više od dvije i pol godine bio „na slobodi“, za to vrijeme nisam ga sreo ni vidi. A onda je slučaj htio da smo u dominikanaca u Bolu na Braču u prvoj polovini kolovoza 1980. proveli desetak dana zajedno. Naime, tih su se godina dominikanci u Bolu počeli baviti turizmom i u svoje prostorije primati turiste, naravno uz odgovarajuću nadoknadu, a i uz nečiju preporuku da će se

Marko Veselica bio je iznimno popularan među hrvatskim sveučilištarima 1970./71.

cionio i na drugi način djelovala u pravcu ostvarenja navedenih kontrarevolucionarnih ciljeva“ itd.

Među čelnicima Matice hrvatske, navedenima u prijavi OJT-a Zagreb od 12. siječnja 1972., prvi se navodi dr. Marko Veselica, što najbolje svjedoči o njegovoj ulozi u hrvatskom pokretu 1965. – 1971. Na suđenju u Okružnom sudu Zagreb pre-

Brošura s razgovorom koji je Veselicu stajao nove višegodišnje tamnice

gost ponašati u skladu s propisima kuće jedne redovničke zajednice.

Ja sam s obitelji u Bol stigao 1. kolovoza s preporukom kolege povjesničara dominikanca **dr. Franje Šanjeka**. Brigu o gostima vodio je dominikanac **fra Reginald Klapež**, iz sinjsko-triljskoga kraja. Dok nas je primao, veselo nam je rekao da sutra na ljetovanje k njima, također s obitelji, stiže i Marko Veselica. Također nam je rekao da se je o dolasku Veselice u dominikanaca u Bol, kod Klapeža već interesirao službenik tamošnjega SUP-a. Obitelj Veselica je doista stigla sljedeći dan. Tih desetak dana mi smo provodili zajedno u moru, šetnji, blagovaonici, u crkvi. Imali smo o čemu razgovarati. Ja sam kaznionicu u Staroj Gradiški napustio u rujnu 1967., Veselica se je tamo našao i robijao s dosta zatvorenika s višegodišnjom kaznom koji su me dobro poznavali, sjećali su se i mene i onoga što sam ja tamo doživio kad je 1965. protiv mene ponovo povedena istraga. Naravno, razgovarali smo i o Hrvatskom proljeću i svim onim zbivanjima. Sjećam se da mi je rekao kako su on i dr. Đordan, u vrijeme nekoga savjetovanja ili znanstvenoga skupa u Dubrovniku osmislili pokretanje procesa kasnije nazvanog Hrvatsko proljeće; a da ih se ne bi prisluškivalo, o tomu su

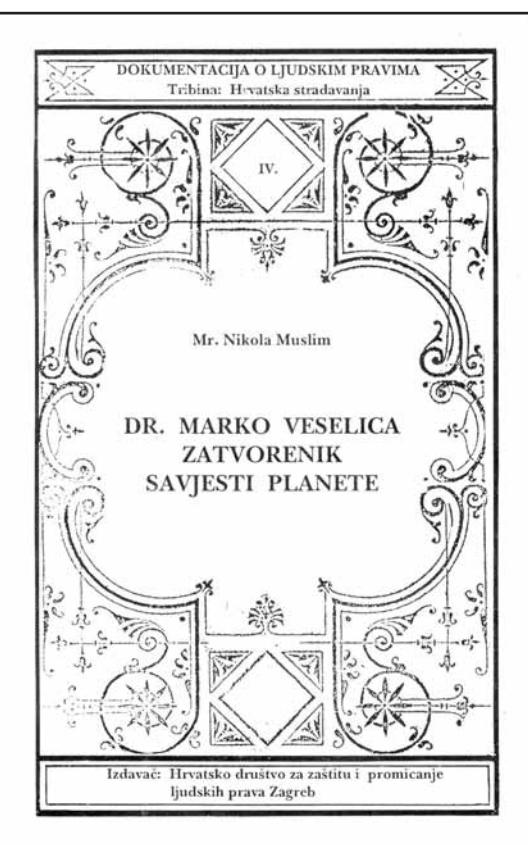
razgovarali dok su plivali u hotel-skom bazenu.

Međutim, dan-dva nakon što je došao u Bol, Veselica mi je rekao da mora za koji dan ići u Zagreb, dogоворити se o intervjuu s nekim njemačkim novinarom. Onaj dan kad je trebao ići, ja sam ga automobilom odvezao u Supetar na trajekt prema Splitu. Naravno, bilo je i razmišljanja kako će sve završiti, hoće li UDB-a to spriječiti, možda i uhiti sudionike toga dogovora, za što je postojala mogućnost. Sljedeći dan, kad se dogovorio o pismenom intervjuu, javio se supruzi Boženi da je sve sretno prošlo i da se sutra vraća. Dočekao sam ga u supetarskoj luci i vratili smo se u Bol. Bio je jako zadovoljan dogоворom oko intervjuja i oduševljen onako kako je mogao biti samo on, koji je nastojaо hrvatsko pitanje u nedemokratskoj Jugoslaviji ponovo iznijeti pred svjetsku javnost, iako mu je još vrijedila zabrana četverogodišnjega javnoga djelovanja, a nije gledao ni na moguće nepovoljne posljedice koje je ubrzo iskusio. Sudionici Hrvatskog proljeća **Franjo Tuđman** i **Vlado Gotovac** također su 1977. pokušavali svjetsku javnost upoznati s neriješenim hrvatskim pitanjem.

Kroz odgovore na 16 postavljenih mu pitanja, Veselica je u intervjuu temeljito i relativno opširno prikazao nepovoljan položaj hrvatskoga naroda u tadašnjoj komunističkoj Jugoslaviji, brutalno prekidanje Hrvatskoga proljeća i kazneni progon njegovih prava 1971. godine, svoj boravak u starogradiškoj kaznionici, stanje među intelektualno-oporbenim snagama u Hrvatskoj i odnos prema iseljenoj Hrvatskoj. Osvrnuo se na europske i svjetske čimbenike i njihovo gledanje na rješavanje hrvatskoga pitanja u jugoslavenskoj državnoj zajednici. Posebno je prikazao upravni sustav u starogradiškoj kaznionici, ocjenjujući ga instrumentom i poligonom „velikosrpske nadmoći i sile“ nad utamničenim „istaknutim, najsposobnijim, domoljubno najsavje-

snijim i najhrabrijim osobama, koje su imale volju, reiting i hrabrost rasvijetliti bitna i konkretna pitanja hrvatskog naroda i društva“ te pripremiti domaće i svjetske čimbenike za proces „raspada umjetne, zločinačke, sili sklone srkokomunističke tvorevine zvane SFRJ“. Dovršeni intervju je između 15. i 19. rujna (očito istraga nije mogla utvrditi točan datum) Veselica predao novinaru **Hansu Joachimu Bornemannu**.

Nakon objave intervju pod naslovom „Die Todkrankheit Jugoslawiens – Die Kroatische Frage“ (Hrvatsko pitanje – Smrtna bolest Jugoslavije) i s podnaslovom „Radikalno rješenje neriješenoga hrvatskog pitanja – pretpostavka za demokratizaciju u Jugoslaviji“, u knjižici na 48 stranica u izdanju „Karl – Heinz Aldag“ u Hamburgu 1980., u „Der Spiegelu“ i u izvaticima u više glasila, pa i u nekim hrvatskim emigrantskim glasilima na četiri jezika, jugoslavenske su političke i policijske strukture, predvodene KOS-om na čelu s poznatim šefom **Aleksandrom Vasiljevićem**, pokrenule akciju protiv Veselice. Pritvoreni je 24. travnja 1981. u istražnom zatvoru Okružnog suda Zagreb

Nikola Muslim, jedan od branitelja u drugome političkom procesu protiv Marka Veselice, o njemu je objavio i posebnu knjižicu

(Petrinjska 18), a jedanaest dana kasnije, 5. svibnja, zamjenik Okružnog javnog tužitelja **Marko Lončarević** protiv njega je podigao optužnicu na 15 stranica, tvrdeći da je Veselica nastupao „u namjeri da u javnom mnijenju u inozemstvu stvori uvjerenje da u SFRJ nije ostvarena ravno-pravnost svih naroda i narodnosti, kao i da postoji politički sistem koji terorom guši ustavna prava i slobode građana, te da među građanima u zemlji i državljanima SFRJ koji se nalaze u inozemstvu stvori uvjerenje da je hrvatski narod u SFRJ politički neravnopravan, kulturno potiskivan i ekonomski izrabljivan, a u cilju raspirivanja nacionalne mržnje i razdora među narodima i narodnostima u SFRJ“. Optužili su ga i zbog suradnje, od lipnja 1980. do ožujka 1981. s istaknutim hrvatskim emigrantima: **Mirkom Vidovićem, Tihomilom Radom, Jakšom Kušanom** i s drugima.

Videći kako se jugoslavenskom političkom i represivnom sustavu žuri kazniti ga, svakako za primjer drugima, Veselica je u svibnju i lipnju u istražnom zatvoru štrajkao glaću, da bi hrvatsku i svjetsku javnost upozorio na svoj slučaj. Sudsko vijeće, s predsjednikom **Dragutinom Hamiltonom**, osudilo ga je zbog kaznenog djela iz čl. 133, stavak 1., čl. 134, stavak 1. i čl. 131. KZ SFRJ na 11 godina strogoga zatvora i četiri godine zabrane javnoga djelovanja. Branići su ga odvjetnici različitih narodnosti: Hrvati **Nikola Muslim, Smiljan Paraga i Ivan Gabelica**, Srbi **Vladimir Ivković** iz Zagreba i **Srđa Popović** iz Beograda te Crnogorac **Rajko Danilović** iz Beograda. Veselica je svoju obranu, otprilike 80 strojem pisanih stranica, iznio u iscrpnoj studiji o položaju hrvatskog naroda u jugoslavenskoj državnoj zajednici od 1918. pod naslovom „O suverenitetu, naciji, nacionalnoj ekonomiji, ekonomiji Hrvatske i SFRJ, ljudskim pravima, progonima, represijama i slobodi misli“.

Vrhovni sud Hrvatske je 10. lipnja 1982. osudu Marka Veselice preinačio u kaznu od 7 godina strogoga zatvora. Tu je kaznu izdržavao u Kazneno-popravnom domu u Lepoglavi. Za vrijeme izdržavanja kazne umrla mu je majka **Kata**. Na njezinu pogrebu 10. srpnja 1985. na Mirogoju okupila se rodbina i hrabri prijatelji. Veselicu su doveli u vrijeme samoga pogrebnog obreda, očito radi nadzora čak

Marko Veselica 1990., u vrijeme osnivanja prvi političkih stranaka

i nad izražavanjem sućuti. Bilo je i nekoliko nas bivših političkih zatvorenika, što je Veselici bilo posebno dragو da su došli „dečki“, kako se kasnije izrazio. Pod pritiskom Amnesty Internationala, mjerodavno tijelo SRH pomilovalo ga je 21 mjesec prije izdržane osude. Iz kazniuonice je otpušten 25. srpnja 1986. Ukupno je, zbog dviju osuda jedanaest godina, jedan mjesec i šesnaest dana proveo u strogom zatvoru i to u vrlo lošim životnim uvjetima te u vrlo teškim prilikama, koje su mu i život ugrožavale.

Inače, kroz naše druženje u kolovozu 1980. iznenadio sam se Markovim općim raspoloženjem. Tamnica u Staroj Gradiški nije ostavila vidljiva ni psihičkoga ni fizičkoga traga, kakva se obično opažaju u

dugogodišnjih političkih zatvorenika. Bez ikakva straha je govorio o političkim prilikama u Hrvatskoj i viđenju njihova razvoja u budućnosti. Kazivao je da je u zatvoru otkrio Boga, citirao je **Solženicina, Tolstoja, Dostojevskog** i druge svjetske klasičike. Veseličin intervju „Hrvatsko pitanje – smrtna bolesti Jugoslavije“ i kazna koja mu je dosuđena zbog borbe za hrvatsku budućnost, imali su velika odjeka u Hrvatskoj i svijetu. Njegovi tekstovi su ilegalno šireni, a neki su i kažnjeni zbog toga što su ih čitali i čuvali. Sigurno je, Veselica nikad nije izbjegavao iznositi svoja mišljenja bez straha od posljedica. Nije se bojao političkoga progona ni zatvora niti je zažalio zbog svoje žrtve za Hrvatsku.

U SPOMEN MOJOJ MAJCI

U spomen
mojoj majci Mariji (Zlati) Kanjuh (rođ. Veselko),
rođenoj 12. ožujka 1923. u Koprivnici
i ubijenoj u Glavnjači, 10. ožujka 1950.
na mjestu gdje vladaju sjene, bez optužbe, suda i suđenja...
(tajno uhićene 26. svibnja 1948. godine u Zagrebu)

i svim žrtvama komunizma

Smrt do smrti, smrt do smrti, smrt su stope moje
(stihovi su Jure Kaštelana, doduše za neko drugo razdoblje, ali mene će
zauvijek sjećati na moju majku)

Prokletstvo Glavnjače, te tamnice ledene,
Krvlju i patnjama ispisane.
Jad i dah smrti
Na izlizanim podovima crvenim.

Suzno nebo i poljane rosne
Od Bleiburga do nepobrojanih grobišta.

Korov i bezimeni humak bez spomena.
Samo makovi crveni proplakali krvlju nevinih.

Niti mrak nad poljem preoranim,
Ni dubine prekrivene novim luksuznim zdanjima
Ne će zatajiti zločine.

Hoće li i oni, ti naši ljubljeni,
O, Bože, uskrsnuti u ranu zoru?
Ne da se osvećuju, već da opominju.

U ime pravde, da se ne zaboravi.

Ja znam istinu,
Ja živim da svjedočim,
Da istinu prenosim živima.
U ime svih onih koji usnuše s imenom
Tvojim na usnama.

Bez groba,
U tuđini.

U meni je živi znamen,
U mom srcu žarka je molitva.

Oprosti im, Bože, jer ja to ne mogu.

Groba nema da zapalim svijeću,
Groba nema da položim cvijet,
Ali plamen gori vječno u mom srcu.

*

Spoznaja

Kada bi dijete upitali kada je prohodalo, ili
kada je progovorilo, ne bi vam zasigurno reklo
kada je to bilo. To je zaista spoznaja koja raste
u vama ili sa vama.

I moja spoznaja o prokletstvu „Glavnjače“, tog
najstrašnijeg mučilišta komunističke Jugoslavije
bila je dio mog odrastanja, moga djetinjstva,
moga života.

Okus poniženja, straha da pitam, da obznam
ubojsvo nevine žrtve. Ili da kriknem, kao i
bezbroj puta do sada – nijemo: Majko, zašto su
mi te oteli ?

Moja pokojna baka, po mami, bila je ta koja mi
je uza sve lijepo djeće priče, pričala i ovu strašnu,
istinitu priču o stradanju moje majke.

Odveli su je jednog toplog, sunčanog dana u
proljeće, u tankoj bluzici, s kratkim rukavima,
te 1948.godine, i... više se nije vratila.

Tko ?

UDBA, OZNA, KOS'?

Tko zna kako su se zvali, ili kako su ih zvali.
Znam da su postojali, da postoje još i danas, da
su tu uvijek kada zatreba.
Da bi dokazali i pokazali da si zao, dobar, ili
možda da i ne postojiš;
da nije potrebno da se opravdavaju bilo kome,
zašto nekoga više nema, zašto je ubijen.

Niti gdje mu je grob.

I nadasve da bi dokazali da ne smiješ niti pitati
zašto sve to, ali da si uvijek itekako svjestan da si nitko i
ništa..., jer tako oni žele.

Zašto?!?

Uvijek je postojao ili postoji „njihov opravdani“ razlog.

1945. godine je to bio obračun s „klasnim
neprijateljem“; bio je to Bleiburg , Križni put ili
Put bez povratka.

1948. godine bila je to ponovno čistka, jer oni koji
nisu mislili isto, nisu bili niti potrebni.
Baš nasuprot, bili su opasni, a kao takvi

i nepoželjni.

„Informbiro“, „afera Hebrang“. Ako uz to još

strada i netko nevin, pa koga briga ? !

Bio je u krivo vrijeme na krivom mjestu.

To se zbilo i mojoj majci.

Željeli su od nje stvoriti „svjedoka“ koji bi u montiranom
političkom procesu dokazao krivicu Andrije
Hebranga.

A stvorili su samo mnoge obiteljske tragedije,
godine terora i lažne slobode.

Moja je majka završila Stručnu školu kod Časnih
sestara u Varšavskoj ulici u Zagrebu.

1941. godine zaposlila se u IV. odjelu UNS-a,
kao strojotipkačica. Nakon godinu dana prelazi u
tvornicu obuće „Astra“,
pa iza toga u firmu „Gaon“.

Nije ih mogla uvjeriti da ne zna ništa.

Mučenja i torture nije podnijela; posjedila je i
poludjela.
ubijena je, a te 1950. godine navršila bi 27
godina života.

Vlasta VUKELIĆ

ŽIVI LI HRVATSKA U SADAŠNJOSTI?

U švicarskome kantonu Aargau postoji saga o *Jahaču u čizmama*. Jahač sjedi na snažnom vranцу, s čizmama i ostrugama, a pored njega trči bijeli psić. Tlo podrtava, ostruge zveckaju, konj juri naprijed raširenih očiju. Ali jahač je okrenuta glava naopačke, njegove oči pilje natrag, u noć. Uzaludno pokušava okrenuti glavu. Neprestance mora gledati natrag kao da bi tamo bilo nešto što ne želi vidjeti, ali on to ipak ne ispušta iz vida. Njegova priča počinje zločinom protiv prava, zakona i protiv ljudskosti; krivo se zaklinjao iz pohleppe za novcem. K tome je bio nesposoban za suosjećanje. Sada pilji u svoju prošlost i ne može je se osloboediti.

Švicarski germanist i književnik Peter von Matt opisuje njegovu tragičnu sudbinu: jahač u čizmama juri noću, s glavom okrenutom unatrag, vidi samo svoju prošlost i ništa drugo i ništa više. On bježi pred svojom krivicom, pred svojim zločinom, pred svojom neljudskošću, a one plešu za njim poput utvara, jednakom brzinom i zajedno s bijelim psićem. Izgubio je slobodu duše i stvaralačku snagu sjećanja, pa što brže bježi, sve se više gubi.

Tako se može dogoditi jednoj cijeloj zemlji s njezinom prošlošću. Trebalо bi gledati unaprijed, slobodno donositi odлуke, sa zadovoljstvom u srcu i radovati se budućnosti i ostvarivanju odvažnih planova. Ali strašna sila joj je okrenula svu pozornost u prošlost. Samo vidi što je bilo i ne shvaća kako s time izići na kraj. Morati tako gledati unatrag je prekletstvo, a saga o jahaču u čizmama nije ništa drugo nego priča o čovjeku koji je uklet na sjećanje lišeno svake stvaralačke snage, kako zapisa lucidni profesor von Matt.

Publicisti kao suvremeni poljari

Prošlost je uvijek bojno polje koje se neprestance preorava. Sama je, pak, povijesna znanost posvuda pomalo ideo-logizirana. Nekad pomoću „dijalektike“ danas snagom „narativa“, ali da je tako, bjelodano pokazuje ona svevremenska i svenazočna, da povijest pišu pobjednici. Drugim riječima, lijepo mjesto u povijesti ne osigurava vam moral, nego – pobjeda. Nažalost, kaljuže u jednom društvu ne nestaju tek tako. Istraživanja i rasprave o hi-

Piše:

Tihomir NUIĆ

storijskim uzrocima i katastrofama uopće, trebale bi voditi k bistrenju pojmove i k otvorenoj, nenasilnoj i zajedničkoj budućnosti koja donosi prosperitet, stabilnost i modernizaciju. Ali neka nevidljiva sila, okamenjena u prošlosti, opstruira svaki pomak i iskorak u budućnost.

Nije mi poznato, je li u hrvatskoj usmenojo književnosti zabilježeno nešto slično *Jahaču u čizmama*, ali me životno iskušto uči da su ulogu jahača s glavom okre-

(*Denkwürdige Vergangenheit*) i podnaslovom „Svjetska i švicarska povijest od prosvjetiteljstva do danas“ 1969. tiskao državni (kantonalni) nakladnik, a dugi niz godina je bila udžbenik za švicarske školarce. U njoj je jedno posebno kratko poglavje posvećeno Anti Paveliću odnosno Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ni po čemu posebno: pisano u svjetlu već općepoznatih crnih legendi o Hrvatima koje je, kako znamo, jugoslavenska propaganda sustavno širila još otkad smo „pali pod oslobođenje“, a i zbog toga što smo pod oslobođenje doista pali 1945. godine.

Autor tamo opisuje kako Srbi i Hrvati imaju isti jezik, i kako od 1918. žive u istoj državi; Srbi pripadaju, s iznimkom male muslimanske manjine, istočnoj pravoslavnoj crkvi, dok su Hrvati rimokatolici i, dakako – mrze pravoslavce. Jedna hrvatska urotnička banda, pod vodstvom odvjetnika Ante Pavelića, pokušala je osnovati čisto hrvatsku državu, pa kad je Hitler 1941. razbio Jugoslaviju, uspostavio je takozvanu „NDH“ te postavio Pavelića na njezino čelo. Nova je država, osim stare Hrvatske, obuhvatila također Bosnu i Hercegovinu čije je stanovništvo, naravno, bilo pretežito srpsko. I onda započe zločinac Pavelić bez razloga i povoda masovnim ubijanjem Srba koje se može usporediti samo s njemačkim (nacionalsocijalističkim) ubijanjem Židova i turskim klanjem Armenaca. I nitko da zaustavi ovaj jezoviti pomor; štoviše, vrhbosanski nadbiskup dr. Ivan Ev. Šarić objavi za Božić 1941. jednu odu u čast Paveliću kao „krasnom junaku vjere“, koji „našim srcima upravlja i naše duše uzdiže Bogu“. Broj Pavelićevih žrtava (odnosno broj ljudi koje su poklali Hrvati) procjenjuje se na 750 tisuća muškaraca, žena i djece.

Naraštaji nižegimnazijalaca u Švicarskoj, među njima i djeca ovdašnjih Hrvata, sve do 1990-ih su učile ovu, elementarnim neznanjem i mržnjom na katolištvo opijenu pripovijest kao hrvatsku povijest. Nismo imali države, pa nije bilo nikoga da nam stane u obranu, primjerice onako kako turska diplomacija ovih tjedana i mjeseci pokušava izvršiti pritisak na hrvatske školske vlasti, ne bi li u novome školskom kurikulu bilo izbjegnuto spominjanje turskoga genocida nad Armencima. To je, između ostalog – država: instrument zaštite ugleda jednog naroda čak i

Naslovica Gerlachove knjige

nutom unatrag preuzeuli suvremenii poljari. U mome djetinjstvu i u mome zavičaju poljari su čuvali usjeve i za to ubirali poljarinu. Bili su to većinom siromašni, pošteni i savjesni ljudi sa zemljšnjim posjedom pre malim za prehranjivanje obitelji, pa su živjeli od poljarine. Svijet se promjenio, polja stoje neobrađena i zapravo je nestala potreba za poljarcima: korov ne treba čuvati ni od stoke koje više nema, a ni od ljudi kojih je sve manje. Ali, poljari nisu nestali. Samo nije sasvim jasno, jesu li današnji poljari čuvari usjeva ili korova! U Hrvatskoj su na djelu i jedni i drugi, ali su drugoimenovani glasniji pa je, ilustracije radi, dobro čuti njihove poljarske, namumce izabrane iskaze.

Nisam siguran je li tko u Hrvatskoj spomenuo jedan švicarski udžbenik koji je, pod naslovom *Znamenita prošlost*

Prof. Christian Gerlach

onda kad su njegovi pripadnici grijesili i činili zločine.

U svom iskazivanju počasti premiulomu srpskom književniku i filozofu Radomiru Konstantinoviću, njegov je sunarodnjak, pisac Bora Čosić, koji se u vrijeme srpske agresije na Hrvatsku rado ponosio svojim zagrebačkim rođenjem i rovinjskom adresom, izjavio kako je „jedan dio pismohrane netragom nestao iz Konstantinovićeve kuće u Istri koju su u posljednjem ratu opustošili hrvatski nacionalisti“ (*Neue Zürcher Zeitung /NZZ/*, 4. 11. 2011.). Eto što je kultura i nedostatak predrasuda: u Hrvatskoj se, očito, ne može biti ni tat, a da se ne bude nacionalist! Jedinstvena izlika za lupež: ukradi i orobi kako bi dobio svjedodžbu hrvatskog nacionalista. I obrnuto, ako si hrvatski nationalist, onda si, u najmanju ruku, lupež in spe.

Nedavno je u *NZZ-u* (17. 5. 2017.) prikazan Jergovićev roman *Rod* koji je na njemački preveden pod naslovom *Nečuvana povijest moje obitelji (Die unerhörte Geschichte meiner Familie)*. Prikazivač Andreas Breitenstein zapisuje kako autor hladno-sarkastičnim pogledom prati „multinacionalni pokolj između fašističkih hrvatskih ustaša, kralju vjernih srpskih četnika, komunističkih partizana i njemačkih SS-ovaca“. I onda nastavlja: „U NDH, kojoj se pribraja i Bosna, spustila se nad sve koji ne pripadaju ‘narodnom tijelu’, a ti su Židovi, Romi i Srbi, izopačenost, pojmenice Jasenovac. Nakon pobjede obračunaše se Titovi komunisti sa zakletim neprijateljem.“ Iza toga klišea slijedi još jedan: nakon stjecaja neovisno-

sti Hrvatske, „temom postaje nacionalni šovinizam katolicizmom opijene nove Hrvatske“.

U svojoj najnovijoj knjizi *Dvadeset leva ili mrtav (Zwanzig Lewa oder tot*, Beč, 2017.) Karl Markus Gauss posvećuje Hrvatskoj četrdesetak stranica. Nakon 1991. Tuđman naređuje, prema piscu, preimenovanje ulica i trgova, rušenje spomenika: „Zagrebu nije samo naređen zaborav, zaborav da je ovdje bjesnio genuim hrvatski fašizam...“ *Genuinus* znači prirođen, naravan, izvoran, autohton. Treba li reći da samo imbecilnost može četverogodišnju epizodu, ma kako ona bila moralno niska, odvratna i gnušna – ako se ustaštvo uopće može podvesti pod pojmom fašizma – protezati na višestoljetnu prošlost i tradiciju jednoga naroda? Potpuno je promašeno htjeti objasniti fašizam, nacizam i komunizam kao specijalnu karakternu, prirođenu sklonost nacije ili kao izraz nacionalnoga karaktera nekog naroda, kaže Hannah Arendt. Ni iz hrvatske tradicije to nije moguće.

Koliko povjesna znanost smije biti politička?

Christian Gerlach, podrijetlom Nijemac, profesor suvremene povijesti na bernskom Sveučilištu, općenito se smatra priznatim svjetskim istraživačem nasilja u društvu. Pripada skupini vodećih autora mlađeg naraštaja koji se bave stradanjem Židova u Drugome svjetskom ratu, a 2016. je kod Cambridge University Press objavio knjigu *The Extermination of the European Jews*. Knjiga dosta neoriginalnog naslova – jer je Raul Hilberg 1961. objavio klasično djelo pod naslovom *The Destruction of the European Jews* – nedavno je, 2017., u njemačkome prijevodu i s ispravcima, kako naglašava sam autor, objavljena u Münchenu kao *Der Mord an den Europäischen Juden. Ursachen, Ereignisse, Dimensionen* (Ubijanje europskih Židova. Uzroci, događaji, dimenzije). Od ukupno 576 stranica, njih 131 otpada na bilješke, bibliografiju i indeks. Na dvije stranice autor zahvaljuje osobama, njih preko četrdeset, na suradnji i ustanovama diljem svijeta koje su mu omogućile da javno iznese svoja istraživanja i provjeri njihovu uvjerljivost pred znanstvenom zajednicom.

Ne kanim ovdje prikazati knjigu koja „pruža posebnu perspektivu o uništenju europskih Židova“, kako s poslovničnom skromnošću tvrdi sam autor. Fenomeni

nasilnih društava obično su obilježeni širinom sudionika, višestrukim motivima i raznolikošću žrtava. Gerlach želi pokazati da su, pored njemačke, i druge nacije bile sklane ekstremnom nasilju, pa ovu klasifikaciju ne uzima kao cilj nego kao ishodište svojih razmišljanja o ubojstvima, progonima i nasilju. Masovno nasilje, prema autoru, počiva na „participacijskim procesima“ i tvrdi ga slučajevi poput „Sovjetskog Saveza od 1930-tih do 1950-tih godina, Osmansko carstvo u kasnijoj fazi, uključujući i pogrom nad Armencima, Kambodža, Ruanda, Sjeverna Amerika u 19. stoljeću“ (str. 12.). Nasilje počinjeno nad Židovima u Drugome svjetskom ratu tragična je povjesna činjenica. To nasilje, prema autoru, nije bilo europskih razmjera samo u geografskom smislu, nego je imalo i europsku političku dimenziju koja je uključivala širi kontekst od njemačkoga. Autorov je naum obraditi sve stradalničke skupine, posvetiti pozornost pitanjima i razlozima zbog čega su različite skupine bile žrtvom masovnog nasilja, što je ove skupine povezivalo i kako je većinsko društvo reagiralo na to što su njihovi sugrađani odjednom postali obespravljeni, neprijateljski elementi prema kojima se postupa neljudski. Autor upozorava i na terminološke promjene te se odlučuje ne koristiti ustaljene termine holokaust i shoah, Endlösung (konačno rješenje), antisemitizam, kolaboracija, počinitelji, marionetska država. Studija je prepuna podataka, nabijena pojedinostima, izložena iznenadnim promjenama mjesta i vremena što vodi k brojnim i nepotrebnim ponavljanjima.

U odnosu na NDH, Gerlachov je uradak metodološki upitan, budući da primijenjene metode i procjene ne uzimaju u obzir sve raspoložive izvore i literaturu, te se tako pojedine tvrdnje i zaključci u studiji daju politički interpretirati i instrumentalizirati. Nije nепримјерично ni sama struktura studije koja je vrlo fragmentirana, pa glede NDH ne daje odgovore na neka analitička pitanja. Zanimljivo je da Gerlach u bibliografiji ne navodi ni jedan jedini hrvatski izvor koji je koristio. Među autorima na koje se oslanja za novija istraživanja su navedeni Marc Bollandich, Esther Gitman, Randolph Braham, Srđa Trifković, Raul Hilberg, Ashen Cohen, Stevan Pavlowitsch, Ivo Goldstein, Tomislav Dulić, Dragan Cvetković, Narcisa Lengel-Krizman, Đorđe Mihovilović i Jelka Smreka, Marija Vulesica, James H.

Zgrada Sveučilišta u Bernu

Burgwyn, Jozo Tomasevich, Alexander Korb...

U studiji ima i hipoteza koje su slabo ili nikako dokazane. U ovome ćemo se prikazu ograničiti na dijelove studije koji se odnose na NDH, kako bismo čitateljima ukratko pokazali, unatoč svim prijeporima, da znanost kao objektivna, sustavna, logična, precizna i provjerljiva metoda prikupljanja, opisivanja, klasificiranja, definiranja, mjerena, eksperimentiranja, uopćavanja, objašnjavanja i vrednovanja iskustvenih činjenica nije uvijek na razini svojih načela. Pritom treba uvijek imati na umu da historiografija (ne samo politička, nego ni povijest književnosti, glazbe ili uopće umjetnosti) nije egzaktna znanost, i da – kod aksiomatskog polazišta prema kojemu su činjenice svetinja – uvijek uključuje interpretaciju, a ona je neodvojiva od autorovih sklonosti, društvenih, političkih i kojekakvih drugih preferencija i (pred)uvjerenja. Jer, kad ne bi bilo tako, onda bi postojala samo jedna povijest književnosti, samo jedna povijest likovne umjetnosti, samo jedna politička povijest.

O autonomnosti zaposjednutih zemalja

Američki sudci su u postupku protiv generala s jugoistoka („Fall/Slučaj 7“) pred Međunarodnim vojnim tribunalom u Nürnbergu – jednom od najpoznatijih postupaka koji su pobjednici vodili protiv pobijedenih, a ujedno jednom iz grozda postupaka koji se i po primjeni prava i po poštivanju pravičnosti vrlo često dovodi u pitanje u stručnim krugovima – zaključili „da postupci hrvatske vlade“ bijahu „po-

stupci okupacijske sile“: „Nazora smo da je Hrvatska za vrijeme cijelog ovdje relevantnog razdoblja bila okupirana zemlja i da je za sve izvedene postupke sa strane hrvatske vlade odgovorna okupacijska sila.“ Ovo navodim prema str. 122. knjige *Geschichte Jugoslawiens (Povijest Jugoslavije)* nedavno preminuloga njemačkog povjesničara Holma Sandhausena, beogradskog učenika koji je i pred smrt dao javnog oduška svom dubokom žalu za Jugoslavijom što su ga dijelili mnogi europski ljevičari njegova naraštaja.

Za razliku od navedene ocjene Međunarodnoga vojnog tribunala, povjesnik Christian Gerlach u svojim znanstvenim istraživanjima dolazi do zaključka da postoje naznake, pa i dokazi, da su vlade pojedinih zaposjednutih zemalja u nekim segmentima djelovale neovisno o Njemačkoj. „Za vrijeme Drugoga svjetskog rata dospjelo je preko 200 milijuna ljudi i 17 zemalja pod njemačko zaposjednuće“, ne računajući zemlje u kojima su bile stacionirane jake njemačke postrojbe, ali bez uspostave režima zaposjedanja, kao Finska, Rumunska, Bugarska i talijanska Libija. Njemačko zaposjednuće zemalja povezivalo se s političkim, strateškim i gospodarskim razlozima, ali je kontrola nad njima služila vojnoj svrsi i bila preduvjet za njihovo izrabljivanje (279.). Posvemašnji je nadzor bio nemoguć. Sam ustroj država je bio različit. Naime, svaka je zaposjednuta zemlja unutar svojih granica imala drukčije izgrađenu upravu i instance moći. Austrija je u cijelosti anektirana. Neke zemalje su posjedovale nacionalne vlade (Francuska, Danska, Grčka, Norveška od 1942. te osobito slabi režimi

u Srbiji, Albaniji i u Češkom protektoratu). Pojedinima su vladale „fašističke stranke u užem smislu riječi“ (Italija, Hrvatska, Slovačka, Norveška), drugima autoritarni, desno orientirani režimi (Mađarska do listopada 1944., Rumunska, Bugarska), treće su imale parlamente koji su donekle funkcionali, pače socijaldemokrate u vladajućoj koaliciji (Danska, Finska) (u izv. „wieder andere [Länder] hatten einigermassen funktionierende Parlamente oder sogar Sozialdemokraten in ihren Regierungskoalitionen /Dänemark und Finnland.“)

Zbog ovih razlika od zemlje do zemlje i unutar samih društava, ističe autor, ne može se govoriti o kolektivnome europskom držanju ili odgovornosti.“ Unatoč svim razlikama, postajala su određena politička obilježja koja su zaposjednute zemlje dijelile s Njemačkom, U taj kompleks spada „žestoki nacionalizam, biološko ili organsko shvaćanje naroda ili vlastite etničke skupine te korporativno shvaćanje društva“ (303.-304.), pri čemu nije sasvim jasno, pravi li Gerlach razliku između fašističke inačice korporativizma i onoga korporativizma koji je bio zaglavni kamen socijalnog nauka Katoličke crkve u prvoj polovici 20. stoljeća. (U izvorniku, naime, piše: „Dazu gehörten glühender Nationalismus, ein biologisches oder organisches Verständnis des Volkes oder der eigenen ethnischen Gruppe (was oft zu Einparteiestaaten, eingeschränktem politischen Diskurs und nichtöffentlichen Entscheidungsprozessen führte) und ein korporatives Gesellschaftsbild (das auch der Vatikan unterstützte.“)

Dana 25. studenoga 1941. Hitler je u Berlinu demonstrirao najveću političku moć, kad su se visoki predstavnici 13 članica protukominternskog pokreta sastali kako bi demonstrirali zajedničku borbu protiv Komunističke inernacionale i uzajamnu političku potporu: Njemačka, Italija, Japan, Mađarska, Mandžukuo, Španjolska, Bugarska, Nankinška Kina, Hrvatska, Danska, Finska, Rumunska i Slovačka. Od 13 zemalja samo ih je sedam stupilo u rat sa Sovjetskim Savezom. Ova konferencija, tvrdi Gerlach, pokazuje da su nacionalni interesi jače određivali politički kurs negoli interesi Njemačke ili drugih članica. To ponašanje „protuslovi ideji da su vlade Bugarske ili Danske bile samo

njemački sateliti“ („Diese Episode zeigt, dass nationale Interessen stärker den politischen Kurs dieser Länder bestimmten als die Interessen Deutschlands oder anderer Partnerstaaten. Das widerspricht der Idee, die Regierungen von Ländern wie Bulgarien oder dem besetzten Dänemark seien blosse deutsche Marionetten gewesen“). Novije studije o frustraciji i relativnom neuspjehu službenih njemačkih savjetnika u Slovačkoj idu u istom smjeru. Ipak su saveznici bili važni Njemačkoj, jer su 1941. poslali oko milijun vojnika na istočnu frontu (s oko tri milijuna njemačkih), a 1942. dva milijuna. Konferencija u studenom 1941. pokazuje također da su, unatoč manipulacijama javnim mnijenjem, određeni stavovi vlastitog pučanstva bili važni za dotične režime (302.-303.).

To vrijedi i za politiku i akcije protiv Židova, što potvrđuje i sljedeći primjer. Prema Gerlachu, kad je bugarski ministar vanjskih poslova Ivan Popov u studenom 1941. predložio Ribbentropu i Hitleru opću politiku raseljavanja Židova, Hitler je ideju verbalno podupirao. Mađarska i Rumunjska su već u proljeće 1941. izjavile da je njihov cilj prognati Židove. Norveški njemački saveznik Vidkun Quisling je zagovarao međunarodno, u najmanju ruku općeeuropsko rješenje židovskog problema. Njemačko Ministarstvo vanjskih poslova je na Popovljev prijedlog odgovorilo da Italija, Mađarska i Španjolska odbiju poželjni europski dogovor o postupku prema Židovima; u najboljem slučaju mogla bi Njemačka računati s Hrvatskom, Rumunjskom, Slovačkom i Bugarskom, ali ni s ovim državama neće se biti jednostavno dogovoriti (365.).

Hitler je, prema autoru, načelnu odluku o ubijanju europskih Židova donio u prosincu 1941., Göring je u kolovozu 1942. požurivao rješenje tog pitanja, a u lipnju 1942. Himmler je napravio plan za uništenje Židova do sredine 1943. (107). Iz odnosa pojedinih nenjemačkih vlada prema Židovima, Romima i drugim manjinama autor iščitava stupanj autonomnosti pojedinih država. Tako su u studenom 1941. Slovačka, Rumunjska i Hrvatska izjavile da

nemaju interesa za svoje građane koji žive na područjima pod kontrolom Njemačke. Pojedine su vlade, tako slovačka, hrvatska i rumunjska u studenome 1941., bugarska i norveška 1942. i mađarska 1944. – dopuštale Nijemcima, da se prema njihovim židovskim građanima, koji su živjeli na području koje su nadzirali Nijemci, postupa kao prema drugim Židovima, što je omogućavalo oduzimanje prava i njihovu deportaciju, a potom i ubijanje.

U svezi s općim proganjanjem Židova, Gerlachu se čini važnim pripomenuti, da hrvatska vlada 1941. nije nastojala protjerati Židove u Srbiju (kako je to činila sa Srbima), „što možda pokazuje da je Zagreb u Srbima gledao veću političku ugrozu“ (368.). „Nakon Njemačke, Rumunjska bijaše država s najviše ubijenih Židova u apsolutnim brojevima, premda je, smatra on, Hrvatska provodila razmjerno najsmrtonosniju protužidovsku politiku. Ona je odvela u smrt najmanje 75 posto od 38.000 Židova u zemlji (po red 300 – 400 tisuća ostalih žrtava). Hrvatske su postrojbe već u svibnju 1941. (prije njemačkog napada na Sovjetski

Savez) započele s brutalnim ubijanjem Židova, a u srpnju je Vlada počela s njihovim interniranjem. Pravi vrhunac su ubijanja dosegla u ljeto. Prema interpretacijama mnogih povjesničara i državnog vrhovnika Pavelića, do konca 1941. godine većina je Židova bila mrtva. (Gerlach se ovdje poziva na autore kao što su Raul Hilberg, Stevan Pavlowitch i Alexander Korb). Statistički podaci međutim pokazuju da je 50 posto onih koji su umrli na području Hrvatske, 59 posto Židova iz logora Jasenovac i 75 posto ubijenih iz Bosne i Hercegovine umrlo 1942. godine. To je djelomice objasnjivo smrću zbog gladi, studeni i umorstava u sabirnim logorima u zimi 1941./42.

U ljeto 1942. pojačavaju hrvatske postrojbe iznova nasilje nad Židovima, ali prema savjetu njemačkih predstavnika smanjuju nasilje protiv Srba, dok ustaše preuzimaju logore ministarstva unutarnjih poslova, gdje se našlo još puno uhićenih Židova. Na njemačko traženje otpriklje 4927 Židova je u kolovozu 1942. deportirano u Auschwitz, a ustaše su pobile Židove koji su im u Bosni, Hercegovini i u Dalmaciji pali u ruke, nakon što su im Talijani u lipnju 1942. prepustili nadzor nad određenim područjima. Hrvatsko uništavanje Židova se odigralo u više navrata, kao i lokalni valovi uhićenja, sa strane različitih aktera, prije svega članova radikalnih ustaša. Većina je Židova ubijena u logorima. Progon je trajao sve do konca rata – još 1945. je ubijeno najmanje 2.000 Židova (360.-361.). Gerlach ovdje upućuje na autore Dragana Cvetkovića, Đordja Mihovilovića i Jelku Smreka, Jamesa H. Burgwyna, Stevana Pavlowitcha i Ivu Goldsteina.

Tri su zemlje (Hrvatska, Rumunjska i Mađarska) organizirale masovna ubojstva Židova, nastavlja Gerlach. U više navrata – najgore u 1942. – možda tri četvrtine od 40.000 Židova u hrvatskoj državi je poubijano ili u rijetkim slučajevima deportirano u njemačke logore uništenja. Većina drugih je preživjela u podzemljtu; više tisuća ih je pripadalo skupinama koje su bile pod zaštitom vlasti. “Ondašnja Rumunjska slovi kao vrlo antisemitska zemlja, ali broj pre-

Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti

Na prijedlog ministra unutarnjih poslova propisujem i proglašujem

ZAKONSKU ODREDBU o rasnoj pripadnosti

Točka 1.

Arijskog porijetla je osoba, koja potječe od predaka, koji su pripadnici europske rasne zajednice ili koji potječu od potomaka te zajednice izvan Europe.

U koliko za stanovite službe ne postoje druge odredbe, arijsko se porijetlo dokazuje krsnim (rodnim) i vjenčanim listom predaka prvog i drugog koljena (roditelja te djedova i baka). Kod pripadnika islamske vjerske zajednice, koji ne mogu pridonijeti navedene isprave, potrebno je pismeno posvjedočenje dvojice vjerodstojnih svjedoka, koji su poznavali njihove predke, da među njima nema osoba nearijskog porijetla.

U dvojbenim slučajevima donosi odluku ministerstvo unutarnjih poslova na prijedlog rasnopolitičkog povjerenstva.

Točka 2.

Osobe, koje pored arijskih predaka imaju jednog predka drugog koljena Židova ili drugog europskog nearijskog porijetla, ne mogu biti obzirom na rasu izjednačuju se obzirom na sticanje državljanstva s osobama arijskog porijetla.

Osobe sa dva predaka drugog koljena Židova po rasu mogu biti obzirom na državljanstvo izjednačene s osobama arijskog porijetla, u koliko to u točki 3. nije drugačije odredjeno.

— 109 —

Rasno zakonodavstvo doneseno je u kontekstu hrvatsko-talijanskog razgraničenja 1941., pred Pavelićev prvi posjet Hitleru

živjelih Židova bio je tamo veći nego u Hrvatskoj, Slovačkoj, Mađarskoj. U Zagrebu i Bosni su studenti već 1920. tražili ograničenje broja židovskih studenata, tek 20 godina kasnije je to uvedeno“ (327).

Autor citira svjedočenje preživjeloga jasenovačkog zatočenika Ervina Rosenberga o tom logoru, u kojem „bijahu zatočenici prije svega zaokupljeni mislima na jelo i kako bi ga se mogli domaći“, pa su riskirali da budu strijeljani kad bi se tu kli za komad kruha koji je ležao na zemlji. O stanju u logoru navodi citat s *Jasenovac Memorial Site*: „Prisilni rad Židova u hrvatskim logorima sličio je onom u njemačkim sabirnim logorima nakon 1941., pri čemu za rad nesposobni ljudi bijahu ubijani, a samo ih je malo preživjelo.“ Jasno je da nijednom riječju ne spominje kako su posljednjih godina mnogi „službeni“ podaci s te i sličnih mrežnih stranica o Jasenovcu dokazani kao obične izmišljotine. Ti podaci su, nažalost, ostali izvan Gerlachova znanstvenog vidokruga.

U pojedinim područjima pod njemačkom okupacijom, piše on, počela su sustavna masovna ubojstva Židova u mjesecima nakon napada na Sovjetski Savez. U Srbiji su započela masovna uhićenja već u travnju 1941., ali su ubijanja židovskih i drugih talaca uhićenih radi zastrašivanja ili zbog navodnog sudjelovanja u komunističkom otporu, ostala ograničena do konca kolovoza. Ne uočavajući da bi u tom kontekstu relevantan mogao biti hrvatsko-njemački sporazum o iseljavanju Srba iz NDH, koji je sklopljen u svibnju 1941. i primjenjivao se do pred kraj ljeta te godine, ugrožavajući stabilnost okupacijske uprave u Srbiji te remeteći tamošnje prehrambene i uopće socijalne prilike, Gerlach nastavlja: „Prvi veliki masakr na Židovima iz Reicha dogodio se u Srbiji 12. i 13. listopada 1941., gdje je 342. pješačka divizija, a ne SS, ustrijelila 400 muških židovskih izbjeglica i mrtvacima počupala zlatne zube.“ U rujnu ili vjerojatnije u listopadu počesse njemačke vojne jedinice s ubijanjem 6.000 židovskih muževa, a ovo je, smatra Gerlach, bio dio od 20.000 – 25.000 ubojstava pomoću kojih se željelo suzbiti srpski nacionalni ustank.

Početkom 1942. pobili su sigurnosna policija i SD (Sicherheitsdienst der Schutzstaffeln) ostale srpske Židove koji nisu mogli bježati, većinom žene i djecu. Njemačke vojne jedinice pogubile su tako u Srbiji od kolovoza do početka prosinca 1941. godine 11.522 navodna ustanika te 21.809 talaca, među kojima 7.000 Žido-

va i pripadnika beogradske inteligencije. Pojedini povjesnici interpretiraju početak masovnih ubojstava u Srbiji kao znak zajedničke odluke za uništenjem europskih Židova. Drugi to odbacuju i odgađaju ovu odluku za kasnije. Pitanje je važno, jer nije jasno na čiju inicijativu i zbog kojih interesa su se dogodili ovi masakri, kad nema dokaza da ih je inicirala središnjica iz Berlina. Valja imati na mu da je „vojna uprava u Srbiji obuhvaćala u kolovozu 1941. jedva nešto više od 700 Nijemaca“. Autor pripominje da je u Jugoslaviji 1918./19. bilo više protužidovskih izgreda, među ostalim i napadaja na imovinu, sinagoge i groblja. Neprijateljska (feindselige) odnosno protužidovska propaganda je tvrdila kako su se Židovi za vrijeme Prvoga svjetskog rata obogatili na račun seljaka, premda bi se moglo reći da su seljaci profitirali od ljudi koji su živjeli u gradovima (332.).

Dakako da su režimi s agresivnom protužidovskom politikom izuzimali određene skupine domaćih Židova od proganjanja i masovnih ubojstava. U Hrvatskoj je bilo zaštićeno do 4.000 Židova koji su prešli na krštanstvo, preko 1.000 Židova koji su bili u braka s kršćanima, „više tisuća“ ljudi i njihovih članova obitelji čije se stručno znanje kao menadžera, inženjera i liječnika uvažavalo, te oko 100 „počasnih Arijevaca“ (377.).

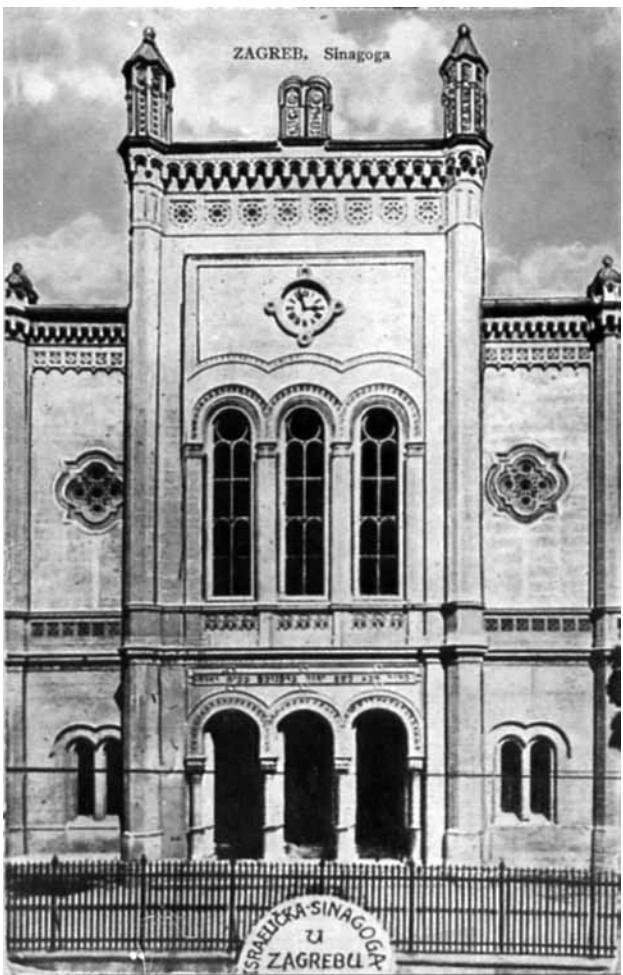
U Zagrebu se ispostavilo da su najbolje prigode za preživljavanje logori, zatvori i ustanove prisilnog rada, a potom bijeg u partizane i život u podzemlju. Neki Židovi su pobegli u inozemstvo. U Sarajevu je većina preživjelih pretrpjela rat pod talijanskim zaštitom ili prelaskom u partizane. U Srbiji su pojedini ustrajali kod partizana, dok su drugi bježali (mnogi preko Italije), završili kao ratni zarobljenici (u Njemačkoj) ili su preživjeli u skrovištima ili u miješanim brakovima (394.). Slovački, hrvatski, talijanski i mađarski šefovi država uporno su stajali na stajalištu (pače još prije početka deportacija) da se određene kategorije Židova izuzmu od najružnijih progona. U tu kategoriju su često spadali prelaznici na krštanstvo, osobe u mješovitim brakovima, te pripadnici intelektualne i gospodarske elite (397.).

Gerlach ne propušta spomenuti ulogu Katoličke crkve kako u negativnom tako i u pozitivnom smislu. Prema njemu, pod utjecajem Katoličke crkve službena je politika u zaštitu uzela pojedine skupine Židova i sprječila njihovo proganjanje. On tvrdi da je Katolička crkva u hrvatskoj dr-

žavi organizirala vjerske prijelaze između 100.000 i 240.000 prije svega uplašenih pravoslavnih kršćana (koji su proganjani kao Srbi), ali i više tisuća Židova. Prijelazom na krštanstvo spasio se desetine tisuća života. Međutim, da je u konačnici bilo tako malo vjerskih prijelaza, leži na odgovornosti duhovnika koji su preko volje pokrštavali Židove. U stanovitoj mjeri Katolička crkva u Hrvatskoj je bila iznimka (399.). Istodobno pak autor tvrdi da je u mnogim zemljama protužidovska propaganda dolazila od crkava. U te zemlje spada i Hrvatska u 1930-tim godinama, kad su katolici imali veliki utjecaj na radikalni ustaški pokret, i Bosna gdje su u tom suđevali muslimanski duhovnici (350.).

Samo je po sebi razumljivo da su njemačke vlasti vršile pritisak u korist deportacije – od sredine 1942. na vlade Rumunjske, Mađarske, Bugarske, Slovačke, Hrvatske, Italije i Francuske. Vlade Grčke, Srbije i Češke uopće nisu bile ni pitate, kako se čini (371.) Bjelodano je bilo da se njemačkom vodstvu svidjela spremnost za izručenje Židova i da je to moglo donijeti određene prednosti. U svibnju 1942. „obnoviše“ njemački saveznici Rumunjska, Hrvatska i Slovačka „praktično Malu Antantu“, protiv Mađarske upereni pakt iz međuratnog doba. Premda je Mađarska bila njemački saveznik, druge tri države su ju smatrале prijetnjom po njihov teritorij. Daljnja istraživanja traže odgovore na neka pitanja. Jesu li ove zemlje protužidovskom politikom htjele dobiti njemačku potporu, pita se Gerlach, i je li Slovačka poradi suprotstavljanja Mađarskoj u danom trenutku masovno deportirala Židove u logore u dijelu Poljske koji je bio pod njemačkom kontrolom? Zbog čega je Hrvatska u kolovozu 1942. počela s deportacijama; i zašto je Rumunjska svoju spremnost za to izrazila u srpnju, premda se ti vlakovi nikada ne pokrenuše? Osim toga, hrvatska je Vlada iskoristila svoj suverenitet na područjima blizu Jadranskog mora, koja je u lipnju 1942. dobila natrag od Italije, kako bi pojačala proganjanje Židova (372.-373.).

U zemljama pod njemačkim zaposjedućem njemački su progonitelji bili upućeni na domaću upravu i izvršne vlasti. Lokalno znanje je bilo nužno, osobito pri uhidbama. Ipak postupci službenika iz uprave i policije mogli su varirati od zemlje do zemlje, unutar nacije i u različito vrijeme. Gerlach navodi primjere Francuske, Italije, dijelova Grčke i Belgije, država u kojima su se racije i lov na

Zagrebačka je sinagoga srušena do temela

Židove pokazali manje uspješnim zbog nedostatka sustavne koncentracije Židova. „Ovi primjeri ilustriraju da njemačko zaposjednuće neke zemlje nije predstavljalo jamstvo da se tamošnje Židove može uhiti, deportirati i ubijati, ako je ova država posjedovala nacionalnu vlast, a njezina uprava i policija takve aktivnosti nije angažirano provodila i podupirala“ (414.) Kako pokazuje slučaj hrvatskog Splita, diskriminacija Židova je započela malim koracima. Kad su hrvatske vlasti registrirale Židove, prijavljivali su se prije svega stari ljudi, žene s malom djecom i bespomoćni, što je ove skupine izlagalo dalnjim progonima.

Protužidovsko zakonodavstvo

Često se govori da su protužidovski osjećaji u različitim istočnim i jugoistočnim europskim zemljama kao Poljskoj, Rumunjskoj i Mađarskoj bili jači nego u Skandinaviji, Italiji, Bugarskoj i Nizozemskoj, dok situacija u Sovjetskom Savezu, Hrvatskoj i Francuskoj ostaje nejasnom. Budući da nije produktivno tražiti

prevladavajući oblik protužidovstva u pojedinim zemljama i analizirati ga, autor se želi koncentrirati na postupke koji su bili upravljeni protiv Židova ili im katkad bili od pomoći, prije svega na zakonodavstvo i druge državne mјere, kao i na postupke društvenih aktera te interpretirati ideje koje su ih motivirale (305.)

Znanstveno istraživanje nam je dalo solidan inventar protužidovskog zakonodavstva u Europi iz 1930-ih i 1940-ih godina. Ipak ima pre malo analiza koje prekoračuju granice. Gotovo u svakoj zemlji se vodi diskusija u kojoj su mјeri protužidovski zakoni i propisi počivali na njemačkoj vladavini, političkom utjecaju ili nacionalsocijalističkim idejama ili su imali domaće korijene. Autori koji su se ovom problematikom bavili, kao što su Raul Hilberg, Asher Cohen, Randolph Braham i Donald Bloxham, nagla-

šavaju kako je intenzitet i oblik progona Židova koje su provodile nenjemačke vlade, ovisio o različitim i promjenjivim interesima, o stupnju njemačkog interesa i o etnopolitičkom kontekstu. Svi autori naglašavaju da su gospodarski aspekti takvih zakona bili važni, ali nema izdašnije studije. Cijela se debata koncentriira na zemlje koje je Njemačka zaposjela, koje su ovisile o njoj ili kojima su vladali desno orientirani autoritarni ili fašistički režimi: Višjevska Francuska i Norveška; Slovačka, Hrvatska, Mađarska, Rumunjska; Bugarska i Italija (306.).

Protužidovsko zakonodavstvo u Europi je imalo različite pravne konstrukcije i praksu, tako da ga je nemoguće analizirati u jednoj studiji. Primjerice, u Mađarskoj protužidovski zakoni nisu potpuno provođeni. S druge strane bilo je zemalja koje su zakone izdavale, a da Židove uopće nisu spominjale, premda su se ti zakoni uglavnom ili isključivo odnosili na njih. Poneke su pak države posjedovale zakone protiv protužidovske hajke kao Sovjetski Savez, Danska, Grčka, Francuska (1939.-1940.), a Danska i za vrijeme njemačkog

zaposjednuća. Pravni progon Židova u Hrvatskoj, koji je započeo neposredno nakon osnivanja države u travnju 1941., često je opisivan. Manje je poznata činjenica da je prethodna država Jugoslavija već u listopadu 1940. Židove isključila iz trgovine živežnih namirnica i ograničila udio židovskih studenata i učenika na sveučilištima, višim i srednjim školama, što je odmah provedeno. Pripadnici židovskog naroda sa stranim državljanstvom nisu uopće mogli posjećivati takve obrazovne ustanove. Jugoslavenska država je Židovima sa stranim državljanstvom poručila da napuste zemlju. Ove mјere, u sklopu drugih, kao što je uvođenje državne kontrole sindikata te dodatna prava za njemačku manjinu, gledane su kao ideološki ustupci, nadomjestak za savez, u onom vremenu u kojem se Jugoslavija još branila protiv vanjskopolitičkog savezništva s Njemačkom (308.). Manje-više su sve europske zemlje, pa i šire, uvele različita ograničenja Židovima (307.)

Protužidovsko zakonodavstvo je uglavnom donošeno u određenim periodima: Mađarska 1938. do 1942., Italija 1938./39. i 1943., višjevska Francuska 1940.-1942., Bugarska 1940.-1943., Rumunjska 1937. do 1943. „U Hrvatskoj stupa na snagu većina protužidovskih zakona i propisa 1941./42.“, a u Slovačkoj 1939. do 1942. (312.) Kako je Njemačka između 1943. i 1945. slabila, rijetko su donošeni novi protužidovski propisi. S druge strane, jačala je od sredine 1930-ih godina neprijateljska propaganda spram Židova u zemljama kao što su Poljska, Jugoslavija, Litva, Francuska i Austrija (313.).

S tematskog stajališta gledano, propisi religiozne prirode ili rasne motivacije u užem smislu nisu stajali u središtu protužidovskih zakona u Europi. „Od svibnja do kolovoza 1941. hrvatska je država nastojala staviti pod svoju kontrolu prisilni prijelaz na katolicizam, prije svega pravoslavaca ali i Židova, ipak sredinom 1942. prestaje s ovim pokušajima reguliranja.“ U zakone, koji su bili usmjereni na specifično rasističku ideologiju, spadaju i propisi koji su definirali tko je bio Židov, a u rijetkim slučajevima kao u Mađarskoj (prije njemačkog zauzeća), Hrvatskoj, Bugarskoj od 1942. i u zaposjednutoj Norveškoj definicije s išle dalje nego u samoj Njemačkoj. Ženidba i seksualni kontakti između Židova i nežidova u pojedinim su zemljama bili zabranjeni, među ostalima u Italiji, Hrvatskoj, Rumunjskoj, Mađarskoj, Bugarskoj i Norveškoj. Broj

država u kojima su Židovi morali nositi znakovlje, često zvijezdu, bio je još manji: Slovačka, Hrvatska, i od 1944. Mađarska (314.-315.).

Autor ugrubo razlikuje dvije vrste protužidovskih zakona. U nekim zemljama su proglašeni rasistički propisi a istodobno ili kratko nakon toga propisi s gospodarskim i ksenofobnim težištem, kao u Italiji, Francuskoj, Norveškoj, Slovačkoj i Hrvatskoj te Njemačkoj. U drugim državama proglašeni su najprije zakoni s ksenofobnim i gospodarskim težištem kao u Rumunjskoj, Mađarskoj i Bugarskoj ili uopće nisu postojali rasistički koraci kao u Poljskoj, Jugoslaviji, Čehoslovačkoj, Turskoj i Švicarskoj. Ovo je pak razlikovanje umjetne naravi, jer se u svakom tematiziranju krije rasistička mjera (322.). Zapravo ne postoji model po kojem su propisi pisani. Zakoni i propisi i njihova namjena su jedno, a praksa drugo. Bilo je propisa protiv Židova koji nisu na njih primjenjivani i bilo je onih koji Židove ne spominju izričito, a upravo su protiv njih primjenjivani (323.-325-)

Što se pak tiče židovske imovine, od srpnja 1942. prihvaćeno je teritorijalno načelo prema kojem je imovina dodijeljena državi s čijega područja raniji psojednici bijahu deportirani. U ograničenoj mjeri je ovo vrijedilo pače i za zaposjednutu Srbiju (271.) U Hrvatskoj i Rumunjskoj su novoosnovane državne agencije bile mjerodavne za upravljanje i raspodjelu židovskog vlasništva. A sama nacional-socijalistička Njemačka nije imala središnje tijelo za provedbu protužidovske politike (316.). „Specijalno izvlaštenje židovskog vlasništva dolazi kasno, osim u Francuskoj i Hrvatskoj“. Kao u Francuskoj i Hrvatskoj, izvlaštenja se događaju u Slovačkoj, djełomice i u Rumunjskoj 1941. (319.-320.)

Odnos prema drugim manjinama

Židovi nisu bili uvijek najveća skupina žrtava (možda u Hrvatskoj) niti ona prema kojoj se najgore postupalo (kao u talijanskim internacijskim logorima u Jugoslaviji) i, mjereno brojem mrtvih, ne uvijek relativno najteže pogodjena skupina (kao u talijanskoj Libiji i Finskoj) (428.-429.).

Režimima je dugo nedostajala mogućnost da Židove protjeraju iz zemlje. Tek napadom na Jugoslaviju i Sovjetski Savez otvara se mogućnost ostvarivanja plana etničkog homogeniziranja, koji su slijedile elite u zemljama s većim manjinama

kako bi ostvarile stabilnu nacionalnu državu progonom nelojalnih elita, kakvim su ih držale novoestablitirani vladajući sloj, a u slučaju Hrvatske vodstvo nove države. Pravno diskriminiranje ovih manjina se razlikovalo od diskriminacije Židova. „Njemačka je htjela u Srbiju i u talijanski dio zaposjednute Slovenije protjerati 260.000 Slovenaca i Srba, a stvarni broj je bio između 50.000 – 60.000, od kojih se je zacijelo 20.000 smjestilo u dio Slovenije pod talijanskim zaposjednućem. Povremeno je hrvatska vlada nudila da će primiti 175.000 Slovenaca, ako može otpremiti 200.000 Srba u Srbiju. Do 200.000 Srba ili je već bilo protjerano u Srbiju ili je tamo pobjeglo, mnogi do listopada 1941. Oduzete su im tvrtke i trgovine. Čini se da je Hrvatska do studenog 1941. naselila 70.000 Hrvata iz drugih područja Jugoslavije.“ Mađarska je protjerala vjerojatno između 30.000 – 60.000 Srba iz Vojvodine od predviđenih 150.000. Njemački vojni zapovjednik u Srbiji je intervenirao kako bi zaustavio mađarski i hrvatski postupak, jer je u tome video destabilizaciju Srbije (366.). „Hrvatski plan je predviđao odstranjenje do 2 milijuna Srba, Židova i Roma, jednu trećinu stanovništva“ (369.).

Romi su duduše u Hrvatskoj od sredine 1941. bili obuhvaćeni proglašenim rasnim zakonima (zapravo: zakonskim odredbama!), ali su tek od svibnja 1942. uhićivani i do listopada većinom poubijani. Premda su muslimanski duhovnici svojim intervencijama spasili nemali broj muslimana među Romima, usmrćeno je nožem, umlaćeno ili izgladnjelo njih 25.000 – 27.000 od sveukupno 28.000 – 30.000 (najmanje tri četvrtine) u lokalnim logorima smrti. Postotak smrtnosti je kod njih bio u najmanju ruku (mindestens) visok kao i kod hrvatskih Židova (285.). I kao kod Židova, gotovo 50 posto umrlih su bile žene, a 94 posto ih je ubijeno u logorima (385.). Znakovito je da se valovi progona u Hrvatskoj, Rumunjskoj, Slovačkoj i Bugarskoj odigravaju 1942., još prije nego što su Nijemci početkom 1943. započeli sa sustavnim deportacijama Sintija i Roma u Auschwitz (386.).

Broj nežidova ubijenih od nenjemačkih režima bio je veći od broja pobijenih Židova. „Hrvatske i talijanske vlasti su odgovorne za smrti šesteroznamenkastog broja“ (428.-429.) Hrvatski ustaški režim prognao je i poubjiao stotine tisuća (hundredtausende) Srba. „U NDH je postotak ubijenih Roma, kako se čini, isto tako visok ako ne i viši od židovskoga, a Srba

je puno više ubijeno nego Židova i Roma (preko 300.000), premda su Srbi imali relativno veće izglede za preživljavanje. Puno Židova, Srba, Roma i hrvatskih oporbenjaka bili su zajedno internirani u logorima kao što je bio kompleks Jasenovac. Službene osobe i građani u Rumunjskoj i Hrvatskoj, zemljama s najsmrtonosnijom protužidovskom politikom nakon Njemačke, poubjali su i najviše Roma“ (390.).

„Godine 1942. Njemačka je ponovno zatražila radnike iz Hrvatske, ali Zagreb htjede poslati poglavito Srbe, osobito iz područja u kojima su partizani operirali, a u kolovozu 1942. posla Vlada gotovo 5.000 Židova u Njemačku. Većinu odaslanih radnika su ipak čimili nežidovski Hrvati“, kako se kasnije utvrdilo. U lipnju 1942., kratko prije nego što se Hrvatska složila da se Židove deportira u Njemačku, započela je takozvana akcija Wiking. U ovom su slučaju Hrvati deportirali u Njemačku oko 10.000 zatočenika, većinom Srba (nijednoga Židova) iz sabirnog logora u Jasenovcu, kako bi popunili njemački rezervoar radne snage. „Osim toga poubjijaše Hrvati u srpnju sve Rome u logoru Jasenovac i nadomjestiše ih novim srpskim zatočenicima, većinom civilima, koji su uhićeni u velikoj njemačko-hrvatskoj protupartizanskoj akciji na Kozari“ (381.).

Gerlach naglašava da se kod ovih progona, pored rasizma, radilo i o drugim političkim aspektima. Ako su, primjerice, Nijemci primjenjivali nasilje isključivo prema rasističkoj hijerarhiji, zašto je polovica nežidovskih crvenoarmejaca umrla u njemačkom zatočeništvu, dok su gotovo svi Židovi među britanskim, francuskim i jugoslavenskim ratnim zarobljenicima preživjeli? (233.) Gerlach piše kako su Židovi u talijanskim logorima u Jugoslaviji dobivali više jela od Slovenaca (Slowenen), što da je bilo osobito uočljivo u logoru Rab, ali u tom kontekstu ne spominje da bi u logoru bilo Hrvata. Također navodi kako je u tom logoru umrlo do 7.000 Slovenaca (hier starben bis zu 7000 Slowenen). O smrtnom stradanju Hrvata ne piše ništa, ali navodi kako izvješća govore o oskudici ali ne i o smrtnim slučajevima među tamo zatočenim Židovima (235.) Također, rasistički razlozi ne daju dostatno obrazloženje zašto su srpski vojnici 1941. ostali u njemačkom zarobljeništvu, dok su oni drugih jugoslavenskih nacionalnosti, također Slaveni, pušteni na slobodu. Djelomice se ovdje izražava

staro protusrpsko raspoloženje („Ebenso gab es keine rassenkundliche Begründung, warum serbische Soldaten 1941 deutsche Kriegsgefangene blieben, während andere jugoslawische Nationalitäten /die ebenfalls Slawen waren/ freigelassen wurden. Zum Teil wirkten sich hier antiserbische Stimmungen aus) (166.).

Kršćanska mišljenja o nasilju protiv nežidovskih skupina, prema autoru, često su bila podijeljena. U Hrvatskoj su neki crkveni katolički pravci još 1943. opravdavali proganjanje Srba koji su u dvije prethodne godine izgubili stotine tisuća ljudskih života. Nasuprot tome puno je imama i kulturnih organizacija u BiH stalnim intervencijama pomoglo kod spašavanja muslimanskih Roma od deportiranja (352.). Važna je spoznaja da postoji povezanost između progona Židova i nežidova, premda je ona od zemlje do zemlje različita. Ova povezanost se svodi prije svega na sljedeće elemente: konsolidiranje nacionalne države, rasizam, etničko homogeniziranje, mržnja prema drugima, gospodarski protekcionizam, pokušaj društvenog uspona srednjeg sloja i inteligencije, borba protiv oružanog otpora i protuljevičarska politika. Ove predodžbe i interesi pridonijeli su tome da su neke od ovih vlasti bile spremne jedan dio svoga židovskog pučanstva izručiti Nijemcima. I unatoč svim razlikama, u puno slučajeva je politika nenjemačkih režima sličila njemačkoj (391.).

Partizani

U Njemačkoj nikad nije podignut ustank protiv nacionalsocijalističkog režima, dok su u zaposjednutim zemljama stvari stajale drukčije.

Gerlach navodi kako u razdoblju od 1938. do sredine 1941. gotovo da nije bilo oružanog otpora nacistima u cijeloj okupiranoj Europi, ali pritom ne navodi koje su zemlje okupirane 1938. godine. Za vrijeme prvih 18 mjeseci u okupiranom dijelu Francuske se nije dogodilo ni jedno

Zaštita arijske krvi i časti Hrvatskog naroda

Na prijedlog ministra unutarnjih poslova propisujem i proglašujem

ZAKONSKU ODREDBU o zaštiti arijske krvi i časti Hrvatskog naroda

Točka 1.

Brak Židova i inih osoba, koje nisu arijskog porjetla s osobama arijskog porjetla, je zabranjen. Isto tako je zabranjen brak osobe, koja pored arijskih predaka ima jednog predka drugog koljena po rasi Židova ili drugog europskog nearijca s osobom, koja je po rasi jednog porjetla.

Koje osobe vrijede kao Židovi ili nearijci određuje zakonska odredba o rasnoj pripadnosti.

Točka 2.

Posebna dozvola za sklapanje braka potrebna je u slijedećim slučajevima:

1. za brak osobe sa dva predka drugog koljena Židova po rasi s osobom, koja imade jednog predka drugog koljena europskog nearijca po rasi, ili s osobom, koja je arijskog porjetla;

2. za brak osobe, koja imade medju predecima pri-padnike drugih neeuropskih rasa s osobama isto takvog porjetla, ili s osobom, koja imade jednog ili dva predka drugog koljena Židova po rasi ili jednog predka drugog koljena Ciganina po rasi, ili s osobom arijskog porjetla;

— 113 —

Zakonskim odredbama su Židovima oduzeta mnoga građanska prava, ali one nisu propisivale odvođenja u logore ni druga nasilja koja su uslijedila

ubojsvo okupatorskog vojnika, a samo je jedan Francuz smaknut. Očito sugerirajući da je otpor trebalo ponajprije očekivati od komunista, on navodi kako se taj mir temelji na njemačko-sovjetskom sporazu-mu (koji pak datira iz kolovoza 1939.) te politici Moskve koja je sprječavala komuniste diljem Europe, pa i u Francuskoj, da se bore protiv Nijemaca (281.) Faza oružanog otpora počela je njemačkim napadom na Sovjetski Savez, kad se komunisti dižu, pozivajući sunarodnjake na ustank protiv okupatora (Jugoslavija, Francuska). Jezgru su činile manje skupine komunista, odbjeglih vojnika i ljudi koji su bježali pred rasističkim progonima (283.) U Srbiji i u Hrvatskoj u početku bijaše relativno velik broj Židova među ustancima i puno ih je u prvim mjesecima uhćeno i osuđeno na smrt ne kao Židovi već kao ustanci, prema izjavama preživjelih. Njihov udio u pokretima je bio veći od

udjela u cjelokupnom stanovništvu. Kad autor tvrdi da se „većini nacionalnih partizanskih pokreta pridružuju i Židovi kao u Jugoslaviji, Bugarskoj, Slovačkoj i Litvi“, onda previđa temeljnu činjenicu da se komunisti u Jugoslaviji nisu digli na ustank za nacionalno oslobođenje nego zbog uvođenja proleterske diktature prema na-redbi Kominterne.

Židove se kolektivno okriviljivalo da potiču i podupiru otpor, pa ih se stoga masovno ubijalo bilo kao zajednicu bilo kao taoce (285.). U narodu se proširio glas „Gdje je partizan tu je Židov, a gdje je Židov tu je partizan“ (284.) Pretpostavka da su Židovi podupirali borce otpora i partizane, bila je povezana sa snažnim protukomunizmom. Tako su mnogi 1941. uhićeni Židovi u Hrvatskoj i u Vojvodini, koja je bila pod mađarskom okupacijom, prema izvješćima njihove preživjele rodbine, bili lijevo angažirani ili sudjelovali u aktivnostima otpora (387.).

Ni jedno od prikupljenih sjećanja preživjelih Židova iz Jugoslavije ne spominje da su postojali protužidovski nasrtaji među lijevo orientiranim partizanima ili da bi netko bio prisiljavan skrivati svoj židovski identitet. Među jugoslavenskim partizanima bilo je puno Židova i partizani su zaštitali najmanje 5.000 Židova te su mnogima pomogli pri bijegu u Italiju, kad je fašizam slomljen u jesen 1943., ili u druge zemlje. Desno orientirane partizanske skupine ili milicija u Jugoslaviji i Grčkoj stajale su spram Židovima manje pozitivno; srpski četnici bijahu jako opasni (353.). Nije posve jasno, koji su to lijevi, a koji su desni partizani u Gerlachovoj kategorizaciji. A za razliku od drugih istočnoeuropskih zemalja, piše on, preživjeli jugoslavenski Židovi rijetko spominju denuncijacije. Umjesto toga, u vijestima iz prijašnje Jugoslavije se navode četnički napadi kao glavna opasnost po Židove u ilegalnosti. Čini se da su tamo denuncijacije bile rje-

de, premda je prihvata Židova bio zabranjen pod prijetnjom smrtnog kazne, barem u okupiranoj Srbiji (403.-404.).

Partizanski pokreti otpora skrivaju u sebi tendenciju građanskih ratova. I velika većina ustaša u Hrvatskoj su počele kao anarhističke „divlje skupine“ poput partizana. Put u građanski rat bila je kratak. „U Jugoslaviji, koja je okupacijom i ad hoc stvaranjem novih država bila podijeljena, borile su se radikalne hrvatske ustaše, komunistički partizani, nacionalističko-srpski četnici, bosansko-muslimanske milicije, slovenski domobrani, srpska i kosovsko-albanska milicija jedni protiv drugih i protiv njemačke, talijanske, bugarske i mađarske okupacijske sile. Tako je grad Foča promijenio deset vlasti: ustaše ubijaju Srbe, četnici muslimane (većina katoličkih Hrvata se spasila bijegom), a komunisti četnike, imućne seljake i žandare. Njemački i talijanski promatrači procjenjuju da su samo hrvatske jedinice poubijale između 200.000 – 600.000 ljudi, prije svega Srba“ (295.). Oko milijun je partizan, koji su po autoru bili antifašisti, poubijano prije svega na okupiranome sovjetskom području, u Jugoslaviji i Grčkoj (13.). Nigdje spomena o Staljinovim progonima Židova kao ni činjenice da su upravo ti antifašistički pobednici, koji su navodno štitili Židove ne samo kao lijeve suborce, u najmanju ruku ignorirali novonastalu Državu Izrael.

Nekoliko dodatnih primjedaba uz Gerlachove opservacije

Uvjerenje autora ovih redaka je da je čovjek najveće dobro na našem planetu i da je nepovrijedivost njegova dostojanstva vrhunsko etička i pravna odrednica naše civilizacije. Iz toga proizlazi da korektan odnos prema svakoj ljudskoj žrtvi živi jedino i isključivo u poštovanju. Za nj nije odlučujuće, hoće li se ideologije XX. stoljeća kao komunizam, nacionalsocijalizam i fašizam interpretirati kao revolucionarne

Prezime i име	Stan:	pokreto	imetale	dodatak:
Bauer Nadja	Bauerova 16	1941		rot. 1.844. - P
Bauer Stjepan	Bratčićeva 12	1937	12.000.-	3.400. - P
– Perer	Marićeva 14	1941	103.000.-	2.000. - P rot. 1.843. - P
Bauer Elata	Petrinjska 81	1941		rot. 1.902. - P
Baum Albert	Slobodnosti 14	član	4.050.000.-	1.500. - P rot. 1.889. - P
– Zofia	–	–		rot. 1.900. - P
Baum Dragutin	Gajeva 2	1941	225.000.-	Karta P
Baum Frieda	Slovenska 14	1941	300.000.-	rot. 1.894. - P 1.300. - P
– Mira	Gajeva 2	1941	500.000.-	rot. 1.895. - P
Bayer Pavav	Šukancova 75	1941	3.000.-	800. - P
Bayer Marta i vere	–	1941		P
+ Žara	Palmostana 103	1938		1.500. -
Brader Josip	Bauerova 17	1941	79.000.-	rot. 1.887. - P
– Klara	–	1941		rot. 1.889. - P
– Vera	–	1941		rot. 1.932. - P
Beck Ljubiša	Preobraženje 15	1941		
– Milan	Tomačeva 11	1941	10.000.-	4.400. - P
Beck Rudolf	Fenovine 28	1941	10.000.-	
Bedić Ana	Rutnjakova 5	1937	8.000.-	2.000.-
– Helana	Kardelja 18	1938	10.000.-	
Bekmann Manjlo	Vojvoda 1	1941	1.600.000.-	3.000.-
Beckl Vera	Bučevićeva 4	1937		
Bekl Petar i Karlović	Jabukovac 24	1941		P
Belički Dario	Jančinska 2	član	15.000.-	1.800.-
Bene Berta	Štrudlerova 1	1941		
Benesek Rudolf	Bauerova 18	1940	40.000.-	P
Blažek Marko	Laska c. 8	član	180.000.-	1.700. - P
– Vojko	Borislavova 36	1931	22.000.-	1.500. - P
Bračković Vilim	Kardelja 2	1938		
– Judita	–	1938		

Popis Židova koji su spas tražili u istupanju iz židovstva (iz knjige I. Goldsteina, Holokaust u Zagrebu)

ili reakcionarne, što ovisi o ideološko-političkom svjetonazoru, nego činjenica da su ove ideologije neljudske i da gaze slobodu i dostojanstvo čovjeka. Pritom stoji na stajalištu da brojevi ne ublažavaju zločinačke strahote niti ekskulpiraju individualnu krivnju. Zbog krvtvorenja brojeva, jer jedan čovjek ne može dva puta na dva mjesta poginuti, brojevi i imena pogubljenih u Jasenovcu podlijeko stalnoj mijeni. Tako Gerlach, iza kojega stoji velika skupina znanstvenih pomoćnika i savjetnika, ne obrazlaže zbog čega na jednom mjestu navodi 40.000 tisuća Židova u hrvatskoj državi (356), a nekoliko stranica dalje piše o 38.000 Židova u toj istoj državi (360.). Prebrojavanje poginulih Židova je također u suprotnosti s onim što Gerlach tvrdi o broju zaštićenih (377.). Pozivajući se na procjenu njemačkih i talijanskih promatrača, bilježi da su hrvatske jedinice poubijale 200.000 – 600.000 ljudi, prije svega Srba (295.), a na drugom mjestu navodi broj od 300.000 – 400.000

pobjijenih nežidova u NDH (360.), te netremice izlazi s podatkom da je poubijano preko 300.000 samo Srba (390.), da bi završio s neodređenom brojkom o stotinama tisuća prognanih i pobjijenih Srba (428.). Nigdje nema objašnjenja tih neobjašnjivih razlika, niti igdje ima podatka o poratnim (zatajenim) jugoslavenskim popisima i suvremenim demografskim istraživanjima.

S pravom se autoru može postaviti pitanje, zbog čega u knjizi nije barem u kratkim crtama obrađen razlog i uzrok nastanka ustaškog pokreta? Čitatelj je mogao biti upućen da je temeljni cilj ustaškog pokreta bio rušenje Kraljevine Jugoslavije (na koncu kao i komunista za preuzimanje vlasti, a ne radi oslobođenja naroda), i uspostavljanje hrvatske države, za razliku od komunista. Nije sasvim razvidno zbog čega Gerlach tvrdi da je Hrvatskom, u čvrstoj ustaškoj ruci, vladala fašistička stranka u užem smislu riječi (303.), a ustaše označava isključivo radikalnim (295., 361.). Pojmovi fašistički i radikalni ipak nisu istovjetni! Što se pak tiče rasnog zakonodavstva, njegov sadržaj svatko može provjeriti u *Narodnim novinama* iz tog doba. U posjedu sam preslika dokumenta o rasnom zakonodavstvu u NDH na njemačkom koji potječe iz ostavštine Antona V. Lipinskog (Schweizerisches Sozialarchiv, Zürich). Svi 19 dokumenta s nadnevkom 30. travnja 1941. do 23. listopada 1941. ili su zakonske odredbe ili odredbe ili njihovo tumačenje. Uopće se ne radi o „zakonima“ niti se igdje u njima propisuje mučenje, ubijanje ili odvođenje u logore. Ti se zakonski propisi odnose na nearijevce kao Židove, Cigane i ine. U njima nema ni spomena o Srbima. Postoje, naime, situacije u kojima je sve što se čini krivo, kaže Hannah Arendt. To su situacije u kojima nepravda ovlaže čovjekovim životnim prostorom. U takvoj situaciji je preporučljivo ništa ne činiti, jer svaka pravda postaje nepravdom. Uzmimo primjer Lorkovićeve kuće na Tuškanu. Vlasnici su 1945. protjerani, uselili su se drugi ljudi. Danas, kad bivši vlasnici

traže povrat nepravedno oduzete kuće, suočeni su s ljudima koji su tu rođeni, odrašli i umrovljeni. Nikad nisu ni čuli da žive u tuđoj kući.

Je li hrvatska država problem?

Bog je, prema Bibliji, Židove pustio da 40 godina lutaju pustinjom s dobrim argumentom: Nužna je bila smjena generacija da se izbriše sjećanje na egipatsko ropstvo i započne novi život. Komunizmu je trebalo 45 godina da kod Hrvata na račun agresivnog kolektivizma izbriše čovjeka, to samosvojno biće sa slobodnom vljom, savješću i dostojanstvom. Pri tome strašnom projektu latio se četverogodišnje epizode ustaškog zlosilja i koristio ga za kompromitiranje, zastrašivanje i ušutkanje, kako bi skrenuo pozornost sa svoga zlosilja. Ustaška epizoda je pretvorena u kozmički događaj, a u to vrijeme počinjena nepravda naslijednim grijehom. S permanentnim teretom nepravde na ledima hrvatskog naroda, koju su drugi prouzročili, počinjena nepravda dobiva obilježje kontinuiteta i postaje krivicom. Umjesto pomirbe, koja za razliku od oprosta znači jednakost, uvedena je „apsolutna pravda“ za revolucionarni establisment, dok je sve ostalo živjelo u kaljuži i šikari i kaosu propasti. Nestala je razlika između počinjene nepravde i stvarnog krivca. Zemlja je ostala bez sjećanja, tradicije i zastave.

To je prošlost. Početkom 1990-ih godina mogle su još hrvatska politika, pedagogija, kultura i priopćivala živjeti od lošeg glasa i ugleda komunizma. Nakon 1995. godine trebalo je kod ljudi izgrađivati smisao za vlastitu državu i osmišljavati ulogu moderne države u suvremenom društvu. Kad je Belgija 2011. ostala mjesecima bez izabrane vlade, državne su ustavne funkcionalne tako da se uopće nije moglo primijetiti kako nedostaje parlamentalno legitimirana vlast izbornim rezultatima. Državom se upravljalo via facti i pravna država nije postala upitnom. Država nikad ne smije napustiti čudoredni temelj i svoju zadaću, niti kad uvodi red niti kad se obraćunava sa zločinima iz prošlosti. Skretanje pozor-

nosti na ono što je bilo, nije opravdanje za ono što se ne čini. Hrvatske politike, a ne hrvatski narod, odgovorne su za sve današnje slabosti hrvatske države, pa i za njezinu međunarodnu neprepoznatljivost. Čak i za odnos prema tradiciji. Tradicija ne može biti utemeljena na nepravednom režimu. Tradicija, kao predaja o vrijednostima i normama, treba povezivati na raštaje, pridonositi oblikovanju i jačanju identiteta te biti most između prošlosti i budućnosti. Ustaše su daleka prošlost kao i njihovi duhovni prethodnici, neretvanski gusari, uskoci i hajduci. Nekome su, možda, mogli poslužiti kao učinkovito sredstvo za mobiliziranje u obrani svojih domova i njiva protiv srpske agresije. Pojedinci se njima i danas posluže kako bi iskazali svoju nemoć, svoj prkos i svoj inat prema neučinkovitoj i korupcijom zatrovanoj politici. Ni jedna europska zemlja nije izuzeta od tih pojava, što opet nije poziv da ih se ne treba suzbijati. U Hrvatskoj vlada još uvijek ona „držte lopova“. Dobro umreženi relikti komunističkog mraka drže sve konce u svojim

rukama i potežu poteze ocrnjivanja kao bi zadržali svoje povlastice. Trebalo bi provjeriti, je li i jedna europska država imala sva četiri dosadašnja predsjednika države i većinu predsjednika vlade koji su bili članovi komunističke partije ili dolazili iz tih revolucionarnih krugova. I to bi mogao biti razlog za apatiju koja je ovladala hrvatskim narodom, a njegovu državu pretvorila skoro u trajni provizorij.

Iz naprijed navedenih primjera vidimo da je zapadna javnost još uvijek slijepa na „lijevo oko“, osobito u odnosu na Hrvatsku. Što se pak tiče četnika, slijepa je i na „desno oko“. Problematičnije je što je sve što se o Hrvatskoj ima reći, gotovo uvijek upereno protiv same novonastale hrvatske države kao takve. Ta politička homeopatija dolazi ponajprije iz same Hrvatske, uz veliku potporu susjeda koji se nikako ne mogu pomiriti s postojanjem hrvatske države. I vjerojatno ne će još za dugo vremena i zbog toga valja i njih i njihova podmetanja ignorirati. Naslanjanje današnje Republike Hrvatske na NDH

ili na bivšu socijalističku republiku je plod samoporicanja. U svibnju 1991. godine sudjelovalo je na referendumu o neovisnosti Hrvatske 83,56 hrvatskih građana, a za sa-mostalnost je glasovalo 93,24 posto. To nije samo povjesna činjenica, nego nezanemarivi podatak o volji naroda. Hrvati moraju konačno shvatiti da sloboda nije samo sloboda nacije. To je staro komunističko podmetanje. Prepostavka za slobodu nacije je individualna sloboda. Samo slobodan pojedinac može biti odgovoran dužnosnik na političkome, gospodarskom i kulturnom polju rada. Hrvati se vole ponositi svojim katolištvo, a zaboravljaju da upravo pojedinac strši u njemu. Katolištvo, naime, propovijeda da nepravda dolazi od pojedinca, kao grijeh ostaje u njemu i truje mu već potencijalno zaraženu dušu, te mu treba ispovijed, ne da bude rasterećen, nego očišćen. Put u prepoznatljivost suvremenе hrvatske države i njezina percepcija u inozemstvu popločan je ne samo nacionalnim identitetom, ekonomskom snagom i političkom kompetitivnošću, nego u istoj, ako ne i većoj mjeri odnosima i životom unutar same zemlje.

OMLADINCI ODVEDENI GOD. 1941. U LOGOR KOPRIVNICA .		ARHIV HRVATSKE ZAGREB	
Red.br.	Prezime i ime	Red.br.	Prezime i ime
1	#EEND Andrija	56	JUHN Benko
2	ABRAHAM Robert	57	" Marcel
3	ADLER Egon	58	KABILJO Bedrich
4	ADJUBEL Drago	59	" Milan
5	ALEKSANDER Miljenko	60	KATZ Artur
6	ALSTEDTER Aleksa	61	KALDERON Jakob
7	" Dragutin	62	" Salomon
8	" Jošip	63	KASORLA Avram
9	ATIAS Ješua	64	KAUFER Drago
10	BERENJI Pavao	65	KAVIC-Kardos Vojko
11	BERGER Boris	66	KEEPNER Branko
12	" Egon /Beza/	67	KORENIG Branko
13	" Elit/	68	KIRIN Aleksandar
14	" Milivoj	69	" Ivo
15	BLANK Siegfried	70	" Gjuro
16	BUDWEISS Josip	71	KLUGMANN Salmon
17	" Šeša	72	KOLER Ivan
18	BOROS Ignac	73	KOHN Geza
19	" Zoltan	74	KOHNRAD Fedor
20	BRAUN Ivo	75	KOVAC Nikola
21	DIAMANT Hermann	76	KONIG Vatroslav
22	DEUCHT Boris	77	KRAUS Bragutin
23	EISENSTADTER Rudolf	78	" Mario
24	ERHARDT Leo	79	KRAUTH Nikola
25	FELISHOFFACKEN Željko	80	KRHEMER Slavko
26	FERBER Aleksa	81	KRESIC Mladen
27	FISCHER Željko	82	KRION Hugo
28	FLESCH Fedor	83	" David
29	FODOR Ante	84	LASZIO Ervin
30	" Ivan	85	LEMIDRFER Franjo
31	FROHLICH Mladen	86	LETITER Zlatko
32	FRIEDMANN Oskar	87	LEVINGER Milan
33	FUCHS Živko	88	LIVADIĆ Vlado
34	FURST Željko	89	LEWENTHAL Aleksander
35	GESSLIN Leo	90	LEVI Karlo
36	GOLLMANN Ervin	91	MAJER Eduard
37	GOTTLIEB Daniel	92	MAJKHOVIC Pavao
38	GUTTMANN Ervin	93	MANDL Boris
39	" Ivo	94	MANDLOVIC Vlado
40	GYORI Aleksander	95	" Zdenko
41	HEINRICH Franjo	96	MARKOVIC Hinko
42	HERZOG Branko	97	METVORAH Mirjam
43	" Ivan	98	MONTILJO Mišo
44	HERMANN Hans	99	MOMČILOVIĆ Miroslav
45	HERZENHAUSEN Ivo	100	MATUNVER Dragan
46	HERSKOVIC Ljudevit	101	MEUBERGER Dragutin
47	HIRSCH Andrija	102	MEUMANN Gjuro
48	" Hinko	103	MRVÍČEK Ervin
49	" Julija	104	" Hermann
50	HIRSCHL Jakob	105	PAPAI Ladislav
51	" Pavao	106	PARDO Morris
52	HOCHBERGER Sam	107	PARDU Reginald
53	HOCHMANN Egon	108	PICK Bruno
54	JELLINEK Miljen	109	PFEIFFER Željko
55	JETHEK David	110	PICHLER Ivan

ZURZ-G42 2235/4-45, knut. 10

Popis zagrebačkih Židova odvedenih u logor Danica kod Koprivnice (iz knjige I. Goldsteina, Holokaust u Zagrebu)

USPOMENA NA MLADENA ŠOMEKA 1931. - 2016.

Umjesto osvrta na neku političku aktualnost – aktualno u našoj politici traje najviše nekoliko dana I postaje prošlost – odlučih se u ovom broju našega lista posvetiti uspomeni na gospodina **Mladena Šomeka**, osnivača i dugogodišnjeg predsjednika Podružnice HDPZ-a u Karlovcu te, što je po dosezima možda još značajnije, predsjednika Istraživačkoga središta zatajenih grobišta i prešućenih žrtava Drugoga svjetskog rata i porača za područje Karlovca, Duge Rese, Slunja, Ozlja, Ogulina i Krašića.

Činim to iz poštovanja i zahvalnosti prema pokojnom gospodinu Šomeku, ali moram priznati, dijelom i zbog osjećaja krivnje da ga na posljednji počinak nismo ispratili uz pažnju i počast kakvu je svojim radom zasluzio. Ne ulazeći u ispitivanje, tko je sve zatajio da smo obavijest o smrti dobili tek nedavno (na Udbini, u povodu Dana političkih uzničaka), ovim prigodnim tekstom želim podsjetiti naše čitatelje na grandiozno djelo jednoga skromnog, samozatajnog člana naše udruge, gospodina, građanina Karlovca.

Kroz čitav tekst možete primijetiti da pokojnoga Mladena Šomeka oslovljavam redovito – gospodin Šomek. Nai-me, od prvoga dana kad smo se upoznali u prostorijama na Krešimirov trgu dje-lova je kao gospodin, potvrđujući to svojim ponašanjem prema sugovornicima, pa ako baš hoćete, i po odijevanju, naglašavajući da cijeni udrugu kojoj pripada i sva tijela te udruge od Vijeća, Izvršnog odbora do uredništva našeg lista.

Znajući da mu je u poraću na jednom od križnih puteva nestao otac, te da se posvetio otkrivanju prikrivenih grobišta i žrtava, uvijek sam u njegovoj nazočnosti pomislio, a to sam mu i rekao, kako su 1945. ulaskom partizana (Jugoslavenske armije) u Karlovac gospodu zamijenili drugovi, a takvi kao on postali rijetkost. Makar su po broju članova kao i po intelektualnoj snazi članstva mnoge podružnice bile ispred Podružnice Karlovac, zahvaljujući gospodinu Šomeku

i nekolicini njegovih najužih suradnika „od pera”, godinama su objavljivali vlastito glasilo *Karlovački politički zatvorenik*, koje je svaki član podružnice dobivao besplatno na svoju adresu. Naš sadašnji, kao i tadašnji glavni urednik napisao je prije dvadeset godina u *Političkom zatvoreniku* tekst pod naslovom „Karlovački politički zatvorenik: spomenik hrabrosti“, iz kojega izdvajam nekoliko rečenica:

Mladen Šomek

“Samo onaj, koji je objavljivao ili pokušavao pokrenuti glasilo, odnosno list, znade s kakvim je poteškoćama taj pothvat skopčan. Ljudi, prostor i novac nužnim su pretpostavkama, ali ne i dovoljnim jamstvom uspjeha. Potrebni su stalna ljubav i briga, zavidan stupanj samopouzdanja i hrabrosti. Potreban je čitateljski krug, skupina ljudi, koja će u svakom novom broju naći zrnce za svoju dušu; koja će izlazak svakoga novog broja doživjeti kao trenutak duševnog zadovoljstva; koja će svaki novi broj doživjeti kao zadovoljštinu za sve ono što je u nju moralno biti uloženo tijekom desetljeća. Redovito izlaženje ‘Karlovačkoga političkog zatvorenika’ pothvatom

je vrijednim pozornosti i svake hvale. Karlovačka je podružnica HDPZ-a jedina, koja se odvažila pokrenuti vlastito glasilo, iako je u vrijeme njegova pokretanja sam grad bio na rubu bojišta, stalno izložen srpskim prijetnjama, hitcima i granatama. Možda je to uostalom i jedan od razloga da su karlovački politički uznici htjeli prkosno pokazati nepriatelju kako se ne će dati skršiti. Ako su izdržali tamnice i progone, još lakše će izdržati privremenu okupaciju jednog dijela slobodne i nezavisne domovine. U svakom broju list objavljuje obavijesti o djelovanju Podružnice i o radu Središnje. Da, međutim, nije riječ samo o obavijesnom biltenu, pokazuje i veliki broj vrijednih literarnih priloga te auktorskih članaka, u kojima su prikazane sudbine pojedinih političkih zatvorenika, napokon, zauzeto jasno određeno i čvrsto stanovište spram hrvatske zbilje.” Tako Tomislav Jonjić u travnju 1997. godine.

Gospodin Šomek je znao da je vrijeme prolazno poput vjetra I da u zaborav odnosi sve ono što nije istraženo i zapisano. Zato u kolovozu 1995. osniva Istraživačko središte za žrtve Drugoga svjetskog rata i porača za područje bivšeg kotara Karlovac, skupljajući izjave i podatke od preostalih živih svjedoka. Skupivši dovoljno podataka za pojedina prikrivena grobišta sa svojim vrijednim suradnicima **Nikolom Katićem, Božidarom Kovačevićem, Davorom Denđom, Ivanom Prekratićem** i drugima, odlazi na teren i obilježava grobišta. Tako su zimi 1998., temeljem izjava mještana Slunja i Lađevačkog Selišta, pješačeći kroz šumu i snijeg, označili Kuterovčevu pećinu u sutjesci rijeke Korane, gdje su 1944. partizani na okrutan način ubili 15 civila; 11 muškaraca i 4 žene, a najmlađi muškarac imao je 15 godina. Mještani Lađevačkog Selišta i okolnih naselja nisu prihvaćali nasilno odvođenje u partizanske postrojbe, već su se skrivali u spomenutoj pećini. Doznavši za to, partizani su skrivene pozvali na predaju, no znajući što ih čeka, skriveni stanovnici nisu se htjeli predati.

Na to su partizani natjerali domaće stanovništvo da na otvor dovezu slamu i drva, polili to benzinom i zapalili. Svi ljudi u pećini stradali su zagušeni dimom.

Nakon što je 2000. ukinuta državna Komisija za žrtve Drugoga svjetskoga rata i porača, karlovačko Istraživačko središta nastavilo je radom, da bi 2007. objavilo knjigu *Zatajena grobišta i prešućene žrtve drugoga svjetskog rata i porača u karlovačkoj županiji* (460 str.)- Četiri godine kasnije (2011.) izšao je i drugi dio te knjige (176 str.). Na stranicama tih knjiga zabilježena su saznanja spomenutoga Istraživačkog središta koje je 15 godina vodio gospodin Mladen Šomek. Na području Karlovačke županije registrirano je 70 masovnih grobnica od kojih je 48 detaljno opisano, te je imenom i prezimenom upisano 7940 žrtava. Kako bi naglasili tragediju hrvatskog naroda u tom kraju, autori knjige navode činjenicu da se 1991. povijest ponovila, name – četnici uz potporu tzv. JNA su ponovno krenuli u pohod istrebljenja hrvatskog pučanstva na ovim dijelovima naše domovine – Lađevačko Selište je u potpunosti spaljeno, mnoge obitelji izgorjele u zapaljenim kućama, a preživjelo stanovništvo našlo je spas u sudsjednoj Bosni.

Gospodin Mladen Šomek spada među sve one divne ljude koji su proteklih dvadesetak godina ostavili neizbrisiv trag u našoj udruzi. Godine lete, već je teško poimence svakoga se sjetiti, a mnogih već davno nema među nama. Od prvih dana postojanja HDPZ-a gospodin Šomek predstavljao je i zastupao hrvatske uznike s područja Karlovačke županije. Odgojen za život u radu i redu, nastojao je da tako „živi“ i naša udruga, pokazujući to uvijek vlastitim primjerom – što će reći da je preuzete obveze izvršavao točno i na vrijeme, sve do pojave podmukle teške bolesti koja ga je postupno iscrpljivala, da bi se u kolovozu prošle godine njegov životni plamen sasvim ugasio.

Vjerujem da je sklopio oči zadovoljan, svjestan da je i sam ugradio jedan dio života u nezavisnu Hrvatsku za kojom je čeznuo čitava životu.

Alfred OBRANIĆ

U SPOMEN

MARIJA PUĆAJ

1925. – 2017.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

U broju 270, koji je izšao koncem ožujka 2017., previdom je navedeno da su objavljeni podaci o uplatama primljenima do „sredine rujna 2016.“ Trebalo je stajati: do sredine ožujka 2017. godine. A od zaključenja tog broja do početka lipnja 2017., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesebično pomogli:

Ivan	Janeš	Đakovo	550,00 kn
Marija	Đurčević-Biondić	Virovitica	460,00 kn
Tonći	Vržina	Split	300,00 kn
Marija	Mogilnicki	Zagreb	400,00 kn
Marija	Macukić	Zagreb	400,00 kn
Damir Radoš i	Nikola Knez	USA	6.000,00 kn
u k u p n o			8.110,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

USPOMENI NA LJUBOMIRA VLAŠIĆA, DUGOGODIŠNJEGA POLITIČKOG ZATVORENIKA (1933. – 2017.)

Među više bivših političkih osuđenika, koji su umrli u prva tri mjeseca ove godine, ubraja se i **Ljubomir (Ljubo) Vlašić**, višegodišnji utamničenik u jugoslavenskim kazamatima u Splitu, Šibeniku, Lepoglavi, Mostaru, Zenici i Zagrebu. Rođen je 1. srpnja 1933. u obitelji **Ante i Janje r. Alerić** u Sovićima u zapadnoj Hercegovini. Njegova je obitelj proganjena u jugoslavenskome komunističkom sustavu: brat **fra Ferdo** odležao je u dva navrata ukupno dvanaest i pol godina zatvorske kazne kao politički osuđenik bez neke osobite krivice, on sam zbog političkih razloga odležao je u tri navrata nešto više od osam godina zatvora, odvjetnik brat **Damjan** imao je političkih problema u Mostaru, a sestra je **Mila**, prava mučenica, u četiri desetljeća obilazila braću po zatvorima.

Djetinjstvo i osnovno školovanje Ljubo je proveo u rodnim Sovićima, srednje školovanje izvanredno je pohađao u Splitu i u Lištici (na Širokom Brijegu), gdje je i maturirao. Studij je upisao i diplomirao 1966. na Šumarskom fakultetu u Sarajevu. Tijekom školovanja i studija uzdržavao se je sam, u vrijeme studija jedno je vrijeme koristio i studentski kredit. Vojnu obvezu u jugoslavenskoj vojsci odslužio je 1959.–1961. u Ćupriji i Požarevcu, u artiljeriji.

Prvi put susreo se je sa zatvorskom kaznom pedesetih godina prošloga stoljeća u Splitu, gdje je, kao dvadesetogodišnjak, 6. kolovoza 1953. osuđen po čl. 118/I. KZ-a na zatvorskiju kaznu od godinu i tri mjeseca strogoga zatvora. Kaznu je izdržao u potpunosti, osim u Splitu, još u **Šibeniku** i u Lepoglavi. Prema njegovu kazivanju, osuđen je na zatvorskiju kaznu zbog toga što je u jednom društvu tvrdio da je nadbiskup **Stepinac** nedužan osuđen na zatvorskiju kaznu. Zbog nedostatka dokumentacije, osim potvrde iz 1958. o izdržanoj kazni, o tom procesu nema dostupnih nekih drugih podataka.

Iako se očekivalo da će, smjenjivanjem zloglasnoga ministra unutarnjih poslova i potpredsjednika jugoslavenske vlade **Aleksandra Rankovića** u početku srpnja 1966., oslabiti jugoslavenski unitariistički pritisak te prestati dotadašnje uo-

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

bičajeno političko-policajsko nasilje nad Hrvatima u Hercegovini (u kojoj je bilo teško biti Hrvat, kako je tada izjavio član predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije **Cvijetin Mijatović**), to se nije dogodilo. Desetak mjeseci nakon Rankovićeve smjene, u proljeće 1967., jugoslavenski su mediji izvještavali o otkrivenoj opasnoj terorističkoj skupini u zapadnoj Hercegovini. Navodila su se i imena članova skupine: monter **Mate Vlašić** i ing. šumarstva

*Ljubomir Vlašić 2015.
(snimio Enver Palalić)*

Ljubo(mir) Vlašić iz Sovića u općini Grude te građevinski poduzetnik **Ivan Branko Jurišić** iz Donjih Vinjana i vozač **Vlado Jukić** iz Vira, oba tada nastanjena u Imotskom. Prvoj dvojici se pripisivalo da su koncem 1966. i u početku 1967., kad su boravili u SR Njemačkoj, „stupili u vezu s neprijateljskom emigracijom“ i da su se, nakon povrataka u domovinu, s Jurišićem dogovarali o rušenju i paljenju prosvjetnih, komunalnih, privrednih i drugih objekata u grudskoj, imotskoj i posuškoj općini te da su „dogovorom, pjesmom i na druge načine podsticali na promjenu društvenog i državnog uređenja, razbi-

janje bratstva i jedinstva te zlonamjerno i neistinito prikazivali prilike u zemlji.“ Neke se optuživalo i za nelegalnu trgovinu i šverc devizama.

Dvojica Vlašića nisu prije poznavala Ivana Branka Jurišića, a vjerojatno ni Jukića, tek su se slučajno jednom sreljeli u Gorici, u gostionici **Ante Bušića**, što je bilo sudbonosno za čitavi proces o kojem je riječ. Optužnica se zasnivala na montaži, pri čemu je korištena duševna bolest ključnoga svjedoka, nesvršenog studenta prava Ante Bušića, neiskustvo nekih svjedoka očito u nekorektnoj istrazi koju je vodila mostarska UDB-a te, svakako, jedno naručeno svjedočenje u zadnji trenutak sudskog procesa. Zapravo, institucijama uključenim u taj proces, tijelima progona i судu, nije bio cilj objektivno istražiti slučaj koji su očito inicirali, nego bez obzira na činjenice, osumnjičene proglašiti krivima i kazniti ih.

Pri sastavljanju ovoga teksta služi mi dosta opširna presuda Okružnog suda u Mostaru od 24. listopada 1967. i drugi relevantni dokumenti, više ondašnjih novinskih članaka i opća spoznaja o tom slučaju.

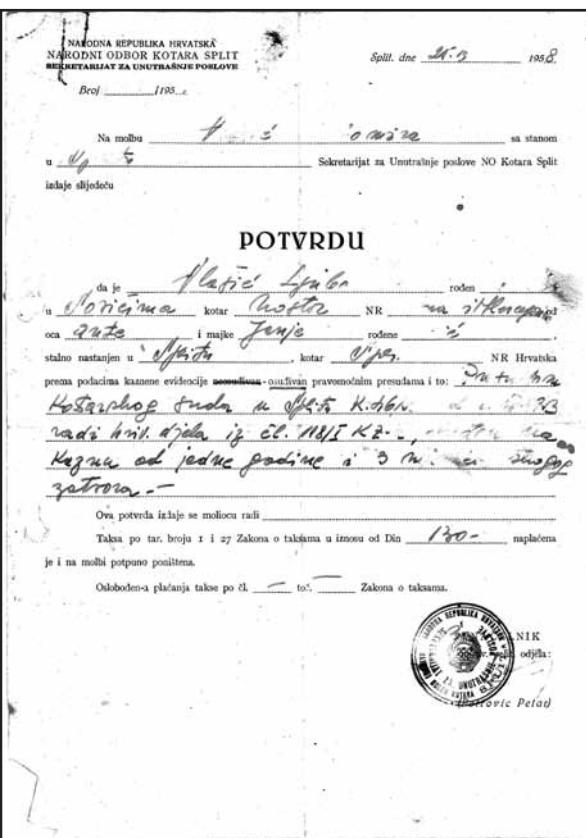
Prvi su, 21. ožujka 1967., uhićeni Ivan Branko Jurišić i Vlado Jukić, a mjesec dana kasnije (24. travnja) uhićen je Ljubo Vlašić te dva mjeseca kasnije i četvrtosumnjičeni i optuženi Mate Vlašić (23. svibnja). Mati Vlašiću su javili u Njemačku da mu otac umire i na granici ga dočekali, uhitali i pritvorili. Osumnjičeni su pritvoreni u zatvoru Okružnoga suda Mostar, a istragu je vodio **Boro Kuljanin**, istražni sudac toga suda. Istraga je završena za tri mjeseca, do 6. srpnja 1967., a sudski proces protiv njih vođen je u rujnu i listopadu 1967. u Mostaru. Vlašići i Jurišić branili su se iz pritvora, a Jukić je 8. kolovoza pušten iz pritvora i branio se „sa slobode“. Predsjednik sudskoga vijeća u ovom procesu bio je **Vahid Rajković**, a članovi vijeća **Nike Sindik** te porotnici **Pero Čorić**, **Jozo Jelić** i **ing. Ivan Bevanda**. Zastupnik optužnice bio je **Rešad Tvrtković** iz OJT Mostar. Optuženog Matu Vlašića branio je odvjetnik **Ive Čizmić**, Ljubu Vlašića odvjetnik **Pero Znor**, Ivana Branka Jurišića odvjetnik **dr.**

Branislav Mandić, a Vladu Jukića
odvjetnik **Mustafa Dizdar**.

Optuženima Mati i Ljubi Vlašiću pripisivalo se u krivnju da su 1966. i u početku 1967., kad su boravili u Njemačkoj, stupili u terorističku organizaciju hrvatskih emigranata koju je vodio **dr. Branko Jelić** i drugi „u namjeri obaranja državnog i društvenog uređenja“ te se nakon povratka iz SR Njemačke povezali s Ivanom Brankom Jurišićem i u gostonici Ante Bušića „dogovarali neprijateljske aktivnosti“: paljenje određenih upravnih, prosvjetnih, gospodarskih i prometnih objekata te „ubijanje pojedinih službenih osoba“, „dakle, stvarali grupu lica radi vršenja krivičnih djela iz čl. 103. i 4. KZ“.

U obrazloženju presude navodi se da su branitelji prve trojice na početku sudskog postupka, na glavnoj raspravi, zatražili da suđenje bude tajno „zbog toga što je svjedok Bušić Ante lošeg zdravstvenog stanja i poremećenog uma, kao i zbog toga što je branilac drugooptuženog čuo od pomenutog svjedoka da je vršena prinuda nad njime za vrijeme prethodnog postupka, pa da ovaj svjedok ne bi saznao što su optuženi kazali u svojoj odbrani“, valjda o njegovoj bolesti. Budući da se tome usprotivio zastupnik optužnice Rešad Tvrtković, sud nije prihvatio prijedlog branitelja.

Prvooptuženi Mate Vlašić je priznao da je u SR Njemačkoj, u kojoj je radio od 1959. godine susretao „razna lica“, „ali da su ti sastanci bili spontani bez ikakvog programa ili ma kakvog razgovora u vezi političkih tema“. I drugooptuženi Ljubo Vlašić negirao je sve navode optužbe, priznajući da je u Njemačkoj boravio petnaestak dana 1966., kad je tražio automobil za kupnju, a za svjedoka Bušića je obrazložio da je duševno poremećena osoba, da je sebe uvijek vidio, prikazivao i nametao u određenim društвima, boravio u SR Njemačkoj i susretao neke emigrante, u gostoniciinicirao razgovore o hrvatskoj emigraciji, te da je s Matom Vlašićem i Jurišićem bio svega jednom, a Jurišića je uopće samo jednom video i bio s njim u Bušićevoj gostonici, što ju je vodila Bušićeva supruga. Iako su osumnjičeni ukazivali na zdravstveno stanje svjedoka Bušića, a to su svojom izjavom i potpisima potvrdili i članovi njegove obitelji te više stotina osoba iz Sovića i Gorice,

Potvrda o osudi Ljubomira Vlašića 1953. u Splitu

na to se nisu obazirale policijsko-sudske institucije u Mostaru, nego su nastavile u montaži procesa, kršeći višestruko Zakon o kaznenom postupku.

Na procesu su optuženi iznijeli mišljenje da je svjedok Ante Bušić „bolestan, neuračunljiv, da pati od kompleksa manje vrijednosti i sl.“ te su tražili da se uputi na psihijatrijsko promatranje, ali sud to nije prihvatio, tvrdeći da je to „sračunato... samo na to da se Bušić diskreditira kao svjedok koji je u prethodnom postupku dao svoj iskaz protiv optuženih“. Svjedok Bušić nije uopće u sudskom procesu saslušan, jer je odmah u početku nastupa pokazao znakove neubrojivosti. Izjavio je da je u prethodnom postupku „puno puta saslušavan“, „ali da sve to nije istina što je govorio“, da su se optuženi ponašali suprotno od onoga za što ih se optužuje, da je njegov iskaz u prethodnom postupku iznuden u posebnom psihičkom stanju i sl. Takvo Bušićovo ponašanje sud je protumačio tako da on ima „posebnu svrhu i namjenu“ i da se ne radi o bolesnom čovjeku. Sudsko je vijeće odbacilo i ukazivanja na nekorektne odnose istražitelja u istrazi prema osumnjičenima te je za svaki navod našlo svoj odgovor koji je služio konačnom pravorijeku – osudi optuženih na dugogodišnje zatvorske kazne. I svjedoci gostoničari Ivan Šušak, Dane i Iva

Klemić negirali su ono što im se pripisivalo da su izjavili u prethodnom postupku.

Kad je u tijeku sudske rasprave pokazalo se da su argumenti optužnice neodrživi, pojавio se novi svjedok – **Vlado Zovak** iz Vitine. Zovak je izjavio da je boravio u Parizu i da se je 10. studenoga 1966. učlanio u tamošnju emigrantsku organizaciju, dobio određene zadatke i uputu da se, kad se vrati u domovinu, javi Ljubi Vlašiću, koji da boravi „na terenu Bekije“. Svjedok je dalje naveo da se je koncem 1966. vratio u Jugoslaviju i o tome u „maju ove godine obavijestio organe bezbjednosti“.

Na kraju glavne rasprave, 24. listopada 1924., vijeće Okružnog suda u Mostaru izreklo je osudu skupini kojoj je sudilo, odbacujući sve argumente obrane. Mate Vlašić je osuđen na osam godina strogoga zatvora, Ljubomir Vlašić i Ivan Branko Jurišić osuđeni su na osam i pol godina strogoga zatvora, a četvrtovođeni Vlado Jukić je kažnjen zbog nedozvoljene trgovine s četiri mjeseca zatvora, inače je u pritvoru proveo četiri mjeseca i petnaest dana. Budući da je odvjetnik prvooptuženog Mate Vlašića ukazao da tijela progona „različito tretiraju delikte okrivljenih iz istočne i zapadne Hercegovine“, aludirajući na „strože sankcije prema hrvatskom stanovništvu zapadne Hercegovine“, ta je izjava na sastanku Pododbora mostarskih advokata 25. listopada dočekana osudom, ali i zaključkom „da je vođenje sudskog procesa imalo izvjesnih nedostataka, ali da oni ne mogu poslužiti kao baza za izričanje teških optužbi na račun suda i organa gonjenja“.

U zakonskom roku, 23. studenoga, Vlašić i njegov odvjetnik Znaor podnijeli su žalbu Vrhovnom sudu Bosne i Hercegovine, a njegov brat odvjetnik Damjan Vlašić iz Mostara obratio se 15. siječnja 1968. Ustavnom sudu BiH, s molbom da „razmotri krivični spis Okružnog suda u Mostaru K broj 64/67“. Na taj dopis iz Ustavnog suda BiH koncem siječnja je odgovoren da je njegovu bratu „obezbjedena druga sudska zaštita, koju je on i koristio“, jer je uputio žalbu Vrhovnom sudu BiH.

Žalbu osuđenih Vrhovni sud Republike BiH je razmatrao 14. ožujka 1968. i kaznu

Ljube Vlašića od osam i pol godina strogog zatvora preinačio na kaznu u trajanju od sedam godina teškog zatvora. Vrhovni sud BiH je konstatirao da je „prvostepeni sud očigledno povrijedio odredbe člana 318 ZKP“ i donio svoj pravorijek „uz eliminisanje iskaza svjedoka Ante Bušić u prethodnom postupku i činjenica sadržanih u tom iskazu“ čime je odbacio sve prigovore osuđenih kao neosnovane.

Kaznu je Ljubo izdržavao u zatvoru u Zenici. Dva puta je tražio da mu se dopusti učiti neki zanat, ali je oba puta odbijen. Jedno vrijeme radio je u Službi tehničke kontrole poduzeća „Novi život“ u sastavu Kazneno-popravnog doma Zenica, zatim u EJ – kontakti, u knjigovodstvu, na presama – „poslove koje nikad nisam radio“, u laboratoriju. U kaznionici se nije predavao, nego je nastojao iskoristiti sve mogućnosti kako bi došlo do obnove postupka u kojem bi dokazao svoju nedužnost. U stalnom je dopisivanju s odvjetnikom Znaorom koji je podnio molbu za zaštitu zakonitosti Saveznomu javnom tužištvu (tužiteljstvu) u Beogradu.

I Ljubo je 15. kolovoza 1968. uputio opširan dopis Saveznomu javnom tužištvu u Beograd, u kojem je upozorio na sve nezakonite radnje u policijsko-sudskom postupku kojem je bio izvrnut. Naglasio je: „Prema meni je učinjena velika nepravda i to najprije i u prvom redu od strane pojedinih ljudi iz SUP-a koji su vršili istragu na način kako se to radilo prije IV. plenuma CK SKJ-e koji je na poznatom sastanku na Brionima osudio ovakvo djelovanje bez obzira ko ga sprovodio i na koga se ono odnosilo.“ Obje te molbe negativno su riješene oko 1. studenoga 1968. Koncem istoga mjeseca, 27. studenoga, Mate Vlašić i Ljubo Vlašić uputili su zahtjev Okružnom судu u Mostaru radi obnove kaznenog postupka, a u početku prosinca pisao je predsjedniku vijeća OS Mostar Vahidu Rajkoviću koji ga je sudio, kako bi dao svoj glas „za interes pravde i istine“ te podržao obnovu postupka. Članu CK SKJ Cvjetinu Mijatoviću pisao je 18. prosinca iste godine o svom slučaju i nepravilnostima koje su mu u postupku učinjene. Deset dana kasnije uputio je Općinskomu javnom tužilaštvu u Mostaru prijavu za lažno svjedočenje protiv Ante Bušića iz Gorice i Vlade Zovka iz Vitine, a 2. siječnja 1969. uputio je protiv istih osoba tužbu Općinskog suda Mostar. Na Novu godinu 1969. uputio je dopis Općinskom komitetu Sa-

veza komunista Grude u kojem ih moli „za posredovanje u krivičnom predmetu“ kako bi dali „svoj udio na najbolji i najprikladniji način u prilog pravde i istine“, naglašavajući da je nedužan i da izdržava „kaznu za djelo koje nikad ni u snu nisam učinio, a sve na očigled svih vas“. Ustavnom судu BiH obratio se 15. siječnja s molbom da „poduzme mjere i uskladi sudske odluke donesene na moju štetu sa načelima Ustava koji garantira svakome građaninu naše zemlje ista i jednak prava regulirana u odredbama zakona“. U početku 1970. uputio je molbu Republičkom sekretarijatu za opću upravu i pravosuđe za premještaj iz KPD Zenica u KPD Foča.

Pred kraj života Vlašić je bio predsjednik Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta

Dopisivao se 1970.–1972. s poznatim odvjetnikom **Filom Filotom** iz Beograda kako bi se ovaj angažirao u preinačenju njegove presude.

Zapravo, zatvorenik Ljubo Vlašić koristio je svaku priliku ne bi li žalbom, tužbom i molbom kod mjerodavnih sudskih i državnih institucija postigao interes za rješavanje nametnutog mu položaja političkoga osuđenika i zatvorenika u komunističkoj Jugoslaviji. Iz dostupne dokumentacije ne može se zaključiti na osnovi kojega je rješenja 29. studenoga 1973. uvjetno otpušten iz kaznionice do 24. travnja 1974., do kada mu je trajala kazna. Tada je u zatvoru ukupno proveo 6 godina, 7 mjeseci i 5 dana; „iznio“ je, kako se zatvoreničkim rječnikom kaže, ostatak kazne od 5 mjeseci i 25 dana.

Nakon izlaska iz zatvora, u početku svibnja 1974. doselio je u Zagreb, zaposlio se u „Kršćanskoj sadašnjosti“ te s hrvatskom književnicom i slikaricom **Ljiljanom Matković** zasnovao obitelj. I dalje su ga jugoslavenske sigurnosne službe pratile, uskraćivale mu određena ljudska prava, pozivale na „informativne“ razgovore, pa i zatvarale. Zadnje uhićenje i pritvaranje dogodilo se 1975. Tada je 17.

studenog na adresi Kaptol 21 uhićen te je protiv njega **Branko Sarapa**, istražni sudac Okružnog suda Zagreb, po zahtjevu Okružnoga javnog tužilaštva Zagreb, dan kasnije, zbog kaznenog djela iz čl. 111 st. 2. KZ otvorio istragu. Istodobno je, 19. studenoga, kažnjen prekršajno zbog toga što se nije odjavio s prethodne adrese, Praška 4, koju je napustio u kolovozu 1974. Na to rješenje se žalio, ali je tu žalbu Republičko vijeće za prekršaje odbacilo 26. studenoga. Vijeće Okružnog suda Zagreb, s predsjednikom **Milkom Gajskim**, 14. siječnja mu je produljilo pritvor do 17. veljače. U obrazloženju rješenja navodi se da se radi o skupini članova „Socijalističke stranke Hrvatske“, pa istraga „zbog složenosti, obimnosti i grupe nije protiv imenovanog mogla biti završena u roku od prvih mjesec dana“. Međutim, OJT Zagreb je 9. veljače odustao od kaznenog progona sedmeročlane skupine koja je tobože pripadala neprijateljskoj „Socijalističkoj stranci Hrvatske“, u kojoj se spominju: **Branko Čajić, Lovro Čuljak, Vinko Šimunović, Rajka Štrbić, Mladen Lovrić, Josip Gračanin** i Ljubo Vlašić. Dva dana kasnije istražni sudac Sarapa obustavio je istragu i Vlašić je otpušten iz pritvora.

Ljubo Vlašić je ukupnim životom živio za Hrvatsku, zbog koje je više od osam godina proveo u nekoliko zatvora. Nakon demokratskih promjena 1990. u Hrvatskoj nastojao je uključiti se u političke procese. U početku je djelovao u Hrvatskoj demokratskoj stranci **Marka Veselice**, pa u Hrvatskoj čistoj stranci prava **Ivana Gabelice**, a jedno vrijeme vodio je Hrvatski oslobođilački pokret u Hrvatskoj. U vrijeme srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu prikupljao je pomoć u hrani za bivše supatnike, članove Hrvatskog društva političkih zatvorenika – Podružnica Zenica, a kad su prognanici preplavili Hrvatsku, mnogi su prinudni smještaj našli pod njegovim krovom.

Zadnjih 25 dana života proveo je u zagrebačkoj Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“, gdje je 4. veljače o. g. i preminuo u svojoj 84. godini. Pokopan je 9. veljače u obiteljskoj grobnici na Mirogoju, u krugu obitelji i velikoga broja prijatelja i znanaca. Pamtit ćemo ga kao jako vitalna čovjeka koji se je snalazio u svim okolnostima, bio je uвijek raspoložen i obično je šaljivošću, pa i na svoj račun, rješavao svoje svakodnevne probleme, kojih nije bilo malo.

NAD ODROM POLITIČKOG UZNIKA MARTINA KOVAČEVIĆA

U ponedjeljak 22. svibnja 2017. u 16 sati na gospičkome Gradskom groblju sv. Marije Magdalene, uz crkveni obred i načinost brojne rodbine i prijatelja, pokopan je politički uznik Martin Kovačević, prvi predsjednik HDPZ - podružnice Gospić. Od pokojnika se u ime te podružnice oprostio sadašnji predsjednik Ivan Vukić:

„Dragi vjernici, drage sestre i braće, poštovani Gospićani i brojni prijatelji obitelji Kovačević!“

Okupili smo se ispratiti brata Martina na vječni počinak i reći mu zadnje zborom. Martin je bio snažnoga domoljubnog duha, velik u svojoj skromnosti i sa-mozatajnosti, čvrst i postojan kao Velebit.

Rodio se u Smiljanu 8. lipnja 1931. Nadahnut ozračjem domoljublja svoje napocene Like, mlađ, kao učenik gospičke gimnazije u dobi od nepunih osamnaest godina, suprotstavio se srkokomunističkomu nasilju.

U drugoj polovici 1948. u Gospicu s **Milanom Pavelićem, Ivicom Matijevićem, Nikolom Kovačevićem i Franjom Prpićem** osnovao je udruženje u svrhu

borbe protiv zločinačke Titove Jugoslavije, davši tom udruženju naziv „Hrvatska omladinska politička stranka“, skraćeno H.O.P.S. Moto stranke bio je „Sve za Hrvatsku“, koji je kasnije bio moto i predsjednika Republike Hrvatske, pokojnog dr. Franje Tuđmana.

Na sastanku održanom 21. studenoga 1948. razradili su plan rada i odredili zadatake: prvo, osnivanje skupina od po tri člana (trojke) u Smiljanu, Kaniži, Bužimu i Gospicu; drugo, određivanje dana sastanaka trojki po selima; treće, prikupljanje promidžbenog materijala, knjiga, brošura i časopisa te pisanje letaka.

Uhićen je i pritvoren 4. lipnja 1949., a optužen je 20. lipnja 1949. po Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države te je osuđen na 2 godine lišenja slobode s prisilnim radom i jednu godinu gubitka biračkog prava. Javni tužitelj uložio je žalbu na presudu 27. lipnja 1949. Žalba je uvažena, pa je presuda preinačena 20. srpnja 1949. Osuđen je na 5 godina lišenja slobode s prisilnim radom i 1 godinu gubitka biračkog prava.

Po izlasku s robije oženio se i zasnovao obitelj. Pod nadzorom UDB-e bio je on i obitelj do nestanka Jugoslavije.

Dragi brate Martine, cijeli svoj život ostao si vjeran trima svojim ljubavima: ljubavi prema Bogu, ljubavi prema Hrvatskoj i ljubavi prema hrvatskom narodu. Uspravan, neslomljiv, kročio si kroz život. Živio si za Hrvatsku, a ne od Hrvatske. Svojom ljubavlju i odanošću pokazao si, kako se voli Bog, Domovina i hrvatski narod.

Zapala me čast, da se nad Tvojim odrom, u ime Hrvatskoga društva političkih zatvorenika kratkom besjedom oprostim od Tebe. Dragi brate Martine, počivaj u sjeni Velebita, i neka Vila Velebita bdije nad Tvojim grobom, te ga navijek čuva.

Rodbini i prijateljima želim iskrenu sućut. Izgubili smo odanog domoljuba i pouzdanog člana Društva. Njegova žrtva za Dom nas obvezuje i potiče.

Laka Ti tvrda hrvatska, lička gruda, za koju si živio i koju si neizmjerno volio! Počivaj u miru Božjemu brate Martine! Amen!“ (I. V.)

Vila Velebita

Oj ti vilo, vilo Velebita,
Ti našeg roda diko,
Tvoja slava jeste nama sveta,
Tebi Hrvat kliko:
Ti vilo Velebita,
Ti našeg roda diko!
Živila, premila,
Živila, premila.
Živila, oj premila,
Ti vilo svih Hrvata!

Velebitite, vilenitite stijenje,
Ja ljudim tvoje smilje,
Ljubim tvoga u gorici vuka,
I onoga - Ličkoga hajduka:
Ti vilo Velebita
Ti našeg roda diko!
Živila, premila,
Živila, premila.
Živila, oj premila,
Ti vilo svih Hrvata!

S tugom u srcu i vjerom i nadom u uskrsnuće
javljamo svoj rodbini, prijateljima i znancima da je naš voljeni

Martin Kovačević
(Duje Jojina)
Smiljan, Gospic

blago u Gospodinu preminuo u subotu, 20.05.2017.,
u 86. godini života.
Misa zadušnica i pogreb dragog pokojnika bit će u Gospicu,
22.05.2017. u 16 sati na gospičkom groblju.

POČIVAO U MIRU BOŽJEM!

Tugujući: supruga Ana, sinovi Josip i Eduard, snahe Andja i Ankica,
unuci Josip, Martin, Jelena, Ana i Martina,
sestre Matilda, Dragica i Fanika, brat Marko,
nećaci i nećakinje, i ostala tugujuća rodbina.

SJEĆANJE NA NIKOLU PENSU 1922. - 2016.

U protekloj 2016. napustio nas je još jedan hrvatski mučenik, gospodin Nikola Pensa, poznati odvjetnik iz Splita. Otišao je samozatajno, pozvan od Svevišnjeg – tamo gdje se za vazda gre u Njegovoj milosti. Vjerujemo bit će pravedno prihvaćen od Gospodina u kojeg je iskreno vjerovao, uz naše molitve i sjećanja na istinskog domoljuba, bogoljuba i čovjekoljuba odanoga jedinoj mu domovini Hrvatskoj.

Ostavio je ovaj svijet 23. srpnja 2016. godine u Splitu u tuzi svojih najmilijih u obitelji, prijatelja i znanaca, članova Hrvatskog društva političkih zatvorenika, kojemu je 1990. bio i suosnivatelj, te članova Udruge Hrvatske domovinske vojske 1941-1995. Split kojoj je pripadao od osnutka. Za njim tuguju i svi koji su ga poštivali i bili sretni što su, svakoga desetog travnja od 1990., mogli na vrhu Marjana slušati potresne opise njegova križnog puta.

U velikoj ljubavi i zanosu žrtvovao je svoju ranu mladost za svoj narod i domovinu, boreći se protiv Jugoslavije i protiv komunizma koji je uništavao neistomišljenike, počesto i kojekakvim izmišljenim presudama i nalazima „komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomoguća“. Na sličan način osuđen je i Nikola Pensa u ubrzanome sudskom postupku 26. i 27. svibnja 1947. godine pred Okružnim narodnim sudom u Splitu. On i njegovi prijatelji počinili su grijeh time što su na vrhu Marjana 10. travnja 1947. godine, u spomen na proglašenje Nezavisne Države Hrvatske, skinuli zastavu s crvenom zvijezdom i podigli 18-metarski hrvatski stijeg. Zastavu je sašila **Borica Jonić**, sestra partizanskoga narodnog heroja **Ante Jonača**, ali i sestra hrvatskog nacionalista i

jednog od najistaknutijih ustaških pravaca iz splitske okolice, **Vladimira Jonača**. Pod okriljem mraka, omotan hrvatskom zastavom skrivenom pod odjećom, Nikola Pensa se je s **Franom Bettinijem** popeo 9. travnja na vrh Marjana (178 m n/m). Kako je vjetar bio vrlo jak, a oni nisu imali prikladan alat, nije im pošlo za rokom prezegati čelično uže na kojem je bila službena

dobio je 7 godina. Ostalima je dano 2 do 4 godine strogog zatvora s prisilnim radom, a svima su oduzeta građanska i politička prava. Strahote osude, fizičkog i psihičkog maltretiranja u samicama proveli su u užasnim i zloglasnim zatvorima Lepoglave i Stare Gradiške.

Pensu je sud dodatno teretio da je polazio časničko školovanje u NDH s redičinom pričuvnog zastavnika

odredbom poglavnika NDH Ante Pavelića od 25. studenog 1944. i vojnom časničkom izobrazbom u Stockerauu u Austriji. Kao pripadnik hrvatske vojske on se je povlačio prema Austriji, a savezničkom nečasnog prijevarom razoružan na Bleiburškom polju, uvršten u četvored i preživio mučenički križni put. Nakon izdržane kazne studira pravo u Zagrebu te usprkos stalnom nadzoru vlasti postaje poznatim splitskim odvjetnikom.

Njegovom smrću otiašao je posljednji vitez iz skupine koja je u travnju 1947. Hrvatskoj i svijetu pokazala idealnu ljubav prema Domovini. Tužni, dostojanstveni ispraćaj i oproštaj, uz katolički je obred održan na gradskom groblju Lovrinac, uz obitelj, brojne prijatelje i poštovatelje te članove njegovih udruga Hrvatskog društva političkih zatvorenika i Hrvatske domovinske vojske 1941.-1995.

Nikola Pensa je bio neslomljiva hrvatskog duha tijekom cijelog svog života, uspravan kao čempresi na Lovrincu. S nama je!

Za Udrugu hrvatske domovinske vojske 1941.-1995. Split

Porin SCHREIBER

zastava, pa su odustali. Ali je Bettini pred zoru došao sam i uspio postaviti hrvatski stijeg koji su ujutro ugledali splitski građani i namjernici. Bio je to strašan i neoprostiv udarac jugoslavenskoj komunističkoj vlasti, za koju je izvješena „ustaška zastava“.

UDB-a je uspjela otkriti organizaciju splitske domoljubne mlađeži. Uhićeno ih je dvanaest i osuđeno na stroge kazne. Najstrože su suđeni: Frane Bettini (22) i **Jelka Botica** (42) koja je mlađim rodoljubima stavila na raspolaganje svoj dom. Osuđeni su na po 10 godina strogog zatvora, a Nikola Pensa, tada 22-godišnji student medicine,

IN DIESER AUSGABE

Nach Angaben des Volksbundes Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V. sind im Zweiten Weltkrieg auf dem Gebiet, das später Bestandteil Jugoslawiens werden sollte, fast 114.000 deutsche Soldaten getötet worden. Von denen, deren Grabstätten aufgefunden werden konnten, sind etwa 20.000 auf dem kroatischen Gebiet und etwa 15.000 in Bosnien und Herzegowina begraben worden. Die jugoslawischen kommunistischen Behörden haben im Juli 1945 einen Beschluss über die Besiegung von Gräbern der „Besatzer“ und „Feinde des Volkes“ erlassen, weswegen diese Gräber zum Teil zerstört wurden, während andere vernachlässigt und dem Verfall preisgegeben wurden. Nach der Normalisierung der Lage versuchten die Deutschen, die Pflege dieser Friedhöfe zu übernehmen.

Aus Furcht vor internationaler Kritik und Gesichtsverlust nahmen die kommunistischen Behörden dies in Kauf, wollten jedoch all diese Aktivitäten überwachen. **Dr. Sc. Vladimir Geiger** vom kroatischen Institut für Geschichte veröffentlicht Dokumente über polizeilich-geheimdienstliche Überwachungstätigkeiten der Delegation des Volksbundes Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. aus den Jahren 1980/81. Diese Dokumente verdeutlichen den Charakter der jugoslawischen Gesellschaft, in der das Regime jede Aktivität überwachen wollte und in der man überall einen Feind zu sehen glaubte.

*

Dr. Sc. Andelko Mijatović veröffentlicht seine Erinnerungen an **Dr. Sc. Marko Veselica**, den vor kurzem verstorbenen kroatischen Politiker und politischen Gefangenen. Obwohl Mitglied der Kommunistischen Partei, war er als Hochschullehrer in den 1960er Jahren bei Zagreber Studenten sehr beliebt, weil er sehr früh begonnen hatte, auf die wirtschaftliche und politische Ausbeutung Kroatiens im damaligen Jugoslawien hinzuweisen. Er war einer der Führer des kroatischen Frühlings, einer Reformbewegung, die 1967 begann und ihren Höhepunkt 1971 erlebte. Er wurde

aus der Kommunistischen Partei im Juli 1971 ausgeschlossen und Anfang Januar 1972 zusammen mit einer Gruppe kroatischer Intellektuellen verhaftet. Angeklagt wurde er wegen „feindlicher Propaganda“, um bald darauf auf sieben Jahre Gefängnis und weitere vier Jahre Verbot von öffentlichen Aktivitäten verurteilt. Allerdings schreckte er nicht vor solchen Strafen zurück. Während seiner Gefängniszeit erlebte er eine religiöse Bekehrung und wurde zu einem tiefen, katholischen Gläubigen. Im Jahr 1980 war er einer der kroatischen Intellektuellen, wie z. B. **Franjo Tuđman** und Schriftsteller **Vlado Gotovac**, die die Welt auf die Situation der Kroaten aufmerksam zu machen suchten. Veselica gab für die deutschen Leser ein ausführliches Interview, das 1980 in Hamburg als Buch unter dem Titel *Die Tokdkrankheit Jugoslawiens – die kroatische Frage* veröffentlicht wurde. Erneut wurde er angeklagt, „unwahr und böswillig die Situation im Land beschrieben zu haben“ und wurde zu elf Jahren Gefängnis und vier Jahren öffentlichen Auftrittsverbots verurteilt. Oberster Gerichtshof milderzte die Strafe zu sieben Jahren Gefängnis und vier Jahren Verbot des öffentlichen Auftritts. Nach dem Zusammenbruch des kommunistischen Regimes, versuchte

sich Veselica im parteipolitischen Leben Kroatiens und eine Zeit lang war er an der Spitze der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangenen.

*

In dieser Ausgabe bringen wir auch eine ausführliche Buchbesprechung, geschrieben von Tihomir Nuić, über das Buch des Berner Professors für Zeitgeschichte **Christian Gerlach** *Der Mord an den europäischen Juden*. Die Thesen Gerlachs erörternd, insbesondere jene im Zusammenhang mit dem tragischen Schicksal der kroatischen Juden, die zwischen 1941 und 1945 zum großen Teil Opfer nicht nur der deutschen Besatzungstruppen, sondern auch des damaligen kroatischen Regimes wurden, verweist Nuić auch auf die Mängel im Buch. Gerlach versäumte, nämlich, kroatischen Quellen zu konsultieren, und in Bezug auf die kroatische Situation stützte sich auf Autoren und Interpretationen, die hauptsächlich als oberflächlich und voreingenommen betrachtet werden können. Aber es bestehen keine Zweifel darüber, dass seine Arbeit neue Impulse in der Forschung von Verbrechen gegen die Juden in Kroatien und in ganz Europa lieferte.

Ogulin um 1689 (J. W. Valvasor)

IN THIS ISSUE

According to information from the National Alliance for German Wartime Graves Care (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V.), in the territory which was later incorporated in the Yugoslav state, almost 114.000 German soldiers were killed during the Second World War. Of the ones whose final resting place is known, about 20.000 were buried in Croatian territory, and 15.000 in the territory of Bosnia and Herzegovina. In July 1945, Yugoslav Communist authorities brought the decisions to eliminate the graves of “occupiers” and the “enemies of the state”, so these graves are partly destroyed, and partly unkempt, and therefore, left to decay. After the normalisation of the state of things, the Germans tried to take care of these graves. Because of international consideration, Yugoslav Communist authorities had to put up with this, but they wished to control those activities. **Vladimir Geiger, Ph.D.**, of the Croatian Institute for History, publishes intelligence surveillance documents regarding the legacy of National Alliance for German Wartime Graves Care in 1980/81. These documents illustrate the totalitarian character of the Yugoslav society in which the regime wanted to control every activity, and in which enemies were seen everywhere.

*

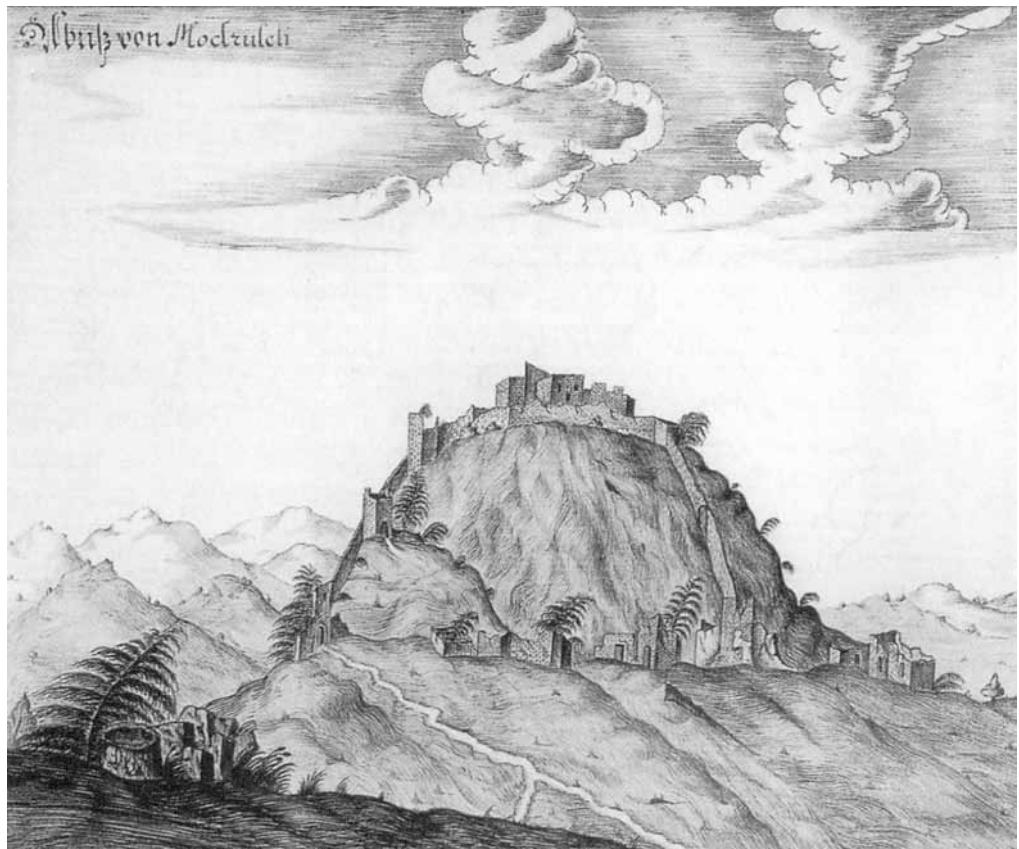
Andelko Mijatović, Ph.D. publishes his memories of **Marko Veselica, Ph.D.**, a recently deceased Croatian historian and a political prisoner. Despite being a member of the Communist Party, Veselica was very popular in the 1960's amongst the students in Zagreb as a university professor. That was because, he started to warn about the political and economic exploitation of Croatia in Yugoslavia very early on. He was one of the spearheads of the Croatian Spring, which was a reformation movement started in 1967, that culminated in 1971. He was thrown out of the Communist Party in July

1971, and was arrested at the start of January 1972 with a larger group of Croatian intellectuals. He was charged with “enemy propaganda”, and soon sentenced to seven years in prison with an additional ban of four years in which he could not act publicly. But he was not swayed with that. During his time in prison, he turned to religion and became a devout Catholic. In 1980, along with **Franjo Tuđman** and the writer **Vlado Gotovac**, he was one of several Croatian intellectuals that tried to warn the world again about the position of Croats. Veselica gave a big interview for the German audience, which was published in 1980 in Hamburg as a small book entitled *Die Todkrankheit Jugoslawiens – die kroatische Frage* (The Death Illness of Yugoslavia – The Croatian Question). Once again charged with “false and malicious presenting of the circumstances in the country”, he was sentenced to eleven years in the hard prison, with an additional ban of four years in which he could not act publicly. The Supreme Court reduced the sentence to seven years in prison with an additional ban of four years in which

he could not act publicly. After the fall of the Communist regime, Veselica participated in the political and party life, and was at the head of the Croatian Society of Political Prisoners for some time.

*

In this issue **Tihomir Nuić** brings a detailed overview of a book by **Christian Gerlach**, a professor of modern history from Bern, entitled *Der Mord an den europäischen Juden* (*The Killing of European Jews*). While laying Gerlach's theses out in detail (especially ones appertaining to the tragedy of Croatian Jews which were killed during 1941-1945, not only by Germans, but also at the hands of the Croatian regime at the time), Nuić brings his own remarks on the subject. Gerlach has failed to explore Croatian sources of information, rather relying on authors and interpretations which could be considered as bias and superficial. However, there is no doubt that his work has brought new incentive for exploring the crimes against the Jews in Croatia and Europe.

Modruš around 1600 (M. Stier)

Etudiants, nos amis!

Tito jette en prison des ETUDIANTS CROATES. Certains y trouvent la mort.

Ou'en sais-tu ? Rien, probablement.

Le C.E.C.F. (Cercle des Etudiants Croates en France) veut te parler de l'un d'entre eux, étudiant comme toi, Ivo MASINA, assassiné dans la prison STARA GRADISKA le 20 novembre dernier. Brillant élève à l'Université de Zagreb, estimé de tous ses camarades Ivo MASINA n'a pas terminé ses études. Pourquoi ?

Parce qu'il refusa à être communiste. - Il avait le goût de la liberté et commit le crime de manifester son patriotisme en applaudissant le drapeau Croate, lorsqu'il apparut dans une scène de l'opéra "NIKOLA SUBIC ZRINSKI" qu'il était allé voir. Des U.D.B. (la police secrète de Tito) l'attendirent à la sortie et il fut arrêté, puis relâché. Et arbitrairement arrêté une seconde fois, le jour même où il devait passer son dernier examen.

Privé de visites, torturé et drogué, ainsi qu'il l'a lui-même déclaré à son procès. Il fut condamné à 11 ans de prison. Mais on ne fait pas de vieux os dans les prisons Yougoslaves. **IVO MASINA** y est mort au bout de 18 mois et y a été enterré sans que sa famille en soit avertie tout de suite.

Nos camarades?... aussi sont en prison, avec bien d'autres étudiants croates innocents, dont le seul crime est d'aimer son pays.

Supporterais-tu cela en France ?

Lorsque la liberté de pensée est menacée et bafouée, comme elle l'est chaque jour en CROATIE, c'est le devoir de tout étudiant de s'en inquiéter et d'AGIR.

Mets-toi en relation avec le

C. E. C. F.

CERCLE des ETUDIANTS CROATES en FRANCE
12 bis, Avenue des Gobelins - Paris 5^e

